Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra dějin a didaktiky dějepisu

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Přejmenování města Falknov na Sokolov u příležitosti 5. výročí bitvy u Sokolova a pozdější vztah k této události v kontextu měnící se doby

Rename of the Czech town Falkenau to Sokolov in March 1948 within 5th anniversary of the Battle of Sokolovo and later relation to this battle in the town in the context of 20th Century

Jiří Klůc

Vedoucí práce:	Mgr. Dušan Foltýn
Studijní program:	Specializace v pedagogice
Studijní obor:	B D-ZSV

2021

Odevzdáním této bakalářské práce na téma Přejmenování města Falknov na Sokolov u příležitosti 5. výročí bitvy u Sokolova a pozdější vztah k této události v kontextu měnící se doby potvrzuji, že jsem ji vypracoval pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Sokolov, 14. 4. 2021

Poděkování

Rád bych poděkoval svému vedoucímu bakalářské práce Mgr. Dušanu Foltýnovi za odborné vedení práce a cenné rady, které mi byly nápomocny při jejím zdárném dokončení. Mé vřelé poděkování patří všem pracovníkům archivů v České republice, Slovensku, Ukrajině, USA a Německu, kteří mi pomohli se zpřístupněním materiálů ke studiu.

ABSTRAKT

Práce se zabývá okolnostmi přejmenování města Falknov nad Ohří na Sokolov v březnu 1948. Stručně přibližuje historii samotného města, zejména pak v poválečném období, kdy došlo ke změně názvu u příležitosti 5. výročí bitvy u Sokolova. V práci je podrobně popsána událost slavnostního přejmenování a následný odkaz této bitvy v západočeském městě – především pomníku "bojovníka od Sokolova" od Vendelína Zdrůbeckého a útokům na tuto sochu. Další část práce se věnuje oslavám 20. výročí přejmenování města a 25. výročí bitvy, které se odehrály v březnu 1968. Stručně jsou zmíněny i personální spojitosti západočeského Sokolova s vesnicí na Ukrajině.

KLÍČOVÁ SLOVA

Falknov, Sokolov, bitva u Sokolova, Československo po roce 1945, západní Čechy

ABSTRACT

This thesis deals with the circumstances of renaming the town Falkenau to Sokolov in March 1948. It concerns the history of the town itself, especially in the post-war period, when the name was changed on the occasion of the 5th anniversary of the Battle of Sokolovo. The work describes in detail event of the ceremonial renaming and the subsequent legacy of this battle in the town – especially the monument of the "Sokolovo Warrior" by artist Vendelín Zdrůbecký and attacks on this statue. Another part of the work is devoted to the celebrations of the 20th anniversary of renaming the town and the 25th anniversary of the battle, which took place in March 1968.

KEYWORDS

Falknov, Sokolov, battle of Sokolovo, Czechoslovakia after 1945, Western Bohemia

Obsah

Úvod 7
1. kapitola: Původ názvů Falknov a Sokolov 14
2. kapitola: Degermanizace aneb cesta k přejmenování 21
3. kapitola: Oslavy přejmenování města u příležitosti 5. výročí bitvy u Sokolova v březnu 1948 30
4. kapitola: Pomník bojovníka od Sokolova a první útok 37
5. kapitola: Přelomový rok 1968–25. výročí bitvy u Sokolova a druhý útok na pomník 48
6. kapitola: Personální spojitosti bitvy u Sokolova se západočeským Sokolovem 53
Závěr 78
Použité prameny a literatura 81
Příloha č. 1: jméno Sokolov 88
Příloha č. 2: Bedřich Steiner (1913-1983), druhý čestný občan Sokolova 90
Příloha č. 3: seznam veteránů – účastníků oslav 25. výročí bitvy u Sokolova v západočeském Sokolově 93
Obrazové přílohy 94

Úvod

Místní jména – odbornou mluvou oikonyma – se nacházejí všude kolem nás. Jsou to názvy míst, ať už existujících, či zaniklých, které jsou součástí historické paměti. Ovlivňují je společenské změny a čím dál častěji také politika – postupem staletí už nevystihují jen podstatu místa a okolnosti založení, ale jsou také nástrojem např. politického a národnostního vlivu. Názvy se v českých zemích, stejně jako všude ve světě, měnily po celou dobu existence osídlení.

Ze světa známe celou řadu případů přejmenování. V minulém století se místní jména měnila nejvíce v socialistických státech, což souviselo s politickými důvody a vznikajícím kultem osobnosti a tzv. honorifikací. Nová jména byla inspirována komunistickými pohlaváry či místními diktátory – asi nejvíce se v paměti lidí zaryla dvě sovětská města *Leningrad* a *Stalingrad*, nyní Petrohrad a Volgograd. Některé názvy měst ovšem přetrvaly dodnes – například *Kaliningrad* (původně Královec), *Engels* (původně Pokrovsk) či *Gagarin* (původně Gžatsk). V minulosti nesla propagandistická jména i sídla oblastí Ruské federace, tedy největšího samosprávního celku v zemi: Více než milionový Jekatěrinburg byl v minulosti *Sverdlovskem*, Nižnij Novgorod *Gorkim*, Orenburg *Čkalovem*, Perm *Molotovem* a Samara *Kujbyševem*. Sovětští kosmonauti startovali na svou cestu do vesmíru ne z Bajkonuru, jak se město jmenuje dnes, ale z *Leninsku*, respektive do roku 1969 *Leninského*.

Na sovětské mapy se v roce 1976 dostal i poválečný čs. komunistický prezident Klement Gottwald.[1] Jeho jménem bylo pojmenováno město *Zmijiv* (rus. *Zmijov)* v Charkovské oblasti na dnešní Ukrajině, které je centrem regionu, v němž se nachází i vesnice Sokolovo, u které se v březnu 1943 odehrála bitva u Sokolova – ta přitom s tímto masovým vrahem neměla vůbec nic společného. Město *Gotvald* (rusky Готвальд) se ke svému původnímu jménu *Zmijiv* vrátilo už v roce 1990.

Výše uvedené změny jsou jen střípky, jež se v minulém století v zemích bývalého Sovětského svazu udály.

Oikonyma se v minulosti ve velkém měnila i na africkém kontinentu – v tomto případě bylo mnoho měst přejmenováno po skončení koloniálního období, neboť původně odkazovala

[1] Viz rozhodnutí Nejvyššího sovětu Ukrajinské sovětské socialistické republiky z 26. listopadu 1976.

na bývalé kolonizátory – v Alžírsku a Čadu na Francouze, v Mosambiku na Portugalce, v Zimbabwe na Angličany či v Kongu na Belgičany.

Také v 21. století se měnila místní jména – hlavně z politických důvodů. Ve vlně dekomunizace na Ukrajině byl přijat zákon nařizující odstranění všech sovětských symbolů a pomníků, stejně jako změnění původních názvů z dob Sovětského svazu. Po roce 2015 tak změnily název stovky ukrajinských obcí – v některých případech dokonce po spolupracovnících nacistů z dob druhé světové války.[2] V posledních letech pak vidíme změnu historické paměti jako součást etnického čistění i u Ázerbájdžánem získaných oblastí Náhorního Karabachu na úkor Arménie.

V zahraničí existují i poměrně ojedinělé změny společensky nevhodných názvů. V roce 2015 například došlo na přání místních obyvatel k přejmenování malé vesničky v severním Španělsku. Jaký k tomu byl důvod? Původní jméno totiž vybízelo k zabíjení Židů. Obec *Castrillo Matajudíos* – v překladu „obec zabijáků Židů“ nesla svůj název po několik staletí, a to od začátku perzekucí nekřesťanského obyvatelstva Španělska. Vesnice, která má pouhých 58 obyvatel, změnila svůj název ze „zabijáka Židů“ na v překladu „Židovský vršek“, v místním jazyce *Castrillo Mota de los Judíos* na slavnosti za účasti politiků v čele s izraelským velvyslancem.[3] Jižně od francouzské metropole Paříže pak leží osada, která nese název *La Mort aux Juifs*, tedy „Smrt Židům“ – návrhy na její přejmenování byly ovšem místní radnicí vždy zamítnuty.[4]

V Československu byla situace ve 20. století jiná. Přestože výše zmíněné příklady pojmenovávání měst z nacionálně-ideologických důvodů mohou čtenáři ukazovat, jako by se jednalo o fenomén, který vznikl v Sovětském svazu. Nicméně i v našem prostoru sahají změny názvů hlouběji do minulosti – ještě do dob před vznikem SSSR.

Slovenská metropole Bratislava v minulosti nesla název Prešpurk (maďarsky Pozsony). Po vzniku Československa bylo město s většinou německého a maďarského obyvatelstva vojensky obsazeno

---

[2] Jen v roce 2016 bylo přejmenováno 25 okresů, 51493 ulic, 987 měst a obcí, které nesly název propagující komunismus či komunistické vůdce. Dále bylo odstraněno 1320 památníků V. I. Lenina a dalších 1069 soch komunistických vůdců či soch s komunistickou symbolikou. Viz: *В Україні декомунізували 51 тис. вулиць і майже тисячу сіл і міст.* BBC.com [online]. [cit. 2021-03-31]. Dostupné z: https://www.bbc.com/ukrainian/news-38443316

[3] *Ve Španělsku přejmenovali vesnici, která svým názvem vyzývala k zabíjení Židů.* irozhlas.cz [online]. [cit. 2021-04-13]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/ve-spanelsku-prejmenovali-vesnici-ktera-svym-nazvem-vyzyvala-k-zabijeni-zidu_201506230844_mvydrova

[4] *Wiesenthalovo centrum kritizuje název osady „Smrt Židům“.* CT24.cz [online]. [cit. 2021-04-12]. Dostupné z: https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/1022054-wiesenthalovo-centrum-kritizuje-nazev-osady-smrt-zidum

čs. armádou a začleněno do nově vzniklé republiky. Začal se tehdy řešit i nový název města: návrhů bylo hned několik. Jeden z nich navrhoval přejmenování na *Wilsonovo mesto* v čest amerického prezidenta Woodrowa Wilsona. Název se neoficiálně používal několik týdnů od konce roku 1918, než došlo k oficiální změně. Dnes je tato epizoda již dávno pozapomenutá, nicméně svědčí o tom, že oikonyma po významných osobnostech a bitvách nebyla zdaleka jen záležitostí komunistů.

Pouhých sedm let (1939–1946) vydržel pro dnešní Otrokovice název *Baťov.* Měl odkazovat na místo tragické smrti šéfa koncernu Tomáše Bati v roce 1932.

Nejvíce se v Československu měnily názvy po konci druhé světové války. Tento fenomén nabyl – zejména v regionech s původně převážně německým či maďarským obyvatelstvem – masového rozměru. K hromadnému přejmenovávání docházelo na jižním Slovensku, kde došlo mimo jiné v roce 1948 ke změně názvu několika sídel: velikostně a střediskově srovnatelné město se Sokolovem ovšem nebylo na Slovensku po druhé světové válce přejmenováno. Strategický význam měla města Parkan – nyní *Štúrovo* (podle Ľudovíta Štúra) či Tornaľa nesoucí mezi lety 1948–1992 název *Šafárikovo* (podle básníka Pavla Jozefa Šafárika). Obě místa byla mj. v některých obdobích sídly okresu. Městský status mělo již před přejmenováním i *Partizánske*, dříve Baťovany. Obcí s koncovkou – *ovo* bylo v rámci demaďarizace na Slovensku přejmenováno několik desítek, avšak málokdy přímo spojením s obdobím druhé světové války.

Podle československého válečného hrdiny Josefa Gabčíka se změnil název města Beš (maďarsky Bős) na *Gabčíkovo*. Gabčík byl jeden z příslušníků operace Anthropoid a úspěšně se podílel na útoku na Reinharda Heydricha. S městem Beš přitom neměl žádnou souvislost.

Jménem jediného Slováka, který obdržel titul Hrdiny Sovětského svazu, se jmenuje obec *Nálepkovo* na východě Slovenska. Přejmenování bylo součástí pěstovaného komunistického kultu partyzánského velitele Jána Nálepky.

Přímou spojitost s válečnými boji Slovenského národního postání měla obec Telgárt. Mezi lety 1948–1990 se jmenovala *Švermovo*, podle Jana Švermy, komunistického politika, jenž zahynul na podzim 1944 při přechodu hory Chabanec.

Kromě Slovenska se nejvíce přejmenovávalo v sudetské oblasti. Poválečný odsun německého obyvatelstva z pohraničí přinesl strukturální změnu, jež natrvalo proměnila dotčené oblasti

v mnoha směrech. Osidlování převážně novými lidmi narušilo stovky let starou kontinuitu místní kultury. Stejně tomu bylo i na Falknovsku – dnešním Sokolovsku.

Sokolov je dnes městem s přibližně 25 tisíci obyvatel. Leží v západním cípu České republiky uprostřed známého lázeňského trojúhelníku Karlovy Vary – Františkovy Lázně – Mariánské Lázně. Otázka přejmenování je ve městě dodnes živá a vedou se k ní rozdílné diskuse. Je názor zastánců německého názvu Falknov oprávněný?

Žiji v Sokolově od svého narození. Ještě coby žák základní školy jsem řadu let procházel kolem jakési sochy bojovníka bitvy od Sokolova. Zajímalo mě, jaká to vlastně byla bitva a proč socha stojí právě tady. Tím jsem v roce 2011 probudil svůj zájem o historii přejmenování města.

Rozbor pramenů a literatury

Na první pohled by se mohlo zdát, že na téma přejmenování jednoho okresního města neexistuje žádná delší studie právě proto, že pro podrobnější vylíčení chybí dostatek informací. Zároveň s tím se nabízela zásadní otázka: skutečně se nenajdou relevantní zdroje, jež by pomohly přiblížit příběh názvu města Sokolova, popsat jeho cestu k přejmenování a zasadit pozdější vztah českého Sokolova s bitvou do kontextu měnící se doby? Po archivním průzkumu se ukázalo, že tomu tak není – dokonce se ukázalo, že pramenů existuje více než dost.

Práce je rozdělena do 5 kapitol. V úvodu jsem se rozhodl věnovat samotnému původu názvů Falknov a Sokolov a vývoji jednotlivých transkripcí. Místním jménům na Sokolovsku se v minulosti věnovali dva autoři – ve stejnojmenné publikaci[5] místní vlastivědec František Korb (1923–1991)[6] a odborník na toponomastiku Antonín Profous (1878–1953) ve svém přelomovém díle o místních jménech v Čechách.[7]

Profousovo dílo bylo v době svého vzniku krátce po druhé světové válce přelomovým poznáním vývoje názvů oikonym a celá řada badatelů z něj čerpá dodnes. I v případě poznání názvů

[5] KORB, František: *Místní jména v sokolovském okrese*. Karlovy Vary, Krajské nakladatelství 1957

[6] František Korb byl rodák z amerického Kansasu, kam jeho rodiče odjeli počátkem 20. století za prací. Za první republiky se vrátili a Korb vystudoval krátce po skončení druhé světové války vystudoval učitelský ústav. Od roku 1947 bydlel na Sokolovsku a působil zde jako učitel na několika školách. Nejdelší část svého života strávil v Kynšperku nad Ohří. Jeho nejvýznamnějším dílem se stala právě útlá knížečka o místních jménech Sokolovska. Více o Korbovi viz např.: PROKOP, Vladimír – SMOLA, Lukáš: *Biografický lexikon sokolovského regionu*. Sokolov, Fornica Publishing 2009, s. 166.

[7] PROFOUS, Antonín. *Místní jména v Čechách: jejich vznik, původní význam a změny, 1. díl, A-H.* Praha: Česká akademie věd a umění, 1947

Sokolovska tvoří jeho dílo základ pro další výzkum, avšak při detailní analýze publikovaných transkripcí lze narazit na drobné nedostatky, které jsou ovšem zcela přirozené, protože Profous zpracoval obdivuhodných více než 15 tisíc jmen českých měst a obcí. Nemohl se ani věnovat původu jména *Sokolov*, neboť publikace vyšla rok před přejmenováním Falknova nad Ohří na Sokolov.

V roce 1957 vyšla knížečka Místní jména v sokolovském okrese, ve které Korb převzal částečně Profousovy závěry a zároveň doplnil některé nové transkripce. Svou pozornost ovšem věnoval celému sokolovskému regionu a o samotném okresním městě se příliš nezmiňuje. Autor byl ovšem prvním – a doposud také jediným – badatelem, jenž veřejnosti přiblížil chebský dialekt[8] místních jmen Sokolovska.

Stejně jako Profous a Korb jsem čerpal ze starších pramenů, v některých případech edičně vydaných v 19. a 20. století a digitalizovaných. Oproti badatelům minulého století jsem měl proto výhodu využít více zdrojů a najít tak nové transkripce a varianty původního názvu. Ty jsou shrnuty v tabulce na závěr 1. kapitoly.

Vývojem místních jmen v moderní době se v posledních letech zabýval zejména jazykovědec Jaroslav David. V jedné ze svých monografií píše i o přejmenovávání v době poválečné degermanizace a v rámci případové studie analyzoval například přejmenování *Německého Brodu* na *Havlíčkův Brod*.[9] Případu Falknova se věnoval jen minimálně. Ostatní díla o toponymii českých zemí se Sokolovu nevěnují, případně jen velmi okrajově. Zdálo by se tak, že se na západočeské město doslova v historiografii toponymie zapomnělo – a to bych chtěl touto prací napravit.

Poválečné okolnosti, jež vedly k přejmenování u příležitosti výročí bitvy u Sokolova, nejlépe vystihují dva důležité zdroje z fondu Městského národního výboru Sokolov – složka[10] věnující se změně názvu a poválečná kronika města[11], která uchovává přesný popis samotné oslavy v březnu 1948. Další údaje lze pak samozřejmě najít např. v zápisech ze schůzí MěNV. V dostupné

[8] Chebský dialekt, někdy též zvaný jako Egerlandština, vznikl již ve středověku a mluvilo se s ním v oblasti západních Čech přibližně od Aše až po Klášterec nad Ohří, a tedy i na Sokolovsku. S klasickou němčinou se lišil zejména ve výslovnosti, mírně odlišná byla i slovní zásoba.
[9] DAVID, Jaroslav: *Smrdov, Brežněves a Rychlonožkova ulice: kapitoly z moderní české toponymie. Místní jména, uliční názvy, literární toponyma.* Praha, Academia 2011.
[10] Státní okresní archiv Sokolov se sídlem v Jindřichovicích (dále jen SOkA Sokolov), f. Městský národní výbor Sokolov (dále jen MěNV Sokolov), inv. č. 700, sign. 171.
[11] Tamtéž, inv. č. 567, kronika města 1947-1964.

literatuře se o oslavách zmínil učitel Václav Němec v útlém sešitu vydaném v roce 1998[12] a v posledních letech například Michal Makaj v článku pro časopis Sokolovsko.[13]

Podrobněji jsem se pokusil přejmenování vylíčit i ve své prvotině *Sokolovo: ve stínu propagandy*, avšak s odstupem let musím konstatovat, že jsem tehdy přejmenování věnoval méně pozornosti a nevyužil jsem při psaní všechny dostupné prameny. Přesto byla v této knize celá řada informací publikována vůbec poprvé.

Osudy jediného pomníku bitvy u Sokolova v tehdejším Československu se zabývají další části textu této práce – a to především veřejnou soutěží na pomník, do které se zapojil i jeden z nejvýznamnějších světových sochařů František Bělský, a také slavnostním odhalením, jež se odehrálo přesně před 70 lety. K sepsání příběhu pomníku byly využity archiválie uložené ve SOkA v Sokolově, ty pak doplnily informace z místního tisku.

Sokolovský pomník se stal v průběhu minulého století dvakrát terčem útoků, jež měly demonstrovat nesouhlas se Sovětským svazem – a to i přesto, že cílem útoku byl československý voják. K oběma útokům existují vyšetřovací spisy v Archivu bezpečnostních složek, a hlavně ten z roku 1954 již byl mnohokrát zpracován předcházejícími badateli i televizními dokumentaristy – například v pořadu *Neznámí hrdinové*. Avšak v přecházejících pracích byl popisován útok jako jeden z činů skupiny 3. odboje Peyr-Kuhn a nedočkal se tak širšího zasazení do kontextu samotného příběhu pomníku bojovníka od Sokolova. Velmi cenná je v této kauze i vzpomínka Aloise Peyra uložená v archivu společnosti Post Bellum.

V poslední kapitole se pak věnuji personálním spojitostem mezi západočeským a ukrajinským Sokolovem. Ony spojitosti jsou příběhy vojáků, již bojovali v řadách 1. čs. samostatného polního praporu u Sokolova a svůj život spojili právě s oblastí regionu – s dnešním okresem Sokolov. Jedná se o dva rodáky, kteří v regionu do roku 1938 vyrůstali, a o dalších sedm poválečných obyvatel Sokolovska.

Medailonky vychází z archivního materiálu, uloženého ve fondech Archivu bezpečnostních složek, Vojenského historického archivu Praha, Vojenského historického archivu Bratislava, Vojenského archivu – Centrální registratury Trnava a Národního archivu. V ABS to byly zejména

[12] NĚMEC, Václav: *50. výročí přejmenování města Falknov.* Sokolov, město Sokolov 1998.
[13] MAKAJ, Michal: *Jak se z Falknova nad Ohří stal Sokolov.* In: Sokolovsko, roč. 2, č. 2 (2012), s. 31-34.

materiály vzniklé v rámci složek ministerstva vnitra. V případě českých a slovenských vojenských archivů jsem nejvíce čerpal z kmenových listů a kvalifikačních listin, které zaznamenávají průběh služby s časovým vymezením i konkrétními vojenskými útvary.

Jazyková poznámka

V práci je kurzívou vyznačen veškerý zkoumaný jazykový materiál (hlásky, morfémy, slova, slovní spojení, frazémy, věty), který je pro lingvistickou analýzu relevantní. Kurzívou jsou rovněž psány názvy děl, novin, časopisů, edicí a latinské výrazy jako nihili novi sub sole, hic Rhodus hic salta apod. V citovaných pasážích naopak na základě doporučení citačních norem kurzíva používána nebyla.

1. kapitola: Původ názvů Falknov a Sokolov

„Bylo to v čase křížových výprav. Někde na horní Ohři žil rytíř Sebastian a ten se zúčastnil tažení proti Turkům, kteří tenkrát znesnadňovali věřícím přístup k Ježíšovu hrobu ve Svaté zemi.

Když se pak po létech vrátil do své vlasti, našel místo své tvrze jen spáleniště a zarostlý hrob své ženy a dítěte. Poklekl, pomodlil se nad opršelými rovy a rozhodl se, že odejde z míst, která mu připomínala ztrátu lidí nejdražších.

Pustil se po řece a po krátkém putování lučinatým údolím došel až k soutoku Ohře a Svatavy. Tam si v pustých lesích postavil chýši. Živil se lovem ryb, zvěře a medem divokých včel. Do té krajiny zajížděli často loketští hradní páni na lov se cvičenými sokoly. Rytíř, prošlý těžkými boji, byl prý i dobrým ranhojičem. I vyhledávali ho proto obyvatelé okolních slovanských vsí.

Brzy vznikla kolem poustevníkova srubu osada, kde cvičili lovčí sokoly, a již bylo dáno jméno po sokolech – Sokolov. Obraz sokola později přešel do městského znaku.“[14]

Tak zní pověst o založení města. Jméno vzniklo z výrazu *Falke* – sokol a *Au(e)* – mokřina, luh. Složenina tedy mohla být původně názvem luk kolem řeky Ohře, na nichž patrně žilo mnoho sokolů.

Oikonymum *Falkenau*/*Falknov* je německého původu. Budoucí město doprovázelo v různých variantách od první písemné zmínky až do konce druhé světové války. Název se tak vyvíjel již od 2. poloviny 13. století a největších úprav dosáhl v dobách středověku, kdy byl v různých listinách několikrát zkomolen, přepsán či poupraven.

Středověké transkripce

Vůbec poprvé se o budoucím Sokolově píše v kupní smlouvě z 13. dubna 1279 v kopiáři waldsassenského kláštera, kde se mezi svědky uvádí „Eckehardus, Engelhardus, Albertus frater eisdem dictus de *Valkenawe*, qui dicuntur Nothafft, milites“. V dochované listině je dosvědčen jistý Albert Nothaft, sídlící na Falknově.

[14] Převzato z BERANOVÁ VAICOVÁ, Romana a kol.: *Kniha o městě Sokolov.* Sokolov, Město Sokolov 2005, s. 76.

První známá transkripce města je tedy *Valkenawe*. V souvislosti s Albertem Nothaftem se pak v následujících letech objevují ještě další prameny s formou transliterace *Valkenow* (1282)[15], *Valkenau* (1287)[16], *Walkenowe* (1289)[17], *Valchenaw* (1290)[18], *Valkenowe* (1303)[19] či *Valkenaw* (1309).[20]

Falknov byl v minulosti městem ne zcela významným, a přestože ve středověku obdržel městská práva roku 1313, zůstával tehdy ve stínu daleko slavnějšího a jen několik kilometrů vzdáleného Lokte. V raném novověku pak regionu dominoval i Jáchymov, později Karlovy Vary a nelze opomenout ani Cheb, nejdůležitější historické sídlo obou zmíněných dějinných epoch.

Z roku 1318 pochází velmi zajímavá varianta transkripce *Valchenave*, která je zároveň poslední známou variantou s počátečním písmenem *V*.[21] Ještě ve 14. století se objevuje nový tvar oikonyma – *Falkenow/Walkenow* v roce 1359[22] a *Falknaw* v roce 1366[23], která pak převládala ještě minimálně dalších 100 let.[24] Výjimkou je pouze pergamenová listina krále Zikmunda z července 1420, potvrzující městu Sokolov listinu svého bratra Václava IV., s tvarem *Falkenaw*.[25]

Zmínit lze i českou středověkou variantu z listopadu 1439, kterou můžeme transliterovat jako *Ffalknowa*.[26] Byla použita i v Klaudyánově mapě Čech (1518), v Loketském urbáři hraběte Šlika (1525) se pak píše o *Ffalcknau*[27] a v Deskách zemských (1555) pro změnu o *Ffolkonowě*.[28]

---

[15] *Monumenta Egrana* (ed. H. Gradl), č. 129.
[16] Tamtéž, č. 142.
[17] Tamtéž, č. 147.
[18] Staatsarchiv Amberg, f. Kloster Waldsassen Urkunden, sign. 113., listina ze 7. srpna 1290.
[19] *Monumenta Egrana* (ed. H. Gradl), č. 193.
[20] Tamtéž, č. 237.
[21] *Mittheilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen*, roč. 21, č. 2/1882, s. 162.
[22] *Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim*, I/2 1363–1369, ed. Jos. Emler, Pragae 1874, s. 30.
[23] Tamtéž, s. 73.
[24] Výjimečně byl užit i v 18. století -viz např. SCHALLER, Jaroslav: *Topographie des Königreichs Böhmen*, 99 svazků, 1782–1795, svazek 1785, s. 39.
[25] SOkA Sokolov, f. Archiv města Sokolov, Listiny, inv. č. 3, 16. 7. 1420 Praha - Zikmund, král římský a český, potvrzuje městu Sokolovu listinu Václava IV., krále římského a českého, z 28. srpna 1397.
[26] BOUKAL, Jan: *„Bratřie z Falknova" v česky psané listině z chebského archivu z roku 1439. Příspěvek k dějinám češtiny jako jazyka komunikace v pozdním středověku*. In: Sokolovsko, roč. 7, č. 2 (2017), s. 6-7., srov.: SOkA Cheb, f. Archiv města Cheb, kart. 491, fasc. 673, sign. A2829/1.
[27] Státní oblastní archiv v Plzni (dále jen SOA Plzeň), pracoviště Klášter u Nepomuku, f. Velkostatek Hřebeny, inv. č. 3, Urbář Loketska bratří Šliků, 1525, kniha č. 1, s. 54.
[28] Národní archiv Praha (dále jen NA Praha), f. Desky zemské větší, Praha, inv. Č. 11, Kvatern trhový modrý léta 1553, 54, 55, fol. 94.

Starších zpráv o Falknově nicméně existuje minimálně několik stovek. Je tedy možné, že existuje ještě jiná, doposud neznámá, transkripce názvu.

V transliteraci pramenů ze 17. století se do kořene slova *der Falke* vmístila litera *C*, jak dokládá záznam z roku 1638 o *Falckenau*.[29] V Berní rule (1654), vůbec prvním úplném soupisu daňových povinností v Českém království, se potom píše o panství *Falkanowske* a městu *Falckonau*.[30]

V novověku se postupně z několika původních variant ustálil čistě německý název *Falkenau*, případně *Falkenau an der Eger*, jak dokládají i dobové mapy či jiné prameny. Místní jména se měnila a přizpůsobovala německému a později i českému jazykovému prostředí. V době obranné fáze národního obrození, a zejména poté v období 19. století se počešťovalo nejrůznější názvosloví, které utvářelo novodobý český národ a formovalo moderní společnost. V této době také došlo k prvnímu uvedení nového názvu – *Sokolow*.

Onen nový český název *Sokolow* se pravděpodobně vůbec poprvé objevil v práci obrozeneckého básníka a překladatele Jana Nejedlého (1776 – 1834), který jej použil v souvislosti překladu slova s kořenem *Falke* poprvé pravděpodobně roku 1830 v publikaci *Lehrbuch der Böhmischen Sprache für Böhmen.*[31] Uvedení místopisného názvu Sokolow v praxi pak bylo poprvé použito v díle pražského kartografa Jana Lotha (1816-1899), konkrétně na mapě Čech (*Mappa Królowstwí Českého*) vydané roku 1847, dnes spíše známou jako Lothovu mapu Čech.

Sokolow je zde uveden jako doslovný překlad svého původního německého jména *Falkenau*, nejedná se tedy o standartní počešťování, ale o kombinaci nově vzniklého jména znějícího přímo obrozenecky s počeštěnou koncovkou.

Slovo *Falke* znamená v českém překladu *Sokol*, název *Falkenau* pak *Sokolí niva/luh*. Místo tohoto netypického doslovného překladu byl ponechán pouze kořen slova Sokol a přípona počeštěna z *Au* na *ow*, čímž vznikl název *Sokolow*, protože až do poloviny 19. století v češtině neexistovalo písmeno *V* a psalo se výhradně dvojité *W*.

---

[29] GNIRS, Anton: *Karlsbader Geschichtsquellen in den älteren Ratschriften der Stadt Elbogen*. Karlsbad, Walther Heinisch 1929, s. 216.
[30] NA Praha, f. Berní rula, inv. č. 18, fol. 196 a 198.
[31] NEJEDLÝ, Jan: *Lehrbuch der Böhmischen Sprache für Böhmen.* Praha, In Commission in der Widtmannschen Buchhandlung 1830, s. 426.

Sokolow

Ve druhé polovině 19. století se čím dál častěji začíná objevovat název *Sokolow/Sokolov*. V textu Karla Amerlinga (1807–1884) *Průmysl v Čechách*[32] vydaném poprvé 14. listopadu 1850 a knižně roku 1851 je vůbec poprvé zaznamenán Sokolov s jednoduchým *V*, když zde autor píše, že se „v Loketsku nachází *Sokolov* (*Falkenau*).“[33] O *Sokolowu v Chebsku, prwe w Loketsku* je zmínka i Novém kalendáři katolickém (1852).[34]

Zmínka *Sokolov = Falkenau/Falknov* se nachází též v *Kapesním slovníku jazyka českého a německého*[35] z roku 1860 či v *Příručním slovníku jazyka českého i německého* z roku 1865.[36]

Zajímavý údaj můžeme sledovat ve výsledcích voleb do říšské rady roku 1879 publikovaných v dobovém tisku. O zvolení Antona Tausche poslancem ve venkovských obcích Cheb, Wildstein, Aš, Kraslice, Nýdek, Sokolov, Loket a Bečov psaly například *Plzeňské listy*, které neuvádějí německý název Falkenau, ani počeštěný název Falknov, nýbrž pouze českou variantu názvu *Sokolov*.[37]

Ve stejném periodiku, zato o 20 let později, byla na titulní straně vydání z 18. července 1899 uveřejněna zajímavá úvaha o názvu města. Mezi čtenáři totiž vyvolala ohlas zpráva o skonu pražského arcibiskupa kardinála Františka Schönborna (1844–1899) v *Sokolově*. Česky psané periodikum[38] totiž ve svých textech užívalo název Sokolov, čímž mátlo některé německy rozumějící čtenáře. „Z počátku nevěděl jsem, co je vlastně ten Sokolov. Myslel jsem, že to je

[32] Jednalo se podrobný seznam všech továren, hutí, dílen a minerálních nalezišť, který vycházel z počátku na pokračování v periodiku Posel z Budče, později byl vydán knižně jako publikace AMERLING, Karel: *Průmysl v Čechách: zprávy statistické, řemeslnické a obchodnické: k užívání učitelům a čekatelům národních hlavních škol.* Praha, Porada učitelské v pražské Budči 1851. 64 s.
[33] AMERLING, Karel: c. d., s. 22
[34] Nový kalendář katolický čili Poutník z Prahy na přestupný rok po Kristovu narození 1852 – donedávna byl tento kalendář považován za nejstarší pramen s názvem oikonyma Sokolow – viz: PROKOP, Vladimír: *Kapitoly z historie Sokolova.* Sokolov, MěNV Sokolov 1979, s. 3.
[35] *Kapesní slovník jazyka českého a německého = Taschen-Wörterbuch der böhmischen und deutschen Sprache. Díl německočeský.* Praha, Tisk a sklad C.k. dvorní knihtiskárny synův Bohumila Haase 1860, s. 760.
[36] KLÁCEL, František Matouš: *Příruční slovník jazyka českého i německého*. Praha, I.L. Kober 1865, s. 540.
[37] *Výsledek voleb do říšské rady.* In: Plzeňské listy (3. 7. 1879), s. 1.
[38] Plzeňské listy byly jedním z prvních a také nejprodávanějších česky psaných deníků v západních Čechách. Vycházely v letech 1864–1911 a působily též jako politický deník staročechů (Národní strany), jež byla nejstarší politickou stranou v českých zemích.

skutečně místo, v němž nalézá se zámek hraběte Nostice, kde zvěčnělý duchovní hodnostář skonal. Však chyba lávky! Záhy poučen jsem byl, že *Sokolov* je česky *Falkenau*!“[39]

Název *Sokolov* se tak neoficiálně, ale prokazatelně objevoval již 100 let předtím, než bylo město roku 1948 u příležitosti bitvy u Sokolova skutečně přejmenováno.

Falknov nad Ohří

Po první světové válce a vzniku Československa se začal užívat jako primární úřední název počeštěný tvar *Falknov nad Ohří*. Přesto se už v roce 1919 vedly diskuse, zda nemá být *Falknov* přejmenován na *Sokolov.* Zemský správní výbor si vyžádal vědecko-historické stanovisko u ředitelství zemského archivu, jaké varianty oikonyma byly v minulosti uváděny. V závěrečné zprávě z 12. února 1920 psal ředitel zemského archivu Jan Bedřich Novák (1872–1933), že „pro město zvané německy *Falkenau* nenalézáme v historický dokladech jiného názvu českého než *Falknov*. (…) Se stanoviska vědecko-historického nelze připustiti, aby tento starý český název Falknov, třeba byl přejat z názvu německého, byl zaměněn novým názvem *Sokolov*, utvořeným, jak se zdá, beze všeho věcného podkladu hrubým překladem. (…) O změně jména Falknov v Sokolov mohlo by býti jednáno teprve kdyby se nade vší pochybu dokázalo, že název Sokolov je českým lidem v okolí užíván od dávných dob, že se vžil a že byl přejat také publicistikou a literaturou. Důkaz takový však podán nebyl, a proto ředitelství zemského archivu musí ve shodě s dosavadní vědecky podepřenou prací trvati na tom, aby jméno Falknov zůstalo i na dále českým názvem úředním.“[40]

Studie zemského archivu se zabývala pouze staršími prameny z 15-17. století a neanalyzovala jiné zdroje, například publikace z doby Českého národního obrození a 2. poloviny 19. století, kde se název *Sokolow/Sokolov* prokazatelně vyskytuje a byl přejat také publicistikou a literaturou.

Ke změně názvu tedy za první republiky nedošlo. Vyhláškou č. 324/1921 Sb. vycházející ze zákonu č. 266/1920 Sb. bylo pro každé město, obec či osadu stanoveno úřední jméno, které si vytvořil jazyk československý. V případě dnešního Sokolova to tedy bylo oikonymum *Falknov*

[39] *Naše korespondence.* In: Plzeňské listy (18. 7. 1899), s. 1.
[40] NA Praha, f. Zemský výbor v Čechách (Praze) 1874-1928, inv. č. 3250, sign. IV-5, Změny jména obce 1910-1928.

nad Ohří. Tato počeštěná transkripce původního německého názvu pak byla používána jako primární až do 8. března 1948, kdy město získalo současný název *Sokolov*.

V místech, kde podle posledního tehdejšího sčítání lidu žilo alespoň 20 % menšiny, mohlo ministerstvo vnitra za úřední název ustanovit také toponymum, které vytvořil jazyk národní menšiny.[41] Tuto výjimku Falknov nad Ohří bezesporu splňoval, protože jeho obyvatelstvo bylo ve velké většině německy mluvící. Jako německý úřední název tak byl ustálen tvar *Falkenau an der Eger*.

[41] Tato možnost však subjektům nenáležela *ipso iure* (mocí práva) - o každém konkrétním případě musel rozhodnout ministr vnitra, stejně jako v případě Falknova nad Ohří. Viz: SOBOTA, Emil: *Národnostní právo československé*. Brno, Barvič & Novotný 1927, s. 36.

Jazyková forma názvu	**Rok transkripce (přibližně)**
Valkenawe	1279
Valkenow	1282
Valkenau	1287
Walkenowe	1289
Valchenaw	1290
Valkenowe	1303
Valkenaw	1309
Valchenawe	1318
Falkenow	1359
Falknaw	1366
Falknow	1403
Falkenaw	1420
Ffalknow	1439
Ffalcknau	1525
Ffolknow	1553
Falckenau	1638
Falckonau	1654
Falkenau	18. století
Folkenáu	Chebský dialekt
Falkenau an der Eger	neznámo, oficiálně do května 1945
Falknov	19. století
Falknov nad Ohří	19. století, oficiálně od roku 1923
Sokolow	1830
Sokolov	1851, oficiálně od roku 1948

Vývoj názvů města *Sokolov* od jeho první písemné zmínky do současnosti.[42]

[42] Sestaveno dle výše uvedených pramenů a KORB, František: *Místní jména v sokolovském okrese.* Karlovy Vary, Krajské nakladatelství 1957, s. 34 a PROFOUS, Antonín: *Místní jména v Čechách: jejich vznik, původní význam a změny, 1. díl, A-H.* Praha, Česká akademie věd a umění 1947, s. 535.

2. kapitola: Degermanizace aneb cesta k přejmenování

Poválečná situace v Československu a zejména nálada jeho obyvatelstva si žádala po porážce nacismu o proces tzv. degermanizace. V této souvislosti nenastala jen všeobecně známá poptávka po odsunu obyvatel německé národnosti, ale také po vymazání jakýchkoliv další stop, které by jen patrně připomínaly cokoliv německé, respektive nacistické.

Jednou z nejdůležitějších aktivit v tomto procesu vymazání stop po německém obyvatelstvu se staly změny místních názvů a jmen. Stejně jako události, tak i jména a názvy tvoří historickou paměť, jež dotváří komplexní obraz společnosti Falknovska i jiných částí republiky po druhé světové válce. Velmi viditelnou památkou na německé obyvatelstvo byla toponyma – zejména v západních Čechách bylo názvosloví téměř výlučně jen německé nebo výrazně poněmčené.

Necelé dva týdny po německé kapitulaci byly ministerstvem vnitra zrušeny německé dublety českých toponym a v červnu 1945 vydalo nařízení, aby byly stávající německé názvy bez oficiálního českého ekvivalentu co nejdříve nahrazeny.[43] Výše zmíněným výnosem tedy oficiálně přestal existovat německý název Falkenau and der Eger a začala se používat pouze počeštěná verze Falknov nad Ohří.

Degermanizace oikonymie dosáhla v poválečné době obecné pochopení obyvatelstva. Doba si žádala, aby došlo k velkým změnám místních názvů, jejichž cílem nebylo jen odněmčení, ale především bohemizace toponymie.

Tři okresní města

Do jisté míry se dá říct, že přejmenování probíhalo ve většině případů u sídel s menší důležitostí a nevýznamnou polohou. Výjimku tvořila pouze tři okresní města, která v rámci degermanizace Českých zemí změnila svůj název – již v roce 1945 se *Německý Brod* stal Havlíčkovým Brodem, o dva roky později *Frývaldov* Jeseníkem a konečně v únoru 1948 *Falknov nad Ohří* Sokolovem.

Změny názvů významných měst by vedly k přílišnému zmatku a výsledek celého procesu by se stal kontraproduktivní. Zejména v případě typických německých názvů Varnsdorf, Rumburk či Šumperk zůstal návrhy na přejmenování jen na papíře. Jeden z návrhů na přejmenování

[43] DAVID, Jaroslav: c. d., s. 108.

severomoravského Šumperka například odkazoval na armádního generála Ludvíka Svobodu, po němž by se sídlo jmenovalo *Svobodov*.[44]

Jak již bylo výše zmíněno, nového názvu se dočkala po roce 1945 jen tři větší města. A hned dvě z nich získala jména honorifikační – původní toponymum Německý Brod nahradil přívlastek Havlíčkův a toponymum Falknov nad Ohří nahradila česká varianta Sokolov.

Německý Brod se již za první republiky hrdě ke Karlu Havlíčku Borovskému hlásil, což potvrdila i stavba monumentálního pomníku. I první návrhy na přejmenování na Brod Havlíčkův se objevily už v meziválečném období, k reálné změně názvu ale došlo až v roce 1945 – nové toponymum bylo schváleno ministerstvem vnitra 27. října 1945.[45]

Pro československou poválečnou oikonymii je absence honorifikačních jmen charakteristická, a přestože se především v pohraničí nabízela možnost využít honorifikační jména, nebyla tato tendence prosazena. Výjimku tvoří pouze západočeský Falknov nad Ohří – avšak i v jeho případě je honorifikace pouze částečná.

Poválečná situace na Sokolovsku

Falkenau an der Eger (jak zněl po roce 1938 jediný oficiální název města) byl na sklonku druhé světové války značně poničen náletem americké armády. Dalšímu zničení průmyslových objektů a infrastruktuře pak několik dní před osvobozením zabránili místní němečtí obyvatelé. První jednotky americké armády, konkrétně její 1. pěší a 9. obrněná divize, vstoupily do města 7. května 1945.

První poválečné týdny byly na Falknovsku obdobné, jako v jiných částech pohraničí. Přebírání státní moci československými orgány doprovázel neustálý chaos, ve městě se navíc nacházely tisícovky válečných uprchlíků a osvobozených vězňů z koncentračních táborů, navracející se postupně do svých bývalých domovů. Ještě v polovině května 1945 vznikl ve Falknově revoluční národní výbor, nahrazený později místní správní komisí.

---

[44] CIMALOVÁ, Kristýna: *Změny v toponymii šumperského okresu po II. světové válce*. (Bakalářská práce). FF MU Brno, 2009, s. 55-61.
[45] DAVID, Jaroslav: c. d., s. 122.

Ve městě se brzy objevili noví čeští a slovenští osídlenci – půl roku od konce války jich ve městě žilo 1356 (stále jen 8 % obyvatel z celkových 17 tisíc).[46] Tehdy také Falknov opustili američtí vojáci, na jejichž počest byla při slavnostním rozloučení dne 28. listopadu 1945 odhalena pamětní deska.[47] Právě v tomto období se také rozhodlo, že dojde ke změně názvu města z německého Falknov na český Sokolov.

Případ Falknov nad Ohří

Ve Falknově nad Ohří rozhodovala o změnách názvů a počešťování místní správní komise. Postupně tak byly odstraněny veškeré německé nápisy, změnit se musely i názvy ulic a některých hotelů – z hotelu Gössl se stal hotel Česká beseda, hotel Hahm se změnil na hotel Český dům. Situace si podle českého obyvatelstva vyžadovala i změnu samotného názvu města.

Tříčlenná místní správní komise (v čele s předsedou Miloslavem Manclem a členy Františkem Šlapákem a Jaroslavem Jindáčkem) za přispění dalších orgánů začala řešit první kroky k přejmenování města na podzim 1945. Nabízely se dvě varianty: zůstat u německy znějícího oikonyma *Falknov nad Ohří*, či město nazvat obrozeneckým *Sokolovem*, který se jako varianta *Falkenau* objevoval už od poloviny 19. století.

Obdobně celou situaci viděl i jistý Karel Krigler z Kohoutova čp. 79 u Dvora Králové nad Labem. Ten v prosinci 1945 zaslal Místní správní komisi ve Falknově nad Ohří dopis, ve kterém navrhl odněmčení jména, a to právě na *Sokolov*, *Sokolice*, *Sokodoly* či *Doloslavy*.[48] K návrhu Sokolov napsal: „Je to jakýsi překlad, ale také zároveň pěkné české jméno.“[49]

Důležitou roli v událostech na přelomu let 1945 a 1946 hrál Václav Němec (1912–2001), místní učitel a toho času vládní zmocněnec Ministerstva školství.[50] Němec byl vlastencem, který žil na Falknovsku již za první republiky a po válce se stal průkopníkem regionální historiografie. Svůj život zasvětil popularizaci místní historie. Z dob svého působení v Citicích znal i rodinu

[46] SOkA Sokolov, f. MěNV Sokolov 1945-1990, inventář, s. 3.
[47] Tamtéž, inv. č. 567, kronika města 1947-1964, s. 26.
[48] SOkA Sokolov, f. MěNV Sokolov, inv. č. 700, sign. 171, dopis Karla Kriglera z 21. 12. 1945.
[49] Tamtéž.
[50] PROKOP, Vladimír – SMOLA, Lukáš: *Biografický lexikon sokolovského regionu*. Sokolov, Fornica Publishing 2009, s. 214.

Morových, jednu z mála českých rodin v obci žijících. Je velmi pravděpodobné, že se přátelil i s Karlem Morou, který v roce 1939 odešel z Falknovska do zahraničí a vrátil se do poválečného Československa jako válečný hrdina a veterán bitvy u Sokolova.[51]

Místní správní komise ve Falknově nad Ohří na svých zasedáních o změně názvu intenzivně jednala po celou první polovinu ledna 1946 a 15. 1. se definitivně usnesla na tom, aby byl *Falknov nad Ohří* přejmenován na *Sokolov.*[52] Rozhodnutí bylo už tehdy odůvodněno překladem německého slova *der Falke* na český *Sokol*, ale také na paměť bitvy u Sokolova – s čímž přišel právě místní učitel Václav Němec – jak už bylo výše zmíněno, erudovaná osobnost regionální historiografie. „Falknov má ve znaku sokola a podle německého der Falke bylo město po německu Falkenau a po česku Falknov. Dnes po 6letém nacistickém běsnění zbavují se lidé i obce německých názvů. Proto i my chceme zbaviti se německého názvu a žádáme o pojmenování Sokolov na paměť slavné bitvy.“[53] Komise v žádosti na přejmenování odkazovala i na původ historického názvu s tím, že již „v dávných dobách vlastenečtí lidé zčeštili jméno Falknov na Sokolov.

Po odsunu Němců[54] bude město české a jedině název města by nadále hlásal, že to bylo město německé, a to my nechceme, my chceme, aby město nejen vzkvétalo a hlásalo do světa dobré jméno (…), ale aby to hlásalo jménem českým, v jehož znaku[55] jest ten krásný pták sokol.“[56]

---

[51] Více o Karlu Morovi viz např.: KLŮC, Jiří: *Sokolovo: ve stínu propagandy*. Cheb, Svět křídel 2016, s. 132-143.
[52] SOkA Sokolov, f. MěNV Sokolov, inv. č. 1, Zápisy ze schůzí MSK Sokolov 1945-1946, zápis ze schůze MSK ze dne 15. 1. 1946.
[53] Tamtéž, inv. č. 700, sign. 171, dopis Zemskému národnímu výboru v Praze z 18. 1. 1946.
[54] První odsuny začaly probíhat z území dnešního okresu Sokolov již v létě 1945. Jednalo se o dobrovolné transporty doprovázené chaosem a špatnou organizací. Hlavní odsun pak začal v únoru 1946 a trval půl roku, menší transporty odjížděly ještě v průběhu celého roku 1947 a začátkem roku 1948. Počty odsunutých Němců se různí, z území dnešního sokolovského okresu to však bylo okolo 100 tisíc osob (40 tisíc ze Sokolovska, 30 tisíc z Kraslicka a 25 tisíc z Loketska). Viz: DURNÝ, Tomáš: *Odsun Němců ze Sokolovska po druhé světové válce* (Bakalářská práce). FF MU 2012, srov: BRUŽEŇÁK, Vladimír – JISKRA, Jaroslav: *Historie Sokolovska.* Svatava, Mikroregion Sokolov – východ 2010, s. 159.
[55] Znak Sokolova upozorňuje přímo na jméno města. Již od 15. století se objevovaly výrazně odlišné podoby nejen figury sokola, ale i různé varianty jeho postoje a umístění, nejdříve např. na městských pečetích. K drobným změnám došlo vzápětí po přejmenování města, kdy se na novém razítku tehdejšího MěNV objevil sokol se svěšenými křídly, což bylo v rozporu s historickým vývojem. Od roku 1949 měl pták křídla opět ve správné poloze. Současný znak byl schválen v květnu 1992. Vice o znaku Sokolova viz: BERANOVÁ VAICOVÁ, Romana a kol.: *Kniha o městě Sokolov.* Sokolov, Město Sokolov 2005, s. 46-51.
[56] SOkA Sokolov, f. MěNV Sokolov, inv. č. 700, sign. 171, dopis Zemskému národnímu výboru v Praze z 18. 1. 1946.

Návrh na změnu názvu byl na ministerstvo poslán v březnu 1946–u příležitosti 3. výročí bitvy u Sokolova.[57] Město ovšem v otázce přejmenování nebylo úplně jednotné. S návrhem na změnu názvu se totiž přišlo ještě před samotným odsunem německého obyvatelstva, což pochopitelně vyvolalo u této skupiny negativní reakce. Většinu roku 1946 se místní a okresní správní komise (a později místní/okresní národní výbor) věnovala jiným administrativním záležitostem – již zmiňovanému odsunu a následnému osidlování a žádost na ministerstvo se tak mírně opozdila.

Proti změně pak začal v létě 1946 vystupovat člen MNV Ladislav Pokorný. Přál si zůstat u německého názvu města, pro což argumentoval vžitím názvu, který představoval celou řadu průmyslových pojmů. Požadoval, aby se k návrhu na přejmenování vyjádřily například průmyslové korporace či samotní občané.[58]

Referendum

Námitky na přejmenování podaly pouze průmyslové podniky. Argumentovaly, že je „Falknov svým uhlím a výrobky světoznámým a přejmenování by mohlo na popularitě uškodit.“[59] Jak nyní víme s odstupem času, přejmenování na popularitě Sokolovu neuškodilo.

Názor samotných občanů města nebyl představitelům samosprávy lhostejný. Probíhaly různé diskuse, hovořilo se o názvu *Sokolov*. Na základě žádosti Okresního pedagogického sboru se pak Místní správní komise ve Falknově nad Ohří rozhodla uskutečnit místní referendum o přejmenování města. Hlasování mělo proběhnout za pomoci potravinových lístků.[60]

Přídělový systém v Československu zůstával v platnosti i po druhé světové válce (přetrval až do měnové reformy v roce 1953). Potravinové lístky byly v době vyhlášení referenda (květen 1946) rozdělovány ve třech věkových kategoriích, pro osoby do 6 let, od 6 do 18 let a pro dospělé nad 18 let.[61] Hlasovat ve Falknově nad Ohří mohli všichni dospělí občané. Ti při výdeji potravinových lístků obdrželi speciální formulář s příslušným vysvětlením, aby přeškrtli jedno ze

[57] Tamtéž, dopis MSK v Sokolově Ministerstvu vnitra ze 7. 3. 1946.
[58] KLŮC, Jiří: *Sokolovo: Ve stínu propagandy*. Cheb, Svět křídel 2016, s. 158.
[59] SOkA Sokolov, f. MěNV Sokolov 1945-1990, inv. č. 567, kronika města 1947-1964, s. 54.
[60] Tamtéž, inv. č. 1, Zápisy ze schůzí MSK Sokolov 1945-1946, zápis ze schůze MSK ze dne 14. 5. 1946.
[61] ŠTĚPEK, Jiří: *Přídělové systémy na československém území v letech 1939-1953.* In: Archivní časopis, roč. 60, č. 4 (2010), s. 367-368.

jmen (Falknov nad Ohří nebo Sokolov) a vyslovili se tak pro stávající německý nebo nový český název. Výsledek? Pro změnu názvu na Sokolov bylo 87 % občanů, zbytek proti.[62] Obyvatelstvo o tom bylo informováno vyhláškami a místním rozhlasem. Město tak mohlo být definitivně přejmenováno.

Proces přejmenování se přesto protáhl o další měsíce. Důležitou roli tehdy sehrály i první poválečné volby, jež měly zásadní dopad na další směřování politického vývoje v Československu. Ve volebním kraji Karlovy Vary vyhrála s 52,3 % hlasů Komunistická strana Československa (KSČ), volby ovládla i celorepublikově a novým předsedou vlády se stal Klement Gottwald. Vítězstvím KSČ došlo k výraznému posílení jejího vlivu.[63]

Komunisté se snažili ovlivnit i přejmenování Falknova nad Ohří. Souhlasili se starým návrhem učitele Václava Němce přejmenovat město u příležitosti bitvy u Sokolova, aby podpořili šíření tradic československé armády, ale zároveň přišli i s radikálnějším řešením. Město se nemělo jmenovat *Sokolov*, nýbrž *Sokolovo* – tedy stejně, jako vesnice na Ukrajině, kde se bitva v březnu 1943 odehrála. „Rada MNV se dne 17. června 1947 usnesla na malé změně a sice ze Sokolov na Sokolovo a toto přejmenování navrhuje MNV jednomyslně,“[64] psala počátkem září 1947 v novém dopise směřovaném na ministerstvo vnitra.

Do záležitostí o přejmenování města se na podzim 1947 vložil jeden z veteránů bitvy u Sokolova, poslanec zvolený ve volebním kraji Karlovy Vary za KSČ a také předseda osidlovací komise, Bedřich Steiner.[65] Nesouhlasil s návrhem názvu *Sokolovo*[66] a intervenoval za původně plánované

---

[62] KLŮC, Jiří: *Sokolovo: Ve stínu propagandy*. Cheb, Svět křídel 2016, s. 158.
[63] Český statistický úřad – výsledky voleb do ústavodárného Národního shromáždění v roce 1946 na území České republiky. Czso.cz [online]. [cit. 2021-03-27]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/20536128/422008k018.pdf/0e71fa93-c8e0-479a-9644-11d34f80f014?version=1.0 .
[64] SOkA Sokolov, f. MěNV Sokolov, inv. č. Zápisy ze schůzí rady MNV 1947-1949, zápis ze schůze rady MNV z 17. 6. 1947.
[65] Krátká biografie Bedřicha Steinera je součástí jedné z příloh.
[66] Jméno Sokolovo nepřicházelo v úvahu ani z jazykového hlediska. Koncovka nemohlo být – *ovo* totiž patří do skupiny nedomácích formantů – tedy tvar neutra. Ty jsou typické pro jihoslovanské jazyky. V historii se ale vyskytovala hojněji než dnes, paralelně vedle tvarů maskulina. Časté jsou názvy s formantem – *ovo* například na Slovensku – Štúrovo, Gabčíkovo, Nálepkovo. Viz: ČORNEJOVÁ, Michaela: *Tvoření nejstarších českých místních jmen: bohemika z 11.-13. století.* Brno, Masarykova univerzita 2009, s. 82.

jméno *Sokolov*, tedy oikonymum zakončené formantem *-ov*. Podařilo se mu tím přesvědčit i zástupce MNV Sokolov, kteří vzali svůj návrh zpět.[67]

Falknov nad Ohří tak nebyl přejmenován u plánovaného 3. výročí bitvy u Sokolova v březnu 1946, nýbrž až o dva roky později, a to v rámci hromadného přejmenování více oikonym po celém Československu. Podle vyhlášky ministra vnitra Václava Noska (1892–1955) číslo 200 ze dne 5. února 1948 uveřejněné v Úředním listě ze dne 8. února 1948, díl I., částka 23, byl Falknov nad Ohří přejmenován na Sokolov.[68] V sokolovském okrese byly dále ve stejný den přejmenovány ještě obce Bystřina (původně Reichenbach, dnes zaniklá), Ostrov (původně Verda, dnes zaniklá) a Kamenice (původně Štampach), všechny ležící ve Slavkovském lese.[69]

Motivačním východiskem oikonyma Sokolov byla kromě překladu jména také snaha připomenout bitvu u ukrajinského Sokolova, která položila základy bojových tradic zahraniční československé armády na východní frontě. Jedna z osobností bitvy – Karel Mora – pocházela ze Sokolovska, v západních Čechách se pak po válce usadily další desítky bojovníků v rámci osidlování pohraničí. Bitva u Sokolova měla spíše morální než vojenský význam.[70] Čechoslováci byli první zemí, která se zapojila s Rudou armádou do boje proti nacistům na východní frontě. U Sokolova bojovali v čs. jednotce občané 21 zemí světa[71], vůbec poprvé byly v dějinách naší armády do boje nasazeny ženy. Komunisté hrdinskou bitvu Čechoslováků využili po únoru 1948 ke své propagandě. Nicméně mezi vojáky tehdy nebyli jen samí komunisté, naopak byli v menšině.

V odkazu bojů u Sokolova

Západočeský Sokolov nebyl jediným toponymem v Československu, který se měl jmenovat v odkazu bojů u Sokolova. Pouze Sokolov se měl ovšem na památku bitvy přejmenovat krátce po skončení války a daleko dříve, než KSČ vyhrála první poválečné volby a více než 2 roky dříve, než proběhl komunistický převrat v únoru 1948. Je tedy zcela bezpředmětné jméno města Sokolova přirovnávat ke komunistické propagandě. Faktem nicméně zůstává, že mezi lety 1948-

[67] SOkA Sokolov, f. MěNV Sokolov, inv. č. 700, sign. 171, korespondence Bedřicha Steinera s MNV Sokolov z podzimu 1947.
[68] *Úřední list republiky Československé*, I. díl, částka 23 ze dne 8. února 1948.
[69] SOkA Sokolov, f. MěNV Sokolov, inv. č. 700, sign. 171, oběžník č. 107 ONV v Sokolově ze 16. 2. 1948.
[70] KLŮC, Jiří: *Sokolovo: Ve stínu propagandy*. Cheb, Svět křídel 2016, s. 63-81.
[71] KLŮC, Jiří: *Jejich smrt nebyla zbytečná: Osudy padlých Čechoslováků u Sokolova* (rukopis), s. 13.

1989 byl obraz bitvy zneužit tehdejší totalitou – jejíž součástí se měly stát i další honorifikační toponyma:

na podzim 1949 neprošel navrhovaný název Sokolovo pro jihomoravskou obec Ochoz u Brna. Toto sídlo vzniklo po druhé světové válce sloučením obcí *Obce* a *Ochoz*. Na jednáních místního národního výboru padlo několik návrhů na nové pojmenování. První odkazoval na stávající provizorní název *Obce-Ochoz*, druhý, jako vhodnější a známější název, preferoval název *Ochoz* a třetí návrh měl připomínat památku bitvy u Sokolova nazváním *Sokolovo*. Ke konečnému výběru i přes různé návrhy nedošlo a došlo tak k odložení celé záležitosti na další roky. [72] Do zoufalé situace se nakonec vložilo samotné ministerstvo vnitra a vyhláškou ze začátku prosince 1950 určilo definitivní název *Ochoz u Brna* s veřejným užíváním od 1 ledna 1951.[73]

Ještě větší kontroverze ovšem vyvolal návrh na přejmenování oblasti obce Adršpach a přilehlých skal podle hrdiny bitvy u Sokolova, kapitána Otakara Jaroš. Jaroš byl za minulého režimu vykreslen za vzorného komunistu, ve skutečnosti byl ale jeho úhlavním odpůrcem.[74] Přestože byly po únoru 1948 pro degermanizace názvu Adršpach podniknuty některé kroky, včetně písemného souhlasu rodiny kpt. Jaroše s přejmenováním, ke změně nikdy nedošlo. Zůstává proto otázkou, zda by se název Jarošovy skály užíval dodnes či by přišlo po pádu komunistického režimu k navrácení původního přívlastku Adršpašské.[75]

Na papíře zůstala i varianta pro přejmenování severomoravského Šumperka. Svým názvem Svobodov měl odkazovat na armádního generála Ludvíka Svobodu, velitele Čechoslováků bojujících u Sokolova.

Propaganda jako Gottwaldov?

V posledních letech se objevují názory, že v případě Sokolova se jednalo o stejnou poúnorovou propagandu jako v případě *Gottwaldova* (Zlína).

---

[72] SOkA Brno-venkov, f. MNV Ochoz u Brna 1945-1990, inv. č. 2, Zápisy ze schůzí pléna MNV 1948–1955.
[73] COUFAL, Zdeněk: *Inventář archivního fondu MNV Ochoz u Brna 1945*-1990 (Bakalářská práce). FF MU Brno, 2016, s. 44.
[74] Více o kultu kpt. Jaroše viz např: KLŮC, Jiří: *Kult kapitána Jaroše: jak se zrodila jedna z komunistických legend.* In: Paměť a dějiny: revue pro studium totalitních režimů. Roč. 13, č. 1 (2019), s. 114-131.
[75] KLŮC, Jiří: *Kapitán Otakar Jaroš: Příběh hrdiny od Sokolova.* Cheb, Svět křídel 2018, s. 146.

Změna názvu Zlína se začala řešit spontánně až po únorových událostech roku 1948. Návrh na přejmenování vznikl jako spontánní akce zlínského dělnictva a byl prezentován v duchu tehdejšího rodícího se kultu „prvního dělnického prezidenta a prvního dělníka“ Klementa Gottwalda, a to u příležitosti jeho 52. narozenin. Administrativním zdůvodněním se mělo stát sloučení města Zlína a několika okolních obcí v tzv. Velký Zlín. Přejmenování města bylo navrženo v listopadu 1948 a potvrzeno vyhláškou ministerstva vnitra s platností od 1. ledna 1949.[76]

Dalším příkladem uplatnění honorifikačního jména po komunistickém politikovi se stala dnes okrajová čtvrť Kladna, která nese název *Švermov* až do současné doby. Koncem ledna 1949 bylo rozhodnuto na základě zasedání Místních národních výborů Hnidousy a Motyčín o spojení obou obcí a vytvoření nového místního jména – tím byl vybrán Švermov v upomínku Jana Švermy (1901–1944), který byl jedním z předních funkcionářů KSČ. V diskusi tehdy padly i návrhy jako Leninov, Stalinov či Žukov. Ministerstvo vnitra nakonec nový název stanovilo s účinností od 5. května 1949.[77]

Mezi lety 1948–1990 nesla i slovenská obec Telgárt pojmenování *Švermovo*.

Přejmenování toponym Zlín a Švermov/Švermovo tedy bylo čistě z propagandistických důvodů v rámci budování kultu osobnosti bývalých komunistických funkcionářů a patří do zcela jiné kategorie oblasti i období, než bylo přejmenování Sokolova.

[76] DAVID, Jaroslav: c. d., s. 131.
[77] VYKOUK, Jaroslav: *Pětasedmdesáté motyčínské jubileum*. In: Kladenské noviny, roč. 47, č. 8 (1997), s. 4.

3. kapitola: Oslavy přejmenování města u příležitosti 5. výročí bitvy u Sokolova v březnu 1948

Literárně-historická soutěž

Součástí akcí pořádaných v rámci oslav přejmenování města, plánovaných na první polovinu března 1948, byla i soutěž, ve které by vzniklo literárně – historické dílo zachycující dějiny města se zvláštním zřetelem k prokázání české historické půdy. Po druhé světové válce totiž kladla historiografie důraz na slovanské osídlení Čech ještě před německou (velkou) kolonizací v době vrcholného středověku.

Požadované dílo mělo zdůraznit slovanské osídlení města a jeho okolí, neboť minimálně v 10. století (pravděpodobně dříve) bylo Sokolovsko a Karlovarsko sídlem kmene Sedličanů, jehož střediskem bylo hradiště Sedlec někde v blízkosti Karlových Varů.[78] Dílo mělo rovněž popularizovat průmysl města.[79]

Soutěž vypsalo plénum místního národního výboru ustanovením ze 14. ledna 1948. Na odevzdání prací měli soutěžící necelé dva měsíce, měly být odevzdány do 1. března 1948 tak, aby mohla být díla posouzena a MNV mohl zorganizovat předání cen ještě tentýž měsíc, na slavnostní schůzi, pokud možno v den výročí bitvy u Sokolova.[80]

Místní národní výbor bral oslavy přejmenování se vší vážností a do vyhodnocovací poroty navrhoval zařadit významné osobnosti literárního života. Měli ji tvořit například spisovatelé Marie Majerová, Josef Toman a Jan Drda, zástupce MNV, jehož určila rada MNV a historik, který byl vybrán zástupci ministerstva informací a ministerstva školství. MNV navrhoval do poroty i Josefa Volfa (1878–1937), ředitele Knihovny Národního muzea v Praze.[81] Ten byl přitom v době oslav přejmenování 11 let po smrti.[82]

---

[78] PROKOP, Vladimír: *Kapitoly z dějiny Sokolovska*. Sokolov, Okresní muzeum Sokolov 1994, s. 12.
[79] KLŮC, Jiří: *Sokolovo: Ve stínu propagandy*. Cheb, Svět křídel 2016, s. 158.
[80] SOkA Sokolov, f. MěNV Sokolov, inv. č. 2, Zápisy ze schůzí pléna MNV 1946-1950, zápis ze schůze pléna MNV ze dne 15. 1. 1948.
[81] Tamtéž.
[82] *Zemřel dr. Josef Volf.* In: Lidové noviny (14. 5. 1937), s. 3.

Hlavní posudky tak měly dodat hlavně následující osobnosti:

Marie Majerová (1882–1967). Od roku 1921 byla členkou KSČ. Pracovala jako redaktorka pro Rudé právo, Právo lidu či Dělnické listy. Překládala z několika jazyků. V březnu 1940 se stala členkou České akademie věd a umění. Jejím nejvýznamnějším dílem je román Siréna.[83]

Jan Drda (1915–1970). Předválečný a válečný autor mnoha fejetonů a reportáží v Lidových novinách. Po válce krátce pracoval pro Svobodné noviny či deník Práce. Na přelomu čtyřicátých a padesátých let byl šéfredaktorem Lidových novin. Více než dvanáct let zasedal v Národním shromáždění za KSČ. V letech 1949-1956 byl rovněž předsedou Svazu československých spisovatelů. Mezi jeho nejvýznamnější díla patří soubor povídek Němá barikáda nebo Hrátky s čertem, ke kterým napsal i filmový scénář.[84]

Josef Toman (1899–1977). Publikoval v řadě novin a časopisů, angažoval se ve Spolku výtvarných umělců Mánes. Je autorem historického románu Po nás potopa.[85]

Do literárně-historické soutěže se přihlásili a své projekty odevzdali pouze tři uchazeči. Jedním z nich byl již mnohokrát zmiňovaný místní učitel Václav Němec, práci odevzdala i presidiální sekretářka místního národního výboru Věra Hudcová – Pojarová a firma Scherzer & Stingl z Karlových Varů. Soutěžní příspěvek karlovarské společnosti ovšem neodpovídal skutečnosti a svým rozsahem byl považován za neúplné dílo. Příspěvek Václava Němce podle vyhodnocovací komise nesplnil zadání, ale jeho dílo mělo být vhodné pro školy. Nejlépe tedy splnila podmínky soutěže podle spisovatelů Drdy a Tomana sekretářka Věra Hudcová-Pojarová.[86]

Vyhodnocení soutěže se vzhledem k zaneprázdnění členů poroty zpozdilo a nestihlo se do oslav přejmenování města v březnu 1948. Došlo také ke změně plánovaných cen. Původně byla cena jako 1. místo vypsána částka 15 tisíc Kčs, pro 2. místo ve výši 10 tisíc Kčs a pro 3. místo ve výši 5 tisíc Kčs.[87] Vítěz soutěže měl tedy dostat finanční odměnu rovnající se minimálně 15násobku

[83] Literární archiv Památníku národního písemnictví (dále jen LA PNP), f. Majerová Marie 1886-1967, korespondence přijatá.
[84] Tamtéž, f. Jan Drda 1915–1970, korespondence přijatá.
[85] *Josef Toman*. Slovnikceskeliteratury.cz [online]. [cit. 2021-03-21]. Dostupné z: http://www.slovnikceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1184.
[86] SOkA Sokolov, f. MěNV Sokolov, inv. č. 101, Zápisy ze schůzí rady MNV 1947-1949, zápis ze schůze rady MNV z 19. 10. 1948.
[87] Tamtéž, inv. č. 2, Zápisy ze schůzí pléna MNV 1946-1950, zápis ze schůze pléna MNV ze dne 15. 1. 1948.

tehdejšího průměrného měsíčního platu.[88] Kvůli malé účasti a nesplnění podmínek dvou ze tří účastníků nakonec nebyly takto vysoké odměny uděleny a každý dostal pouze 3 tisíce Kčs jako odměnu za účast.[89]

Významná událost přejmenování města odkazující se na výročí bojů československých vojáků u Sokolova musela být odůvodněna i jiným způsobem, než literárně – historickou soutěží o historii města. Měl vzniknout památník, kterým by občané vyjádřili vděčnost příslušníkům 1. čs. samostatného polního praporu bojujícím v březnu 1943 ve skoro dva tisíce kilometrů vzdálené ukrajinské vesničce Sokolovo. Jeho realizace se nicméně protáhla až do počátku padesátých let a v době oslav přejmenování existovaly pouze návrhy. Příběhu tzv. sochy bojovníka od Sokolova je věnována samostatná 4. kapitola.

Průběh oslav přejmenování

Právě první měsíce roku 1948 přinesly na Sokolovsku velké personální změny. Na funkci předsedy Okresního národního výboru rezignoval Ladislav Prokeš a KSČ následně odvolala všechny své náhradníky. Novým členem a posléze i předsedou se tak 26. ledna stal Ladislav Burda, který již o dva měsíce později vítal vládní delegaci směřující na oslavy přejmenování města.[90] Převzetí moci do rukou komunistů se na Sokolovsku – beztak již většinou kontrolovaném KSČ – obešlo bez větších komplikací. K legalizaci jejich kroků pomohly i vyhlášky ministerstva vnitra, na jejichž základě se rozšířily pravomoci předsedů zemských národních výborů, stejně jako mohli být dočasně odvoláni členové okresních národních výborů. Předsedové národních výborů pak přebrali pravomoci celého předsednictva, což mělo za následek personální čistky nevhodných lidí.[91] Na Sokolovsku byly dokonce ostatní strany vystaveny trvalému tlaku a jistým formám šikany ze strany komunistů.[92]

Samotný komunistický převrat na přejmenování města neměl žádný vliv. O názvu Sokolov bylo rozhodnuto už mnohem dříve. Co ovšem události v únoru 1948 ovlivnily, tak byly samotné oslavy přejmenování plánované na 5. výročí bitvy u Sokolova. Ty se měly původně konat ve středu

[88] Průměrná mzda v roce 1948 byla pro dělníka v průmyslové činnosti 725 Kčs a pro inženýrského technického pracovníka 1194 Kčs. Viz: PRŮCHA, Václav a kol.: *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992–2. díl, období 1945-1992.* Brno, Doplněk 2009, s. 437.
[89] KLŮC, Jiří: *Sokolovo: Ve stínu propagandy*. Cheb, Svět křídel 2016, s. 159.
[90] SOkA Sokolov, f. ONV Sokolov, spis 21/48 presidiální.
[91] DOHNAL Pavel*: Doosídlování okresu Sokolov v letech 1945-1948* (Bakalářská práce). FF UK Praha, 2007, s. 41.
[92] Tamtéž, srov SOkA Sokolov, fond MěNV Sokolov, nezpracováno, Rada 1947-1950, 2. 3. 1948.

10. března 1948, tedy přesně v době výročí bojů. Avšak v plánovaný termín by nemohl na oslavy přijet hlavní host a tehdejší ministr národní obrany Ludvík Svoboda[93], ani někteří veteráni, kteří cítili únavu z náročného programu z oslav v hlavním městě. Oslavy přejmenování byly nakonec přeloženy o 3 týdny – na středu 31. března 1948.

Na oslavu přejmenování města na Sokolov lákaly po celém městě plakáty, které obyvatelstvo informovaly o osobní účasti přímých účastníků bitvy u Sokolova v čele s tehdejším ministrem národní obrany, armádním generálem Ludvíkem Svobodou, a poslancem Ústavodárného národního shromáždění a předsedou osidlovací komise, štábním kapitánem v záloze Bedřichem Steinerem, který o přejmenování města v minulosti sám urgoval. Z oslav se naopak omluvil pozvaný vojenský poradce velvyslanectví Sovětského svazu v Praze plukovník Sizov. Oslavy tak proběhly bez zástupců Sovětského svazu.[94]

Onoho 31. března 1948, tedy v den hlavních oslav, se Sokolov na svou největší událost v historii připravoval již od ranních hodin. Dnešní Staré náměstí bylo vyzdobeno vlajkami všech tehdejších spojeneckých států. Hlavní program oslav se konal v odpoledních a večerních hodinách.[95]

Po 17. hodině nastoupila na náměstí čestná rota posádky ze sokolovských kasáren a vojenská plukovní hudba z Chebu. O hodinu později pak byli na hranicích sokolovského a karlovarského okresu přivítáni vzácní hosté. Svobodu i Steinera osobně stisknutím ruky pozdravili nejvyšší představitelé regionu – předseda MNV Jaroslav Jindáček a předseda ONV Ladislav Burda.

Hosté se kolonou přesunuli do Sokolova, kde na náměstí předstoupili před nastoupeným vojenským útvarem. Ministr národní obrany posléze provedl přehlídku čestné roty a v doprovodu předsedy místního národního výboru se odebral do dnes již neexistující budovy MNV na Lidickém nábřeží. Zde se setkal a diskutoval s představiteli místní samosprávy i svými bývalými válečnými

---

[93] Ludvík Svoboda patřil při událostech v únoru 1948 k těm, kteří na zasedání vlády 20. 2. 1948 nepodali demisi. Svoboda se tehdy k vnitropolitické situaci nevyjadřoval. Až 23. 2. se velení armády poprvé jasně vyslovilo k situaci ve státě ve zvláštním rozkazu vydaném ve Věcním věstníku MNO. Dokument vyzýval příslušníky armády k zachování rozvahy, důvěry a klidu a měla se ještě pevněji semknout kolem vrchního velitele prezidenta Edvarda Beneše. Ve stejný den se Svoboda po nátlaku komunistických představitelů zúčastnil ustavující schůze Ústředního akčního výboru Národní fronty. Na ní pronesl projev, který byl vykládán jako přihlášení se armády k myšlence obrozené Národní fronty. Ve skutečnosti šlo o vyjádření věrnosti armády demokratické republice, lidu a jejímu vrchnímu veliteli – prezidentu E. Benešovi. Sám Ludvík Svoboda zastával názor, aby se armáda do politických jednání nikterak nevměšovala. Viz: BÍLEK, Jiří – LÁNÍK, Jaroslav – ŠACH, Jan: *Československá armáda v prvním poválečném desetiletí. Květen 1945–květen 1955.* Praha, MO ČR 2006, s. 79-83.

[94] SOkA Sokolov, f. MěNV Sokolov, inv. č. 700, sign. 171, program oslav dne 31. 3. 1948.

[95] KLŮC, Jiří: *Sokolovo: Ve stínu propagandy*. Cheb, Svět křídel 2016, s. 159.

spolubojovníky od Sokolova, Kyjeva a Dukly, kteří se rovněž osobně zúčastnili oslav. Ludvík Svoboda se rovněž na radnici podepsal do pamětní knihy města (dnešní kroniky).[96]

Den vyvrcholil slavnostním večerem za účasti veřejnosti v přeplněném sále Hornického domu. Na židlích se údajně mačkalo až 2500 obyvatel Sokolova. Do sálu vešli po 20. hodině doprovázeni představiteli města dva hlavní hosté – Ludvík Svoboda s Bedřichem Steinerem.

Hlavní program oslav byl plný projevů, písní i recitace. Zahájen byl předsedou místní rady odboru (MRO), po němž následovalo vystoupení Dolnorychnovského pěveckého sboru s husitským chorálem *Ktož jsú boží bojovníci*.

Jeden z hlavních projevů večera patřil předsedovi místního národního výboru Jaroslavu Jindáčkovi. Ten ve svém proslovu uvedl, že „sedm století národní poroby téměř pohřbilo slovanské tradice města. Po sedm staletí byli zde pány Němci. U Sokolova splatili naši hrdinové germánským utlačovatelům i těch sedm století křivd a útlaků našeho pohraničí. Občané Sokolovska jsou hrdi na to, že jejich město a okres ponesou historické jméno.“[97]

Předseda MNV rovněž vyhlásil usnesení rady a pléna města o udělení čestného občanství: Ludvík Svoboda se tak stal prvním a Bedřich Steiner druhým čestným občanem Sokolova.[98] Oběma účastníkům byly předány čestné diplomy. „MNV v Sokolově se jednomyslně usnesl na své plenární schůzi 24. března 1948 uděliti Vám čestné občanství města Sokolova. Vzpomínajíce v těchto dnech pětiletého výročí slavné bitvy u Sokolova, uvědomujeme si, že Vaší zásluhou bylo na věčné časy zpečetěno krví bratrství Čechů a Slováků s národy Sovětského svazu. Vaší prací vyrůstá a sílí naše lidová armáda v jednotě ducha. Jste prvním vojákem československé armády, jste prvním čestným občanem našeho města Sokolova. Jsme na Vás hrdí. Jste nám všem vzorem bojovníka a vlastence,“[99] psalo se v dekretu generála Svobody.

Nejednalo se přitom o první čestné poválečné občany města. Ještě za dob užívání jména Falknov se na podzim 1946 stal čestným občanem tehdejší předseda vlády a předseda komunistické strany Klement Gottwald, a to u příležitosti svých 50. narozenin.

---

[96] SOkA Sokolov, f. MěNV Sokolov 1945-1990, inv. č. 567, kronika města 1947-1964, s. 129.
[97] *Falknov slavnostně přejmenován na Sokolov.* In: Rudé právo (1. 4. 1948), s. 2.
[98] SOkA Sokolov, f. MěNV Sokolov, inv. č. 2, Zápisy ze schůzí pléna MNV 1946-1950, zápis ze schůze pléna MNV ze dne 24. 3. 1948.
[99] Archiv rodiny Ludvíka Svobody, čestný diplom o občanství Sokolova z 31. 3. 1948.

Ludvík Svoboda pak ve svém projevu navázal na předchozího řečníka, a kromě událostí roku 1943 mluvil i o současné politické situaci, mj rozboru „únorové krize“. Neopomněl zmínit ani své zkušenosti z pozice velitele Čs. vojenské jednotky v SSSR.

Další program ceremoniálu

Po projevu Ludvíka Svobody přednesla Věra Pojarová báseň účastníka sokolovského boje Jana Mareše (1914–1986).[100] Následně se slova ujal druhý vzácný host, poslanec a válečný veterán Bedřich Steiner.

Hlavním tématem jeho projevu se stala významnost bitvy u Sokolova a připomněl, že slavnostní přejmenování města Falknova na Sokolov je jedním z nejkrásnějších činů, jakým mohlo být vzpomenuto na první bitvu Čechoslováků na východní frontě ve druhé světové válce. Zdůraznil, že Sokolovo patří mezi nejsvětlejší stránky našich dějin.

Celou ceremonii dále doplnila vystoupení dětského pěveckého sboru a koncerty ruského pěveckého ženského sboru a vojenské hudby z Chebu.

Na samotný závěr potom zazněly státní hymny, tedy sovětská a posléze i československá.

Oba vzácní hosté v Sokolově nenocovali. Po skončení oficiálního ceremoniálu – po 23. hodině večerní – za „bouřlivého provolávání slávy všemi občany“ odjeli domů.[101]

O celé slavnostní události s odstupem času psaly všechny významné celostátní i regionální deníky a periodika. Souvislosti s přejmenováním města se tak čtenáři dozvěděli např. v Rudém právu[102],

[100] Jan Mareš byl rodákem z francouzské Normandie, vyrůstal ale na Náchodsku. Mezi lety 1936–1938 absolvoval vojenskou prezenční službu u Pěšího pluku 48 a Hraničářského pluku 18. Na podzim 1938 působil u objektů těžkého opevnění na Náchodsku. Po nacistické okupaci emigroval kvůli svému levicovému přesvědčení nejdříve do Polska a poté do Sovětského svazu. Od července 1942 byl příslušníkem čs. vojenské jednotky v SSSR, bojů o Sokolovo se zúčastnil coby zástupce velitele 2. čety 1. roty, v dalších válečných letech byl pak osvětovým důstojníkem. Už v Buzuluku se podílel na vzniku slavné písně „Směr Praha“, společně s proslulým Bedřichem Reicinem sepsal propagandistickou publikaci Sokolovo. Po válce se věnoval hlavně literární a publicistické činnosti. Je autorem románu Práče a scénáře ke stejnojmennému filmu. Kvůli odsouzeni okupace v srpnu 1968 upadl v době normalizace do zapomnění, mohl pracovat pouze jako čerpadlář u benzinové pumpy. Viz: LA PNP, f. Mareš Jan 1914-1986, inventář, s. 1-2.
[101] SOkA Sokolov, f. MěNV Sokolov 1945-1990, inv. č. 567, kronika města 1947-1964, s. 141.
[102] *Falknov slavnostně přejmenován na Sokolov.* In: Rudé právo (1. 4. 1948), s. 2.

Právu lidu[103], Svobodném slovu[104] a 2. dubna 1948 též v Obraně lidu, ústředním novinovém periodiku pro Československou armádu.[105]

Razítko

U příležitosti 5. výročí bitvy je důležité se západočeským Sokolovem zmínit ještě jednu speciální událost. Pouze na třech poštovních úřadech – Praze 1, Brně 1 a Sokolově bylo možné 8. března 1948 listovní zásilky a poštovní známky k památkovým a sběratelským účelům orazit pro tuto příležitost speciálním pamětním příležitostným razítkem s motivem „Sokolov – přátelství zpečetěné krví. 5. výročí bojů u Sokolova.“[106]

U poštovních úřadů tak k 8. březnu 1948 rovněž přestal existovat starý název Falknov nad Ohří a definitivně se změnil na Sokolov.

[103] *Nejsme městem mezi východem a západem*. In Právo lidu (2. 4. 1948), s. 2.
[104] *Min. gen. L. Svoboda čestným občanem Sokolova*. In: Svobodné slovo (1. 4. 1948), s. 4.
[105] *Ministr národní obrany na oslavě přejmenování města Sokolova: Se Západem jít nemůžeme a nesmíme – byla by to naše sebevražda.* In: Obrana lidu (2. 4. 1948), s. 1-2.
[106] *Věstník ministerstva pošt*, část I, roč. 1948, částka 13, 9. 3. 1948, s. 86.

4. kapitola: Pomník bojovníka od Sokolova a první útok

Otázka přejmenování města v souvislosti s bitvou u Sokolova – která byla poprvé vznesena už v roce 1945–v sobě nesla i jisté umělecké dílo, které by navždy místním občanům připomínalo spojitosti mezi západočeským městem Sokolov a ukrajinskou vesničkou Sokolovo. Tím uměleckým dílem se měl stát pomník padlým vojákům v první bitvě Čechoslováků na východní frontě.[107]

Poprvé zazněly návrhy na zřízení pomníku koncem roku 1947 na plenární schůzi místního národního výboru. S návrhy přišel referent předsedy, který zároveň předpokládal ustanovení výboru pro stavbu pomníku; výbor by pak měl vypracovat soutěžní podmínky.[108]

O nápadu byla prostřednictvím místního tisku informována široká veřejnost, jejíž zpětná vazba byla vyhodnocena jako pozitivní. Podobně se vyjádřil v dopisu i – již mnohokrát zmiňovaný účastník bojů o Sokolovo – Bedřich Steiner. Ten počátkem roku 1948 písemně sdělil předsedovi MNV Jaroslavu Jindáčkovi, že návrh vítá a podpoří.[109]

Osudem plánovaného pomníku se dále zabývalo plénum MNV dne 15. ledna 1948. To návrh na realizaci jednomyslně schválilo, a to včetně odměn za umístění ve vypsané soutěži. Vyhlášená soutěž stanovila odevzdání anonymních návrhů do 1. března 1948. Mezi autory návrhů mělo být rozděleno celkem 21 tisíc Kčs – pro vítěze 10 tisíc Kčs, pro druhého v pořadí 7 tisíc Kčs a pro návrh na bronzové pozici 4 tisíce Kčs.[110]

Návrhy nového pomníku a jejich vyhodnocení[111]

Vypsání soutěže probíhalo ve spěchu. Záměrem městských funkcionářů bylo položení základního kamene pomníku k 5. výročí bitvy u Sokolova, které bylo za méně než dva měsíce od schválení na lednovém plénu místního národního výboru. „Podstavec pomníku má býti ze žuly, vlastní

[107] Jednalo se o jediný pomník svého druhu v tehdejším Československu.
[108] RUND, Jan: *Realizace pomníku bitvy u Sokolova.* In: Sokolovsko, roč. 5, č. 2 (2015), s. 10.
[109] SOkA Sokolov, f. MěNV Sokolov, inv. č. 1068, sign. 364, sousoší, pomníky, výstavba pomníku bojovníka od Sokolova 1946-1958.
[110] Tamtéž, inv. č. 2, Zápisy ze schůzí pléna MNV 1946-1950, zápis ze schůze pléna MNV ze dne 15. 1. 1948.
[111] Pokud není uvedeno jinak, byla tato podkapitola sestavena na základě materiálu uloženého ve Státním okresním archivu Sokolov. Viz: SOkA Sokolov, f. MěNV Sokolov, inv. č. 1068, sign. 364, sousoší, pomníky, výstavba pomníku bojovníka od Sokolova 1946-1958.

pomník budiž z kovu; materiál je k dispozici z pomníku v sadě Husově (vedle kaple)[112], neboť tento pomník (bronz a žula) byl památkovým úřadem určen k zrušení.“[113]

Zájem podílet se na vzniku pomníku projevilo celkem dvanáct zájemců, kteří si vyzvedli podmínky soutěže. Hned polovina z nich ovšem ještě obratem sdělila, že lhůta na podání kvalitního návrhu je příliš krátká a práce proto nepředložila. Výhrady dokonce projevilo samotné sdružení výtvarných umělců a prostřednictvím ministerstva financí upozorňovalo na neúnosný termín soutěže. Současně navrhl místnímu národnímu výboru, aby změnil složení hodnotící komise.

Sokolovský místní národní výbor s výhradami nesouhlasil a trval na položení alespoň základního kamene v době oslav přejmenování města. MNV nechtěl ztrácet čas a plánoval vše posoudit v rychlosti několika dnů – a již 2. března 1948 (den po termínu odevzdání návrhů) se proto sešla soutěžní komise, aby otevřela obálky s návrhy.

Komise se sešla v následujícím složení: předseda MNV Jaroslav Jindáček, osvětový referent MNV Emil Nývlt, František Jarolím za okresní osvětovou radu, Miroslava Hájková za kreslený film a zájemce o umění či středoškolský profesor z Karlových Varů Antonín Kostohryz (1913–1977) – mj. též zvolený předseda výboru pro postavení pomníku. Dalšími členy byli dále: Jaroslav Václavíček (1916–1989), regionální malíř a tehdy nově jmenovaný ředitel gymnázia Sokolov, profesor historie František Kučera a výtvarný odborník Ing. arch. Miloslav Volráb (1914 –?).

Narozdíl od literární soutěže, jež byla vyhlášena ve stejném časovém horizontu, netvořili soutěžní porotu osobnosti celorepublikového významu, nýbrž osobnosti regionální.

Onoho 2. března 1948 bylo nakonec otevřeno 11 obálek s návrhy. K šesti zájemcům, kteří se po prostudování podmínek rozhodli soutěže zúčastnit, přibyli ještě dva autoři oslovení soutěžícím Vitvarem z Prahy a tři regionální výtvarníci, kteří si podmínky zjistili jinou cestou.

[112] Myšlen pomník padlým z rakouských válek z 19. století původně stojící v místech dnešního parkoviště vedle klášterního kostela sv. Antonína Paduánského,
[113] SOkA Sokolov, f. MěNV Sokolov, inv. č. 2, Zápisy ze schůzí pléna MNV 1946-1950, zápis ze schůze pléna MNV ze dne 15. 1. 1948.

Ještě před posouzením byly ze soutěže vyřazeny návrhy označené hesly Sokolov a Sokolník, které zadání soutěže nesplňovaly. Zbývajících 9 anonymních návrhů bylo podrobeno rozboru a určeno pořadí i finanční odměny. Druhý den pak byly otevřeny obálky se samotnými jmény autorů.

Návrhy byly posuzovány podle předem vymezených patnácti bodů, jež hodnotily nejen splnění soutěžních podmínek, ale také zdůvodnění díla dle původní zprávy, architektonické ztvárnění a samozřejmě i výši nákladů. Důležitou součástí hodnocení byl i úsudek, zda bude pomník vyhovovat laické veřejnosti. Komise brala ohled i na oběžník zemského národního výboru[114], jenž poukazoval na zkušenosti se stavbou pomníků obětem první světové války v souvislosti s častým používáním nevhodných materiálů.

V první polovině března 1948 byla předložená díla do soutěže vystavena ve výkladních skříních obchodu Oděvního průmyslu na Masarykově náměstí (dnešního domu čp. na 132 Starém náměstí), aby mohla i veřejnost na tyto práce vyjádřit svůj názor.

Komise se po vyhodnocení všech návrhů rozhodla neudělit první cenu. Nejvýše se tak umístily dva návrhy – pod hesly *V 23* a *A1*, oceněné druhou cenou s odměnou 7 tisíc Kčs:

Návrh *V 23* vypracoval tehdy čtyřiadvacetiletý student Akademie výtvarných umění Vendelín Zdrůbecký (1923–1986). Do soutěže se přihlásil sádrovým návrhem postavy bojovníka v měřítku 1:6. Tento model vysoký 34 centimetrů se nakonec stal návrhem vítězným a až na některé detaily odpovídá dnešní realizaci. Rozdíl je patrný zejména v podstavci pomníku a jeho okolí. Komise k předloženému Zdrůbeckého dílu poznamenala, že autor jednoznačně upřednostňoval vesnici v Sovětském svazu, a naopak neřešil přejmenování města Falknova na Sokolov.

Návrh *A1* odevzdali dva autoři – architekt B. Jánský společně se sochařem J. Novákem z Prahy. Také jejich návrh znázorňoval československého vojáka z východní fronty. Zaměřili se i na přejmenování Sokolova, a to umístěním reliéfu se symbolikou do předsazeného kvádru.

Třetí místo porota opět neudělila. Finanční částkou tří tisíc korun se ovšem rozhodla odměnit akademického malíře Františka Bělského (1921–2000)[115], jenž podal svůj návrh pod heslem *XYZ*.

---

[114] Oběžník ZNV č. 1244 z 9. 11. 1946.

[115] Narodil se jako Franz Geduldiger v Brně, jeho rodina ale pocházela původně z Pardubicka a Karlovarska. Již od mládí byl nadějným umělcem, v 16 letech získal svou první cenu v sochařské soutěži a začal studovat na Rotterově škole užitého umění. Po okupaci v březnu 1939 se jeho rodině (která byla židovského původu) podařilo emigrovat do Velké Británie. Tam pokračoval ve studiích na umělecké škole a byl přijat na Královskou akademii umění. Od května 1940 sloužil v čs. zahraniční armádě, pro potřeby armády modeloval např. plastické mapy či

Ve svém díle použil symboliku zvířat sokola dávícího hada s tím, že plaz bude charakterizovat fašismus. Komisi se tento záměr pro svou nejasnost nelíbil, ocenila jen umístění reliéfu československého a sovětského vojáka stojící bok po boku.

Celkem dva tisíce korun si za své návrhy odnesli dva autoři. Pod heslem *Našim potomkům* se soutěže zúčastnil akademický sochař Josef Bezděk (1906–1971). Tento umělec během své kariéry mj. působil v pařížském ateliéru E. A. Bourdelle, a kromě Slovácka tvořil hlavně pro Karlovy Vary. Svůj návrh na pomník bojům u Sokolova koncipoval jako trojboký, asi dva a půl metru vysoký pylon s bronzovým sokolem na jeho vrcholu. Na bocích autor plánoval umístit tři reliéfy, k jejich rozpracování se ale nedostal.

Stejnou finanční odměnu jako Bezděk získal také akademický sochař Bohumil Zvěřina (1899–1975) z Prahy. Paradoxně si tento umělec získané částky dlouho neužil, ještě v roce 1948 byl totiž komunistickým režimem zatčen a uvězněn. Většina jeho děl tak vznikla v období těsně před a těsně po druhé světové válce. Pro Sokolov pod heslem *Češství a slovanství* navrhl pomník ve dvou alternativách s náměty sokolníka.

Se symbolem zvířat zkoušel štěstí v soutěži i akademický sochař Antonín Kuchař (1919–1997), autor velmi známé sochy Jurije Gagarina z Karlových Varů či pomníku Tomáše Garrigue Masaryka ve Svatavě.

Návrh A. Kuchaře a kamenosochaře Rybína ze Sokolova (heslo *Český lev*) byl pro svůj námět lva drtícího orlici vyhodnocen jako zastaralý. Na podstavci sochy plánovali autoři umístit dva reliéfy připomínající boj o Sokolovo a původ města.

---

navrhl pomník čs. vojáků v Cholmondeley. Po konci války se Bělský usadil v Praze, kde se živil jako nezávislý grafik. V roce 1947 získal zakázku na pamětní desku padlým parašutistům v Resslově ulici, kteří položili své životy po atentátu na Heydricha, v téže době se rovněž zúčastnil soutěže na pomník padlým v Sokolově – jeho dílo nemuselo být vybráno rovněž z politických důvodů, po únoru 1948 totiž Bělský emigroval podruhé – opět do Anglie, kde se pak vypracoval v jednoho z nejslavnějších sochařů britských ostrovů 20. století. Bělský byl jediným sochařem, jenž portrétoval příslušníky čtyř generací královské rodiny – v roce 1982 například vytvořil jeden z oficiálních portrétů královny Alžběty II. Byl rovněž první zahraničním umělcem, jehož dílo stojí na známém Trafalgarském náměstí. Z jeho dalších děl pak lze zmínit sochu Winstona Churchilla či bustu amerického prezidenta Harryho Trumana. Do Československa se František Bělský mohl vrátit až po listopadu 1989. V pražských Dejvicích vytvořil památník věnovaný čs. letcům v RAF, roku 1993 pak byla odhalena jeho pamětní deska ve Westminsterském opatství v Londýně věnovaná památce padlým čs. vojákům. František Bělský – známý ve Velké Británii pod jménem Franta Belsky – zemřel 5. července 2000. Jeho smrt zasáhla britskou veřejnost včetně královny Alžběty II. Viz: KLŮC, Jiří: *100 let od narození Františka Bělského* (nepublikováno), s. 3.

Jako neúspěšné byly rovněž vyhodnoceny návrhy akademického sochaře Josefa Vitvara (1920–1991), Václava Hlavatého (1925–2002) z Prahy a karlovarského Břetislava Wernera (1911–1986). Důvodem odmítnutí se stala nevhodnost řešení do uvažovaného prostoru.

Problémy s realizací

Hlavní slovo v podobě pomníku mělo plénum místního národního výboru, jemuž porota předložila své výsledky. Plénum následně na své schůzi dne 23. března 1948 rozhodlo o použití kombinace autorů umístěných nejvýše – tedy kombinaci díla Zdrůbeckého s dílem dvojice Janský/Novák. Vstupní jednání pak mělo být zahájeno s Vendelínem Zdrůbeckým. Jak se později ukázalo, jednání byla velmi náročná a zpozdila celý projekt o několik let.

Dohoda o kombinaci návrhů se projevila jako mimořádně obtížná. Zástupci sokolovské samosprávy podnikli několik cest do Prahy, kde se s umělcem osobně setkali v jeho ateliéru. Jako problém se ukázala právě ona kombinace obou návrhů – na nevhodnou realizaci dle dvou modelů se v reakci na výnos MNV odkazovala i hodnotící porota. Porotci upozorňovali, že jejich úkolem bylo pouze rozdělení odměn a stanovení pořadí.

Po několika týdnech jednání se podařilo vyjasnit další postup a ustanovit nový termín odhalení pomníku na 30. výročí vzniku samostatného Československa k 28. říjnu 1948. Sochař Zdrůbecký dostal povolení začít intenzivně pracovat na svém vlastním díle vojáka od Sokolova. Sádrový návrh bojovníka zhotovil autor velice rychle a zbývalo tak poté odlití sochy, které měl zajistit místní národní výbor. Zde ovšem nastal druhý problém, a to v otázce finančního zabezpečení celého pomníku. Samotné odlití sochy mělo stát 270 tisíc korun – daleko více, než se původně předpokládalo. Termín odhalení byl opět posunut a v listopadu 1948 byla celá budoucnost pomníku na plénu MNV opět projednávána. Navýšení ceny bylo členy pléna silně kritizováno vzhledem k původním nízkým nabídkám autorů v soutěži. Byla proto potřeba sehnat peníze na realizaci celého díla.

V diskusi bylo navrženo prodat staré pomníky z městského hřbitova a využít dva starší sokolovské pomníky: Jahnův pamětní kámen, který stál od roku 1910 na místně dnešního pomníku bojovníka od Sokolova. Byl věnován zakladateli turnerovského hnutí Friedrichu Ludwigu Jahnovi (1778–

1852) a krátce po druhé světové válce byl jako symbol němectví odstraněn.[116] Název změnilo i náměstí, na kterém se kámen nacházel – místo Jahnova začalo náměstí existovat pod názvem Švermovo.[117] Využit měl být i bronzový pomník padlým v rakouských válkách, stojící od roku 1903 v parku nedaleko kapucínského kláštera.[118]

Další část peněz měli poskytnout různé organizace či jednotlivci, finanční prostředky měly dodat i odměny za odklízení trosek domů poškozených válečným bombardováním. Celkem bylo na pomník vyčleněno půl milionu korun.

Ani po získání financí nebyla cesta k realizaci pomníku jednoduchá. Stále přetrvával problém s odlitím samotného díla. Samotný proces paradoxně zpomalil komunistický režim a s tím spojené zrušení soukromých sléváren. K dispozici byla pouze jediná – státem řízená – slévárna závodů umělecké kovovýroby, podléhající plánování na několik let dopředu. Jinde byly veškeré práce z bronzu nařízením ministerstva těžkého průmyslu zakázány.

Funkcionáři místního národního výboru v Sokolově odmítali zdržování zdlouhavým procesem plánování a trvali na nutnosti vybudovat pomník co nejdříve. V korespondenci s ministerstvem mj. politicky argumentovali, že sochou bude „rozbíjena snaha nohsledů západu, kteří mezi námi narušují budovatelské úsilí lidu.“ Pomník měl přinést „vzpruhu v pracovním úsilí za splnění úkolů ve výstavbě socialismu.“

Je to Rudoarmějec nebo Čechoslovák?

Vzniklé Zdrůbeckého výtvarné dílo (respektive jeho návrh) vzbuzovalo v řadách odborné veřejnosti smíšené názory. Bylo sice před instalací v Sokolově prezentováno na několika výstavách, například na výstavě Akademie výtvarných umění v květnu 1949 či na Výtvarné úrodě 1951 – výstavě Svazu československých výtvarných umělců a získalo dokonce Schichtovu cenu, někteří umělci jej přesto kritizovali. Mezi nejvýznamnější kritiky patřil sochař Václav Žalud (1894–1977), žák Josefa Václava Myslbeka či Jana Štursy. V časopise Tvorba, list pro kritiku a umění se vyjádřil ke Zdrůbeckému návrhu sochy následovně:

---

[116] Do dnešních dnů byl v Sokolově dochován druhý turnerovský pomník, věnovaný padlým v první světové válce z řad spolku. Viz: PROKOP, Vladimír – SMOLA, Lukáš: *Sokolovsko: umění, památky a umělci do roku 1945.* 2. díl. Sokolov, AZUS Březová 2014, s. 663.
[117] SOkA Sokolov, f. MěNV Sokolov 1945-1990, inventář, s. 36.
[118] BRUŽEŇÁK, Vladimír: *Stopy zapomenutých válek*. In: Sokolovsko, roč. 8, č. 1 (2018), s. 10-11.

„V díle se projevuje svéráznost práce mladého autora, smysl pro děj, pro vyjádření myšlenky, duševního i fyzického napětí bojovníka. Postava vojína probíjejícího se vpřed, člověka plného dravé energie, výrazná tvář do boje se vrhajícího vlastence, to vše strhuje na první pohled, působí dojmem neohroženého nástupu hrdiny do bitevní linie. Dílo prozrazuje, že bylo ve svých částech dobře studováno – horní polovina těla napjatá a soustředěná, přesvědčuj, je konkrétní a jasná, pokud jde o smysl gesta.

Poněkud jiný obraz tvoří však socha vcelku. Autor stržen zájmem o vyjádření co největší pohybovosti sochy, podcenil úlohu spodní části těla. I ta je v pohybu; pokud jde o sílu hmoty je neúměrně slabá a také s menší uměleckou výrazností zpracována než horní část. Postava proto přepadává vpřed. Kompozice není rozpočtena na všechny pohledy, a zvláště pohled zpředu ukazuje na disproporci obrysů monumentální sochy, kde se ve zkratce jeví část nohou jako komposičně neúměrná a nevyvážená s celkem sochy. K odstranění tohoto nepříznivého dojmu by stačilo, kdyby sochař vysunul pravou nohu sochy více doprava, tím by se obě nohy nekryly jako jedna hmota a byl by dosáhl i kompozičního vyvážní vztažené levé ruky. Umělec se nepokusil dostatečně vytěžit z hlavních svých možností, u tváře, z výrazu hrdiny; vojenská brašna byla vymodelována s větším uměleckým zaujetím a rozmanitostí než tvář, kde musí být vždy vyjádřeno těžiště myšlenky.“[119]

Zdrůbecký na kritiku svého slavnějšího kolegy reagoval mírnou úpravou vysunutím pravé nohy sochy více doprava, kompozičně vyvážil i levou ruku bojovníka.

Přestože svým projektem bojovníka od Sokolova velmi zaujal, uplynuly dlouhé dva roky, než mohlo být odlití sochy potvrzeno. Objednávka odlití byla přijata až v červenci 1951 slévárnou umělecké kovovýroby Zukov. Dle faktury pak byla socha dokončena 9. listopadu 1951.

Zdrůbecký vzhledově koncipoval sochu bojovníka od Sokolova velmi sporně, a i funkcionáři místního národního výboru byli dlouhou dobu přesvědčeni, že se jedná o příslušníka Rudé armády. Zarážely je ovšem znaky československé Svobodovy armády na odlitku: voják měl představovat příslušníka 1. československého samostatného polního praporu v Sovětském svazu.

[119] ŽALUD, Václav – ŠOLTA, Vladimír: *Úspěch sochařů na Výtvarné úrodě 1951*. In: Tvorba: list pro kritiku a umění, roč. 21, č. 3 (1952), s. 70.

Byl oblečen do britského pláště a typické sovětské pokrývky hlavy – tzv. ušanky – s československým státním znakem. Přes rameno měl brašnu na plynovou masku a v pravé ruce samopal PPŠ-41 „Špagin“. Samopal měl lidem připomenout, že „náš lid nedopustí, aby nový Sokolov byl jiný než ten slovanský.“ Natažená levá ruka československého vojáka podle Zdrůbeckého představovala výstražné znamení „stůj a ani krok dále“ v kombinaci s mírovým pozdravem.

Vzhledově se až na drobné detaily výstroj používaná Čechoslováky u Sokolova v březnu 1943 od sochy nelišila. Pravděpodobně mohla znázorňovat příslušníka samopalné čety, jisté rysy odkazují i na možnou inspiraci Otakarem Jarošem.[120]

Slavnostní odhalení

Ihned po dokončení odlitku byla socha převezena do Sokolova na připravený podstavec. O pouhé dva dny později – v neděli 11. listopadu 1951 – se konalo u příležitosti Dne válečných veteránů[121] odhalení nového pomníku. Za účasti více než dvou tisíc lidí, včetně všech významných představitelů celého regionu i autora Vendelína Zdrůbeckého bylo celé Švermovo náměstí připraveno na velkolepou ceremonii.

Po úvodním slovu tehdejšího předsedy místního národního výboru Jaroslava Mareše vystoupil hlavní host – místnímu obyvatelstvu velmi známý – veterán bojů o Sokolovo a politik Bedřich Steiner. Přítomen byl kromě předsedy krajského národního výboru i předseda ONV, jenž udělil vyznamenání několika válečným veteránům. Zazněly samozřejmě státní hymny Československa i Sovětského svazu, byla zpívána i internacionála či Píseň práce. Za pionýry, příslušníky Sboru národní bezpečnosti a svazáky byl pronesen slib věrnosti republice.

[120] Portrét kpt. Jaroše se objevil na tzv. Londýnské emisi poštovních známek, na kterých byly zobrazeny portréty hrdinů čs. zahraniční armády, kteří položili v boji své životy za svobodu Československa. Známka s Jarošem vznikla ve společnosti dalších osobností, např. Jozefa Gabčíka či Aloise Vašátka. Už tehdy byl tento čs. voják vyobrazen se zimní vojenskou ušankou, která měla být právě tím symbolem připomínajícím východní frontu. Srov: KLŮC, Jiří: *Kapitán Otakar Jaroš: Příběh hrdiny od Sokolova.* Cheb, Svět křídel 2018, s. 126.
[121] Tenkrát oslavovaného spíše jako konec 1. světové války a Den příměří.

První útok

Pro mnohé občany zůstal bojovník od Sokolova Rudoarmějcem a symbolem vládnoucího komunistického režimu. Nejen proto se během své existence stal minimálně dvakrát terčem útoků: v roce 1954 a po srpnové okupaci 1968.

Alois Peyr byl obyčejný kluk ze Sokolova. Vyučil se horníkem a roku 1952 se hlásil na vysokou školu. Z politických důvodů mu studium nebylo umožněno. Život v Československu mu nevyhovoval – cítil, že ho systém omezuje. Se svým kamarádem Janem Kuhnem se proto rozhodl provádět drobné protistátní akce a v prosinci 1953 i emigrovat. Při prvním pokusu se chtěli dostat přes východní Německo do západního Berlína. Byli chyceni německou hlídkou, která je předala československým pohraničníkům – mladíkům se ovšem rychle podařilo utéct. A o pár dní pak svůj pokus zopakovali; od hranice se rozhodli kvůli nebezpečí vrátit zpátky, přesto je zadržela Státní bezpečnost a až po dvou týdnech propustila na svobodu.[122]

„Řekli jsme si, že musíme komunistům provést něco, na co jen tak nezapomenou," vzpomínal po Sametové revoluci Alois Peyr.[123] Uvažovali o nějakém výbuchu, nechtěli tím ovšem zabít lidské životy. Jako cíl si nakonec vybrali pomník československého bojovníka od Sokolova, kterého mylně považovali za sovětského vojáka v ruské uniformě.

Původně se Kuhn pokoušel Peyra přesvědčit, aby pomník pouze natřeli barvou, ten to však odmítl. Plán dvojice Peyr – Kuhn byl tedy následující: pokud možno zničit celý pomník. Ve zničení jim měla pomoci třaskavina, kterou Kuhn opatřil od jistého trestance ze šachty Medard. Konkrétně se jednalo o devět 100 gramových náloží astrolitu a donaritu, výbušniny používané za druhé světové války do granátů i pro ženijní nálože. Výbušninu spolu se zápalnicí a rozbuškou vyměnil za láhev rumu. Peyr sám ukradl na stejném pracovišti ještě jednu 100 gramovou nálož třaskaviny.

V opuštěném lomu si potom vyzkoušeli účinnost náloží. Přivedli k výbuchu jednu stogramovou nálož, která přinesla efekt, jaký dvojice očekávala.

Začalo tedy samotné plánování atentátu. Původně chtěli pomník zničit až těsně před volbami do národních výborů – úspěšný odpal jejich plány urychlil. Rozhodli se, že pomník do vzduchu

[122] ABS, f. Vyšetřovací spisy KS MV Karlovy Vary 1948–1960, arch. č. 430, spis k osobám Kuhn Jan (1935) a Peyr Alois (1935).
[123] Alois Peyr (1935). Pametnaroda.cz [online]. [cit. 2019-08-11]. Dostupné z: http://www.pametnaroda.cz/witness/recording/id/1403.

vyhodí v noci z 18. na 19. března 1954. „Stalin sice už v Sovětském svazu nekraloval, byl rok po smrti, ale 19. březen byl svátek svatého Josefa. A vyhodit pomník na Stalinův svátek bylo přesně to, co jsme chtěli. Věděl jsem, že bude potřeba velká nálož na zničení sochy.“[124]

Alois Peyr vložil 800 gramů výbušniny do plechové schránky, kterou utěsnil. Po návratu z taneční zábavy 18. března pozdě večer si dvojice s sebou vzala trhavinu a krátce před půlnocí se odebrala k pomníku. Zde ji Peyr připevnil k noze postavy vojáka 1. čs. samostatného polního praporu, zatímco Kuhn dával pozor a sledoval okolí, aby jejich čin nic nenarušilo. Když nedával smluvené znamení, že by hrozilo nějaké nebezpečí, Peyr zapálil zápalnici.

„Měl jsem odkrokovanou zápalnici. Šedesát metrů bylo potřeba, abych stačil utéct a nezabilo to mě ani nikoho jinýho. Doběhl jsem akorát k nejbližší budově, když nálož vybuchla.“[125]

Po atentátu se oba mladíci vrátit k Peyrovým domů. Báli si, že StB jejich totožnost rychle odhalí a přijde si pro ně. Pro nocleh proto zvolili byt Porazilových, kde bydlela přítelkyně A. Peyra Anička.

Ráno oba normálně odjeli na směnu. Při cestě na autobus šli kolem pomníku a zjistili, že je téměř neporušen. Oba byli velmi zklamáni. Kvalitní bronzový odlitek zůstal i přes silnou razanci výbuchu výrazně nepoškozen. Bojovníkovi výbuch utrhl nohu, naklonil se a zůstal viset. Nikdo ráno nevěděl, co se stalo, u Státní bezpečnosti se ale záhy rozjelo vyšetřování – více než dva měsíce neúspěšné.

Komunistům se podařilo atentát téměř dokonale utajit. V dobovém tisku se o činu neobjevila jediná zpráva a v okolí tak nikdo nezjistil, co se stalo. O výbuchu samozřejmě věděli obyvatelé okolních domů; řada místních totiž přišla o okna.

Podle vyšetřovacího spisu bylo rozbito 58 okenních tabulí v oknech okolních budov. Na pomníku byla přeražena noha postavy. Oprava pomníku si vyžádala částku minimálně 18 156,80 Kčs, ostatní způsobená škoda dosáhla výše asi dvou tisíc korun.[126]

---

[124] Tamtéž.
[125] Tamtéž.
[126] ABS, f. Vyšetřovací spisy KS MV Karlovy Vary 1948–1960, arch. č. 430, spis k osobám Kuhn Jan (1935) a Peyr Alois (1935).

Záměr Peyrovi s Kuhnem nevyšel, chyceni za svůj čin po výbuchu, ale nebyli. Do rukou Státní bezpečnosti se dostali až po dvou měsících v souvislosti s jinou akcí: začali uvažovat o útěku do zahraničí. Pomocí ručně vyrobených skafandrů se chtěli u Hřenska podplutím Labe dostat do Německa.[127]

Alois Peyr v době útoku nevěděl, že se cílem jeho atentátu stal československý voják – neznal ani účast Čechoslováků v bojích na východní frontě. Ještě do nedávné doby se tak domníval, že se jedná o sochu rudoarmějce. „Sokolovo, to byla nějaká vesnička na Sibiři, kde se formovala sovětská armáda. Prostě nesmysl.[128] Město bylo vždycky Falknovem a Sokolovem. V Sokolově bojovali Američani, podle mě ta socha tam prostě neměla co dělat. Byla to prolhaná socha, symbol komunismu.“[129]

Paradoxně tak mladíci chtěli zničit pomník inspirovaný postavou kpt. Jaroše – tedy člověkem, který sám komunisty nesnášel a vymezoval se proti nim.

Jak nakonec skončil osud obou chlapců? Podomácku udělaný skafandr chtěli vyzkoušet, na ulici je ale náhodně zkontrolovali příslušníci Veřejné bezpečnosti a skafandr oblečený pod kabátem objevili. Následovalo zatčení a tvrdé vyšetřování. Při něm policisté zjistili i dřívější činy, včetně pokusu o zničení bojovníka od Sokolova. Na podzim 1954 je proto chebský soud odsoudil: Jana Kuhna na osm let a Aloise Peyra na devět za sérii trestných činů „ilegálního přechodu hranic“, přes „obecné ohrožení až po „sdružování proti republice“.[130]

Prošli různými lágry, Peyr se roku 1956 zúčastnil vězeňského povstání na Mariánské. Další roky si pak odseděl ve věznici v Plzni na Borech. Na svobodu se dostal v roce 1962.[131] Krátce po srpnové okupaci emigroval s manželkou a dětmi z Československa – do Rakouska a následně do Austrálie, kde se natrvalo usadil.[132]

---

[127] RUND, Jan: *Temný Sokolov.* Sokolov, AZUS Březová 2017, s. 112.
[128] Sokolovo se přitom nachází na východní Ukrajině a stalo se místem, kde Čechoslováci poprvé zasáhli do přímých bojů východní fronty. Z dobových výpovědí vyplývá neznalost obou mladíků o československých dějinách.
[129] Alois Peyr (1935). Pametnaroda.cz [online]. [cit. 2019-08-11]. Dostupné z: http://www.pametnaroda.cz/witness/recording/id/1403.
[130] ABS, f. Vyšetřovací spisy KS MV Karlovy Vary 1948–1960, arch. č. 430, spis k osobám Kuhn Jan (1935) a Peyr Alois (1935) srov.: Tamtéž, arch. č. 996.
[131] Tamtéž.
[132] Alois Peyr (1935). Pametnaroda.cz [online]. [cit. 2019-08-11]. Dostupné z: http://www.pametnaroda.cz/witness/recording/id/1403.

5. kapitola: Přelomový rok 1968–25. výročí bitvy u Sokolova a druhý útok na pomník

Dvojí výročí

Oslavy 25. výročí bitvy u Sokolova se v následujících dnech přesunuly z hlavního města na regionální úroveň. Nejvýznamnější oslavy byly naplánovány do západočeského Sokolova, který si krom výročí bitvy připomínal i 20. výročí přejmenování z původního názvu Falknov.

V západních Čechách připravili organizátoři dvoudenní program: ve středu 6. a čtvrtek 7. března 1968 měly přijet delegace Ministerstva národní obrany, ÚV KSČ, ÚV Svazu československo-sovětského přátelství, ÚV Svazu protifašistických bojovníků. Hlavními hosty se ale měli stát samotní veteráni bitvy. Celkem jich do Sokolova přijelo 23, v čele s generálem Miroslavem Šmoldasem či plukovníky Rudolfy Bejkovským a Burdou. Nechyběla ani místní osobnost sokolovského boje: rodák z Hlavna Karel Mora přijel na oslavy až z Liberce. Počet veteránů by byl zajisté daleko vyšší, pokud by už v předchozích dnech nemuseli absolvovat náročný program oslav v hlavním městě.[133]

Uvítáním účastníků bitvy a oficiálních hostí v ranních hodinách dne 6. března celé oslavy začaly. Hosté se ubytovali v hotelu Ohře a od 10 hodin proběhlo hned několik besed na téma bitvy u Sokolova na místních školách. Po obědě pak následovaly besedy v internátech a v útvarech ozbrojených sil – v sokolovských kasárnách byl dislokován Vojenský útvar 3274 (38. dělostřelecký pluk). Ti hosté, kteří se neúčastnili besed, měli od organizátorů připravenou exkurzi do místních dolů, kde jim byla představena modernizace lomového dobývání hnědého uhlí. V 17. hodin proběhlo přijetí hostů představiteli města Sokolova a zápis do pamětní knihy v nově otevřené slavnostní síni města v sokolovském zámku. Následovala společná večeře a až do pozdních večerních hodin beseda o vzpomínkách účastníků bojů. Besedu pořádala místní organizace Svazu protifašistických bojovníků, moderoval ji generálmajor Jan Mráz, náčelník Krajské vojenské správy v Plzni. Jednou z dalších událostí oslav bylo otevření pamětní síně města v sokolovském zámku.

Oslavy 25. výročí bojů u Sokolova a 20. výročí přejmenování města pak vyvrcholily 7. března. Už v 10 hodin dopoledne se konalo v divadelním sále Hornického domu slavnostní setkání

[133] KLŮC, Jiří: *Sokolovo. Ve stínu propagandy.* Svět křídel, Cheb 2016, s. 165-171.

s účastníky bitvy u Sokolova, protifašistickými bojovníky okresu Sokolov, s delegacemi pracujících ze závodů a obcí Sokolovska, se zástupci společenských organizací, se zástupci pionýrů i útvarů ozbrojených sil. Na úvod setkání zazněly státní hymny Sovětského svazu a Československa, následně se slova ujal zástupce ÚV SPB Josef Pašek[134], po němž promluvil i vedoucí delegace MNO generál Miroslav Šmoldas a vedoucí delegací ÚV SČSP a KV KSČ. Před koncem setkání proběhlo ještě předání upomínkových darů a státních vyznamenání účastníkům bitvy u Sokolova, kteří si jej nepřevzali na celostátním srazu v Praze. Celkem se slavnostního setkání podle oficiálních údajů zúčastnilo 500 osob.

Po slavnostním obědě s přípitkem v hotelu Ohře začal ve 14 hodin program pro veřejnost. Na tehdejším Náměstí 9. května (dnešním Starém náměstí) začal krátký koncert vojenské hudby. Mezitím se seřadili veteráni a delegace k průvodu, který odešel směrem k pomníku bojovníka od Sokolova. Od půl třetí se konal pietní akt doprovozený pokládáním věnců a uložením prsti ze sokolovského bojiště do prostoru schránky za pamětní deskou na pomníku. Tohoto slavnostního aktu se zhostil veterán od Sokolova, plukovník Rudolf Burda z Plzně.

Zatímco dopolední program v Hornickém domě byl určen čistě pro pozvané hosty, odpoledne se v divadelním sále slavnost opakovala s určením pro širší vybranou veřejnost. Za plného sálu tleskalo ve stoje 500 hostů veteránům od Sokolova, kteří byli jeden po druhém veřejnosti představováni. Na závěr slavnostního zasedání přednesl svůj proslov předseda MěNV Sokolov Jiří Dytrych, který ve svých slovech připomněl význam samotné bitvy. Celé dvoudenní oslavy završil večerní koncert 60členného Československého státního souboru písní a tanců. Poté se veteráni i jednotlivé delegace vydaly do svých domovů.

Srpen 1968

Nálada společnosti se významně změnila po okupaci vojsky Varšavské smlouvy. Zatímco se v březnu 1968 stovky lidí v Sokolově nich účastnily velkolepých oslav u příležitosti 25. výročí

[134] Josef Pašek (1916 -?) pocházel z Krašovic na Plzeňsku, kde pracoval jako skladník Západočeského konzumního družstva. Po nacistické okupaci zapojil do odbojové skupiny Národního hnutí pracující mládeže. V roce 1940 byl zatčen gestapem. Postupně prošel věznicemi v Praze na Pankráci, odkud byl v den vylodění Spojenců v Normandii předán do terezínské věznice v Malé pevnosti. V červenci 1944 byl odeslán do koncentračního tábora Flossenbürg, kde se dočkal konce války. Po roce 1945 vstoupil do KSČ, pracoval jako tajemník na okresních výborech v Kralovicích a Rokycanech. Později působil na ředitelství Hnědouhelných dolů a briketáren v Sokolově a jako ředitel Sokolovských strojíren. Za normalizace byl jmenován generálním tajemníkem ÚV SPB. Viz: Šedesáté narozeniny soudruha Paška. *Hlas revoluce*, 3. 7. 1976, s. 3 srov. *Arolsen Archives*, f. Flossenbürg Concentration Camp, individual prisoner records, Pašek Josef 1916.

bojů u Sokolova, v srpnu bylo všechno jinak: rozhořčený dav bral československého vojáka jako rudoarmějce a na protest proti okupaci ho strhl k zemi. Také veteráni, kteří se oslav účastnili, ve velkém z komunistické země emigrovali. Do zahraničí takto po srpnu 1968 odešly minimálně tři desítky z nich…

Události pražského jara netřeba rozepisovat. Vyvrcholily v noci z 20. na 21. srpna 1968 invazí vojsk Sovětského svazu, Polska, Maďarska, Bulharska. Na Sokolovsku se v tyto osudové dny objevili i vojáci ze sousední Německé demokratické republiky. Ti zde zajišťovali pomoc sovětským jednotkám při spojovacích akcích, brzy se ovšem stáhli zpět. Přesto se jednalo vůbec poprvé od konce druhé světové války, kdy německý voják vstoupil na cizí území.

Do okresního Sokolova vstoupila vojska Varšavské smlouvy ve dvě hodiny ráno. V poledne pak sirény a zvony ohlásily dvouminutovou stávku. Odpoledne se uskutečnily první protesty proti okupantům; na Starém náměstí se sešlo několik tisíc lidí. Probíhaly podpisové akce proti vstupu vojsk, na ulicích až dlouho do noci probíhaly živé debaty.

Pořádek přijely obnovit sovětské tanky, které ale po hodinovém přesvědčování město opustily. Na Kraslické ulici došlo i ke střelbě, která se naštěstí obešla bez zranění.

Na Vítězné okupační vojska obsadila kasárna Vojenského útvaru 3274–38. dělostřeleckého pluku. U kasáren se mezitím shromáždilo několik desítek občanů odhodlaných bránit svou vlast a požadovali vydání zbraní. Sovětským tankům se chtěli bránit i někteří vojáci místního útvaru, k čemuž v důsledku dalšího vývoje nedošlo.

V následujících dnech se množily protesty proti okupaci. 22. srpna byla na Hornickém domě vyvěšena československá státní vlajka a černý prapor, z budovy dnešního Úřadu práce – bývalé polikliniky – strhli velkou rudou hvězdu.

Téhož dne došlo naštvaným davem ke stržení sochy československého vojáka. Zlost lidí proti okupaci byla natolik silná, že napáchala daleko větší škody než atentát na sochu čtrnáct let předtím. Socha se po pádu z několikametrového podstavce rozbila na několik kusů – podle dobových fotografií se například ulomila vojákova proslulá natažená ruka. Tělo upadlé sochy potom protestující dav popsal protiokupačním nápisem. Nápis „čest padlým, hanba okupantům“ se objevil i na kamenné části pomníku, pamětní deska umístěná na podstavci byla rovněž stržena.

Krátce po srpnových událostech zahájila Veřejná bezpečnost vyšetřování poškození pomníku. To označilo za viníky celkem čtyři zaměstnance Báňských staveb Sokolov, stavebního podniku budující sokolovský revír: Antonína Macháčka, tehdy bytem Tovární čp. 2 Sokolov, Jana Leische, bytem Březová čp. 110, jistého Pachtu a Václava Hodka v Nové Roli u Karlových Varů. Kromě toho byl k výslechu předvolán i Jan Gelbič, bytem na náměstí Budovatelů čp. 1425.[135]

Veřejná bezpečnost předvolala všechny výše jmenované k výslechu na svou služebnu, kde všichni účast na svržení sochy kromě Gelbiče potvrdili. Macháček tvrdil, že byl jediným aktérem události. Leisch, Pachta a Hodek se pak odvolávali na vyhrocený dav na náměstí s tím, že si ale nikoho nevšímali a další osoby nevnímali. Policisté proto okruh obžalovaných zúžili na zmíněné čtyři muže.

Vyšetřování dále prokázalo, že sochu bojovníka strhlo lano, které někdo kolem ní zavázal. Ve výslechových protokolech se viníci přiznali k přinesení – dle jejich slov – pěkného, silného a dlouhého lana, s nímž byly původně přivázány trubky určené na opravu Hornického domu. Mezitím však uslyšeli někoho křičet „u sochy Rusáka je demonstrace“ a ze zvědavosti se rozhodli, že se tam půjdou podívat. Lano si pak vzali s sebou k pomníku, aby jim ho nikdo neukradl.[136]

Událost se podle vyšetřovaných seběhla tak rychle, že si samotné svržení sochy přesně nepamatovali. Pouze A. Macháček uvedl, že bojovníkova levá paže se nalomila a odpadla dříve, než došlo k uvázání lana za sochu.[137]

V obžalovacím spisu se na titulní straně psalo: „Společně dne 22. 8. 1968 v odpoledních hodinách na Švermově náměstí strhli z podstavce kovovou plastiku bojovníka od Sokolova, poškodili jí, oprava a znovu osazení si vyžádalo částku 8660 Kčs, kterou uhradil MěNV Sokolov, a při tomto tropili výtržnost.“ Antonín Macháček, Jan Leisch a Václav Hodek byli obžalováni za hrubou neslušnost na veřejnosti a odsouzeni.[138]

Přelíčení se konalo u Okresního soudu v Sokolově v květnu 1971. Proti rozsudku se ovšem odvolal okresní prokurátor, což zapříčinilo další přelíčení, které se tentokrát mělo konat u Krajského soudu

[135] ABS, f. Okresní správa Sboru národní bezpečnosti Sokolov, inv. č. 281, Macháček Antonín a spol.: poškození kovové sochy bojovníka na náměstí v Sokolově v srpnu 1968.
[136] Tamtéž.
[137] Tamtéž.
[138] Tamtéž.

v Plzni. Ten pachatelům oproti předchozímu rozsudku tresty ještě zvýšil: Macháček dostal dva roky se zkušební dobou čtyř let, ostatním pak rozsudek uložil šestnáctiměsíční trest se zkušební dobou tři roky. Součástí byla rovněž podmínka, že odsouzení společně uhradí vzniklou škodu.

Sochu bojovníka od Sokolova obnovily technické služby krátce po zničení. Pro lepší pochopení byla zároveň na pomníku vyměněna tabulka a opatřena novým nápisem „Na paměť československých bojovníků bitvy u Sokolova“.

Pomník stojí v západočeském Sokolově dodnes, pietní akty se u něj ovšem konají sporadicky. Okolí sochy zarůstá a částečné pozornosti se jí dostává jen v květnu u příležitosti konce druhé světové války, kdy zde pokládají zástupci města věnec. Mezi veřejností tak opět může převládat názor, že se jedná o pomník Rudoarmějce…

6. kapitola: Personální spojitosti bitvy u Sokolova se západočeským Sokolovem[139]

„Všechno to válečné utrpení nemůže a také nesmí nikdy vymizet z naší paměti. Je třeba stále toto připomínat, neboť ještě jsou stále na světě nespokojenci, kterým nestačí jejich vlast a stále mají choutky na cizí území.“[140]

Tento text si napsal na závěr svých vzpomínek na druhou světovou válku tehdejší rotmistr ve výslužbě Václav Kaufman. Jako přímý účastník bojů východní fronty prošel celou bojovou cestu z Buzuluku do Prahy a po válce se usadil na Sokolovsku.

Na území bývalého okresu Sokolov se v minulosti narodilo hned několik budoucích hrdinů bitvy u Sokolova, další se v regionu usadili po druhé světové válce. Ve všech případech zůstali téměř zapomenuti.

Rodáci

Karel Mora (1918–1984)

Karel Mora prožil velmi neobvyklý a náročný život. Jako jeden z mála českých obyvatel pohraničí uprchl do zahraničí, aby dobrovolně bojoval se zbraní v ruce za osvobození své vlasti. Válečné události ho přivedly na území Sovětského svazu – jenže místo nasazení na frontě ho čekalo zatčení za protikomunistické názory, proslulá moskevská věznice a sibiřský Gulag. Po propuštění prošel všemi boji Čechoslováků na východní frontě. Ani po válce se úcty nedočkal a mohl pracovat pouze na dělnických pozicích.

Narodil se 22. července 1918 jako nemanželské dítě v obci Hlavno (dnes části Citic v okrese Sokolov) Václavu Morovi a Anně Heinzové. Pár měl svatbu až o pár měsíců později v polovině září 1918.

[139] Pokud není uvedeno jinak, v této části čerpal autor z dochovaných kmenových listů, vojenských osobních spisů a kvalifikačních listin ve VÚA–VHA Praha a kmenových dokladů Vojenského historického archivu Bratislava i Vojenského archivu – Centrální registratury Trnava, protože jejich uvedením by poznámkový aparát nabyl nepřiměřeného rozsahu vzhledem k vlastnímu textu.
[140] Archiv autora, vzpomínky Václava Kaufmana (nedatováno).

Pocházel ze smíšeného manželství, jeho otcem byl totiž Čech, zatímco maminkou poloviční Němka.

Otec Václav Mora se sice narodil 5. května 1893 v Citicích (Zieditz) v dome s číslem popisným 50. Jeho předci ovšem měli původ na Příbramsku, v sousedících obcích Vranovice a Láz, a na Falknovsko přišli ve druhé polovině 19. století pravděpodobně z důvodu pracovního umístění.

Matka Anna Heinzová se narodila 24. února 1894 v Hlavně (Kloben) do německé rodiny, která již po několik generací žila na Sokolovsku. Rodina bydlela v domě s číslem popisným 33, kam se novomanželé po svatbě na Chlumu Svatého Maří přestěhovali.

Mladý Karel vychodil v Citicích pět tříd obecné školy, v dalším studiu potom pokračoval na českém reálném gymnáziu v Karlových Varech, kde v roce 1936 úspěšně odmaturoval. Po maturitě se jako osmnáctiletý přestěhoval do Kraslic a nastoupil úřednickou kariéru kancelářského pomocníka na tamějším státním policejním úřadu.

Po necelých dvou letech ve funkci byl v průběhu ledna 1938 služebně přeložen ke stejnému úřadu v Žatci. Zde pracoval asi půl roku, než se ke 4. srpnu 1938 vrátil na rodné Falknovsko.

Politická situace byla na podzim 1938 kritická. Dvacetiletý Mora byl svědkem událostí probíhajících v českém pohraničí. Od Hlavna v několik kilometrů vzdáleném Habartově bylo v boji s Henleinovci zabito několik četníků, několik dalších Čechoslováků zahynulo i při incidentu v Krajkové. Tyto střety mezi Henleinovci a Čechy v něm vyvolaly odvahu odejít nejdříve do vnitrozemí a poté i do zahraničí.

Přes okresní úřad v Kralovicích si vyžádal přeložení do Rakovníka a stal se pomocníkem tamějšího okresního hejtmana. Tam ho také zastihla březnová okupace zbytku českých zemí. Podle dostupných údajů tehdy bydlel na Písecké ulici čp. 772.

Mora už od jara 1939 plánoval odchod do zahraničí, jeho cílem se měla stát Francie nebo Velká Británie. Hranice se rozhodl překročit počátkem června nedaleko Ostravy. Kontaktoval své zdejší kolegy, kteří mu s emigrací pomohli. Po válce na to vzpomínal:

„Pan doktor Zavadil, komisař policejního ředitelství v Ostravě mi řekl: „Pusť se přes Michálkovice-Radvanice. U pekaře si kup čtyři housky. Plať stříbrnou desetikorunou lvíčkem nahoru. Až se pekař optá “Chce pán kávu?“ Přisvědč.“

Vypil jsem kávu. Pekař mi vyměnil 500 našich korun za polské zloté. Potom, bylo to už k večeru, mi pekař přivedl svou dcerku. Umíte německy? Výborně. Jděte spolu jako milenci. Až potkáte německé vojáky, pozdravte Heil Hitler.

Němec nám dokonce ukázal kůly, kde probíhala hraniční čára. Víc si nás nevšímal. Děvče potom řeklo: „Ten barák, co vidíte, je už za čárou.“[141]

Karel Mora se následně dopravil do Katovic, kde se na britském konzulátu hlásil o víza na západ. Ty ale nedostal, a tak se v naději přemístil do Varšavy. S žádostí o pomoc se obrátil na československé vyslanectví. Osobně se setkal s armádním generálem Prchalou, se kterým odjel do Krakova a na čs. konzulátu se přihlásil do vojenské jednotky. V tzv. Polském legionu byl prezentován v polovině srpna 1939 pod evidenčním číslem 1438.

Po vypuknutí druhé světové války se část čs. vojáků, která neodjela transporty do Francie, přesunula z tábora v Malých Bronowicích do nového místa působení v Leszné u Baranowicz. V důsledku probíhajícího konfliktu začali Čechoslováci v noci z 11. na 12. září 1939 ustupovat směrem na jihovýchod. O pár dní později napadl Polsko také Sovětský svaz a celá činnost legionu prakticky zanikla. Jediným jeho bojovým nasazení se stala kulometná obrana proti letadlům v oblasti Tarnopole.

Zdraví vojáci ustupovali na východ pěšky, velitel podplukovník Svoboda s raněným a nemocnými vyrazil s auty napřed. Obě skupiny se potom setkaly v Kamenci Podolském. Tam se začaly poprvé výrazněji řešit politické spory. Vojáci se začali hlásit ke skupinám hvězdářů (stoupencům SSSR) či ke skupině trockistů vedených JUDr. Františkem Polákem a JUDr. Karlem Goliathem. K této druhé skupince se hlásil i Karel Mora, který se svými kritickými názory proti komunistům a stoupencům Sovětského svazu nebránil již během doby pobytu v Polsku.

V polovině října přišel rozkaz k přesunu všech vojáků – nazývaných nyní Východní skupinou čs. armády v zahraničí – do Olchovců na původní sovětské předválečné území. Čechoslováci se přesunovali nákladními automobily. Tehdy došlo k dopravní autonehodě a poruše vozu, ve kterém Mora cestoval. Celá osádka se po vlastní ose dopravila do města Czortkow a zůstala zde přes noc. Díky úplné volnosti a relativně dobrým podmínkám si skupinka užívá volného času a po opravení automobilu se přesunuje do Olchovců za dalšími československými vojáky. Tam na ně naopak

[141] Archiv rodiny Karla Mory, osobní deník Karla Mory z roku 1939, nestránkováno.

čekají velmi nepohodlné parkety místního kulturního domu, který se stal na budoucí dny jejich novým domovem. Oslavují zde státní svátek 28. října a tajně doufají v brzkou cestu do Francie.[142]

Místo cesty do Francie ovšem čekala Karla Moru cesta do Gulagu. Dne 3. října 1939 bylo náhle odvedeno deset Čechoslováků neznámo kam. Nebylo jim ani sděleno kdy se vrátí, proč mají odjet a co bude od nich žádáno.[143]

Mezi odvedenými byl například JUDr. Polák či JUDr. Goliath, student Lumír Písarský či Slovák Ján Polanský. Je pravděpodobné, že ne všichni byli určeni do nápravně-pracovního tábora s některými možná sovětská výzvědná služba měla zájem na vybudování zpravodajské sítě na československém území. To se ovšem rozhodně netýkalo Karla Mory, přestože jej z toho např. JUDr. Polák podezříval.[144]

Všichni zatčení Čechoslováci byli v Moskvě uvězněni do proslulé věznice Butyrka. Tam je Sověti podrobili tvrdým výslechům a mučení. Později následoval převoz do jednoho z lágrů na Sibiři.

Většina ze skupiny zatčených z Olchovců využila po propuštění z Gulagů možnost vstoupit do československé vojenské jednotky formující se v přiuralském Buzuluku. Mora byl v jednotce odveden 27. dubna 1942 pod kmenovým číslem 700/m. Vojenský výcvik absolvoval v rámci 3. pěší roty, před odjezdem na frontu úspěšně dokončil i kurz radiotelegrafistů a v polovině prosince 1942 byl povýšen na svobodníka.

Ve funkci spojky velitele 3. roty Vladimíra Janka a velitele 1. čs. samostatného polního praporu Ludvíka Svobody odjel svobodník Mora koncem ledna 1943 na frontu. Vojenská jednotka do svého boje zasáhla o několik týdnů později v prostoru ukrajinské obce Sokolovo. Během tvrdého boje musel předávat rozkazy mezi jednotlivými veliteli a během 8. března byl dle svých slov celkem dvakrát přímo v centru bojů v obci Sokolovo.

Čechoslovákům se obranné pozice v obci nepodařilo udržet a předsunuté rota se musela vrátit do postaveních za řekou Mža. I odtud se po pár dnech Čechoslováci dali na ústup. Přímo Mora měl,

---

[142] Tamtéž.
[143] V ruských archivech pravděpodobně existuje spis k celému případu. Ten se však i přes prosby českých úřadů nepodařilo zpřístupnit a údaje tak zůstávají nadále utajené.
[144] POLÁK, František: *Sedm let v Gulagu. Vzpomínky pražského advokáta na sovětské pracovní tábory.* Praha, ÚSTR 2015, s. 341-345.

vzhledem ke svým znalostem a funkci spojky, za úkol převést 3. rotu na sever k shromáždišti u Konstantinovky.

Ústup vojáků československého praporu byl úspěšný a dá se považovat za menší zázrak, že jednotka nepadla do obklíčení či neutrpěla při ústupu větší ztráty. Vojáci tak mohli být staženi z fronty a posláni na odpočinek do Veseloje, kde Moru povýšili na desátníka.

Mezitím byly podány návrhy na československá i sovětská vyznání. Mora byl za boj o Sokolovo navržen na vyznamenání Československou medailí Za chrabrost, protože „v době usilovného nepřátelského průzkumu prošel svob. Mora několikrát prudce ostřelovaným okrajem lesa. Veškeré rozkazy a hlášení dostavil včas. Vždy si počínal odvážně a klidně.“[145]

Při reorganizaci praporu na brigádu získal počátkem června 1943 hodnost četaře. Následně absolvoval s velmi dobrým prospěchem důstojnickou školu a brzy se dočkal i povýšení na podporučíka. Mezitím byl nakrátko přemístěn k velitelské četě 2. polního praporu 1. čs. samostatné brigády a v srpnu 1943 pak do funkce zpravodajského důstojníka 2. polního praporu. S ním se potom zúčastnil bojů o Kyjev.

Čechoslováci se po dobytí hlavního města Ukrajiny podíleli i na dalších válečných operacích. Na přelomu let 1943 a 1944 to byla Žytomyrsko-berdyčevská operace. Brigáda svedla těžkých boj o Rudu a překročila důležitou řeku Ross. Další v pořadí pak bylo města Bílá Cerekev, důležitá železniční křižovatka a strategický cíl.

„Na Silvestra 1943, ve chvíli, kdy lidé na celém světě slavili příchod nového roku, nás přepadla melancholická nálada. Podporučík Václav Růžička přinesl lahev: „Kluci, napijte se, možná, že je to naposled.“ Podporučík Hazucha reagoval „víckrát se už asi nenapiju.“ Četař Kurt Feiner: „jestli z toho vylezete, pozdravujte doma“ A já jsem dodal: „cítím, že to dneska schytám.“ Franta Sedláček se dopálil: „krucinál, co tu skučíte. Takhle mi z celýho štábu zbyde prd!“[146]

Na Nový rok 1944 v asi čtyři hodiny ráno se oba československé polní prapory za podpory dělostřelectva daly do pohybu: „Za svítání jsme vyrazili na kótu 208,4. Dobyli jsme ji. Němci ale nasadili do protiútoku několik tanků. Nestačili jsme už provést přesun těžkých zbraní. Naše dva

[145] VÚA-VHA Praha, f. SSSR-II, sign. 12/8, inv. č. 28, návrh na vyznamenání, Mora Karel.
[146] Archiv autora, vzpomínky Karla Mory sepsané pro Svaz protifašistických bojovníků (nedatováno).

prapory se musely stáhnout na kraj lesa. Jako pozorovatel jsem zůstal na kótě a pomocí rádia jsem předával rozkazy k palbě z hloubky.

Jedna střepina granátu mě zranila do hlavy, druhá do páteře. Václav Růžička byl na místě mrtev. Dostal jsem rozkaz stáhnout se. Cesta k jednotce měřila ale asi 1200 metrů. S hroznou bolestí jsem se plazil ostřelovaným prostorem. Smrtící střely zasáhly i mé kamarády Hazuchu, Feinera i osvětového důstojníka Alfréda Benedikta. Z celého štábu zbyli jen náčelník štábu Franta Sedláček a major Miroslav Kukla.

Nedošel jsem. Další zásah granátu mi na dvou místech přerazil nohu. Padl i rotný Steinhauer. Na té kótě jsme ztratili desítky mrtvých.

Ležel jsem na sněhu. V těle jsem měl 25 střepin. Ležel jsem tam plných 9 hodin. Z nohy mi unikala krev. Abych ji zastavil, roztrhl jsem si kalhoty a nacpal do nohavice sníh. Ten chladil krev, ta se srážela a zacelovala ránu. Bitva pak doznívala. Chvílemi jsem ztrácel a zase nabýval vedení.

Potom jsem zaslechl hovor. Byli to Němci. Byli asi 250 metrů ode mne. Nahmátl jsem raketovou pistoli, dlouho jsem s ní mordoval, ale podařilo se mi vystřelit kolmo do vzduchu čtyři zelené rakety. Okamžitě se ozvaly kaťuše. Nastal pekelný rámus. Mně to ale zachránilo život. Ležel jsem na okraji palby.

Asi v půl šesté, už zase sílil mráz, vyskočili z muldy dva průzkumníci. Co jsem měl síly, jsem zařval „Kluci, nenechte mě tu!“ Fric, vykřikl jeden. S napřaženými samopaly došli ke mně. Někde sehnali volokuši a táhli mě přes řeku Ross na své stanoviště. Svobodův vůz mě pak zavezl na brigádní obvaziště. Potom, celého v sádře, mě poslali na Kurgan za Ural. Zrovna mě operovali, uvažovali dokonce o amputaci, ale nakonec mi nohu přece jen zachránili. Čtyři měsíce jsem tam ležel.”[147]

Zranění Karla Mory bylo vážné a nebylo vůbec jisté, zda se ještě někdy vrátí k bojovým jednotkám. Během rekonvalescence nejdříve zastával funkci zpravodajského důstojníka náhradního tělesa, v červenci 1944 byl potom jmenován přednostou 2. oddělení 3. Československé samostatné brigády.

[147] Tamtéž.

Morova bojovnost byla neuvěřitelná, a tak stál počátkem září 1944 znovu nastoupený zasáhnout do bojů. O pár dní později vypukly těžké boje o Duklu. Ve střetu o krvavou kótu 534 byl opět lehce raněn. Navíc se ozvala starší zranění a pro západočeského rodáka válka v první linii definitivně skončila. Přemístili ho na studijní oddělení při velitelství armádního sboru, kde pracoval na překládání sovětských vojenských předpisů do češtiny.

Počátkem dubna 1945 byl odvelen ke vládní delegaci v Košicích s pověřením velet bezpečnostnímu strážnímu oddílu prezidenta republiky Edvarda Beneše po dobu jeho cesty do Prahy. Tato cesta vedla z Humenného přes Košice, Bratislavu, Brno až do Blanska. Tam prezident přestoupil ze svého automobile a zbytek cesty absolvoval zvláštním vlakem do Prahy, kam dorazil 16. května 1945. V hlavním města odjela kolona složená ze 34 vozů směrem na Václavské a potom na Staroměstské náměstí, kde proběhlo slavnostní uvítání a druhý den rovněž přehlídka jednotek Svobodovy armády.[148]

Morovy povinnosti u jednotky skončily 25. května. O necelý týden později již dobrovolně vstupuje ke Sboru národní bezpečnosti.

U SNB je brzy povýšen z poručíka na nadporučíka a umístěn do severočeského Liberce. Tam je jmenován velitelem I. policejního revíru, od dubna 1946 pak důstojníkem u Oblastního velitelství SNB v Liberci. Současně byl pověřen velením motorizovaného a přepadového oddílu SNB.

Tehdejší velitel sboru národní bezpečnosti se o něm vyjádřil následovně: „Nadporučík Mora jest v zájmu bezpečnostní služby pro zdejší Oblastní velitelství nepostradatelný. V době jeho činnosti v Liberci podařila se mu celá řada úspěšných zákroků, a to i v případech, jež se zdály beznadějné, zejména při potírání zločineckých band a tlup, utvořených ze sběhů různých armád, a jeho činnost v tomto oboru slibně pokračuje, takže doufáme, že v nejbližší době se nám podaří jeho zásluhou odhaliti několik dalších tlup a jejich spoluviníků. Nadp. Mora je velmi oblíben u veškerého mužstva.“[149]

Dne 3. srpna 1948 byl povýšen na kapitána. Následující rok v květnu si ještě kariérně mírně polepšil, když se stal přednostou III. oddělení krajské správy SNB v Liberci. Tím také Morova kariéra v uniformě skončila. Čím dál častěji se mu začaly objevovat důsledky válečných zranění,

[148] Archiv Kanceláře prezidenta republiky (dále jen AKPR), f. Kancelář prezidenta republiky (KPR), inv. č. 1820, sign. D 13 554/46.
[149] ABS, f. Personální spisy, PS Mora Karel, a. č. 1190/22.

Státní bezpečnost navíc začala vyšetřovat jeho protikomunistické názory z doby Polského legionu a následné internace v Sovětském svazu. Ze všech těchto důvodů byl v listopadu 1949 uznán neschopným služby. Z tohoto důvodu pak byl ke 30. dubnu 1950 definitivně přeložen do trvalé výslužby.

Do nového civilního zaměstnání nastoupil vzápětí. Získal funkci úředníka u firmy LIAZ v Jablonci nad Nisou-Rýnovicích, před odchodem do důchodu pracoval i na československé poště.[150]

Karel Mora zemřel 23. října 1984 v Liberci ve věku 66 let.

Za projevenou statečnost ve druhé světové válce byl vyznamenán 2x Československým válečným křížem 1939, Čs. medailí Za chrabrost před nepřítelem, Sokolovskou i Dukelskou pamětní medailí, sovětskou medailí Za vítězství nad Německem 1941-1945 a další.

Ludvík Bloch (1906–?)

Jednou z městských částí Habartova na Sokolovsku je bývalá vesnice Kluč. Před více než sto lety používala obě místa německé názvy: Haberspirk-Rad. Právě tam se počátkem 20. století usadili židovští manželé Blochovi.

Novomanželé, kteří měli svatbu přesně 24. prosince 1899 v Kynšperku nad Ohří[151], přitom neměli původ na Sokolovsku. Marcus Bloch (narozen 12. února 1858) pocházel z Krásné Lípy v severních Čechách[152], jeho o dvacet let mladší manželka Berta Buchsbaumová (narozena 2. srpna 1878) pak z Milíkova na Chebsku.[153]

Marcus Bloch pracoval jako obuvník Radvanově, jen kilometr vzdálené obci od Kluče. V Kluči bydleli manželé v domě s číslem popisným 145, kde se jim postupně narodily čtyři děti – syn Ludvík a tři dcery – Lotti, Julie a Marie. Nejdříve přišla na svět 28. března 1901 Lotti a jako druhá 19. února 1904 Julie, která po několika týdnech jako kojenec zemřela. Dne 16. května 1906 se narodil syn Ludvík a po šestileté pauze nejmladší 22. února 1912 Marie.

[150] KLŮC, Jiří: *Sokolovo: Ve stínu propagandy*. Cheb, Svět křídel 2016, s. 143.
[151] NA, f. Židovské matriky, Kynšperk nad Ohří, matriky oddaných, fol. 79.
[152] Tamtéž, Krásná Lípa 899 (o. Děčín), matriky narozených 1839-1895, fol. 36.
[153] Tamtéž, Milíkov, matriky narozených 1775-1894, fol. 131.

Ludvík Bloch vychodil v Habartově mezi lety 1912-1917 obecnou školu. Část měšťanky pak absolvoval v Praze, kde bydlel v chlapeckém židovském sirotčinci v Bruselské ulici na Vinohradech, odkud se kvůli nedostatku financí brzy vrátil na západ Čech a školní docházku dokončil ve Falknově. Tam také roku 1923 úspěšně ukončil druhý ročník pokračovací školy obchodní a začal pracoval coby obchodník.

Na jaře 1928 se dostavil k odvodu a 1. října 1928 nastoupil vojenskou prezenční službu k 1. baterii horského dělostřeleckého oddílu 255 v Týnu nad Vltavou. Kvůli zhoršenému zdravotnímu stavu byl již několik týdnů po zahájení výcviku subarbitrován, uznán neschopným vojenské služby a 3. února 1929 propuštěn. Bloch se vrátil do Habartova, kde provozoval menší obchůdek se smíšeným zbožím, kromě toho působil i jako obchodní zástupce několika dalších obchodů na Sokolovsku.

Jeho podnikání velmi rychle ukončila politická situace v pohraničí, která vyvrcholila odstoupením tohoto území nacistickému Německu. To už se Bloch nacházel v Praze, kam uprchl po prvních incidentech s fanatickými henleinovci. Z hlavního města potom utíkal hned po obsazení zbytku Česko-Slovenska na východ, do Polska. Dostal se do Katowic, kde se hlásil na anglickém konzulátu o víza na britské ostrovy.

Vývoj druhé světové války ho po porážce Polska dovedl neplánovaně na území Sovětského svazu, které v září 1939 zabralo východní část země, včetně města Lvov, kde se tehdy nacházel. Zůstával bez práce, a tak se ji vydal hledat na jih, do města Bučač. Zde byl 17. června 1940 jako uprchlík zatčen sovětskou NKVD. Následoval obvyklý proces: vyvezení na Sibiř. Bloch se tak ocitl v lágru Suchaja Bezvodnaja. Propuštění se dočkal koncem ledna 1942 po necelých dvou letech pod podmínkou vstupu do čs. vojenské jednotky.

Do Buzuluku Ludvík Bloch dorazil 20. února 1942 a ihned byl obvodní komisí pod kmenovým číslem 352/m odveden. Následně zahájil vojenský výcvik u minometné roty, od které v průběhu následujících měsíců pendloval k náhradní rotě a později kulometné rotě. Musel projít subarbitračním řízením, které jeho zdravotní stav překvalifikovalo na B s vadou – tedy schopen pouze pomocné služby. Přesto se k 16. listopadu 1942 opět stal příslušníkem minometné roty

1. československého samostatného polního praporu v SSSR. Byl vycvičen na nabíječe minometu a v této pozici také odjel koncem ledna 1943 na frontu.

Po bojích u Sokolova se původně prapor reorganizoval na brigádu. Vojín Bloch v průběhu léta 1943 opět několikrát změnil svou jednotku, od štábní roty, po 1. rotu 2. polního praporu a pomocnou rotu, jejímž příslušníkem se stal 21. srpna 1943. S tímto útvarem také odjel později na frontu a účastnil se bojů u Kyjeva, za což si vysloužil povýšení do hodnosti svobodníka. Velitel byl tehdy charakterizován jako „váhavý, méně chápavý, ale snaživý."

Se vznikem 1. čs. armádního sboru nadále sloužil i pomocné roty, a to i během bojů na Dukle a východním Slovensku, bojů v první frontové linii se tak s největší pravděpodobností neúčastnil. Bloch byl postupně povýšen: v dubnu 1944 na desátníka, koncem července 1944 na četaře a v prosinci 1944 na rotného. Poslední dva měsíce války pak sloužil u sborové polní prádelny. Zde se seznámil s rumunskou židovkou Bertou Englerovou, která se později stala jeho životní partnerkou.

Ludvík Bloch demobilizoval coby rotmistr hospodářské služby 10. srpna 1945. Byl mu přidělen byt v Ústí nad Labem na Koněvově ulici čp. 22 a jako národní správce se podílel více než tři roky na provozu papírnictví Max Janko.[154] Po zestátnění obchodu pracoval od dubna do září 1948 v papírnictví jako běžný pracovník. Během této doby se také oženil se svou družkou Bertou.

Oběma manželům byl po komunistickém převzetí moci nabídnut vstup do KSČ, který odmítli. Naopak po šesti letech zkušeností se životem v Sovětském svazu odmítali nadále žít pod komunistickým režimem. A tak zatímco před 10 lety musel Bloch utíkat před nacistickým totalitním režimem, nyní musel emigrovat před tím komunistickým. Se svými názory by mu totiž hrozilo zatčení. V Habartově čp. 259 se rozloučil se svou matkou, která se mezitím podruhé provdala, a odjel přes celou republiku do Bratislavy a společně s manželkou se pokusili ilegálně utéct do Rakouska.

Jako legální možnost emigrace se nabídla židovská brigáda Hagana, ve které sloužilo několik desítek bývalých Blochových spolubojovníků ze Sovětského svazu. Všichni opustili v lednu 1949

[154] VÚA-VHA Praha, sbírka osvědčení 255, inv. č. 84390/47, Bloch Ludvík 1906.

Československo a byli vysláni jako vojáci do Izraele. Jejich cesta vedla vlakem do přístavu Constanta v Rumunsku, odkud lodí pokračovali do přístavu v Haifě. Tam se na všechny vojáky Hagany izraelské velení armády doslova vykašlalo, a i váleční hrdinové museli začít manuálně pracovat – Ludvík v čistírně, jeho manželka Berta jako služka v domácnosti.[155]

Situace v mladičkém státu Izraeli byla velmi komplikovaná. Blochovi se po půl roce rozhodli k návratu do Evropy. V srpnu 1949 opustili Blízký východ a 4. září 1949 přijeli do Vídně. Byli umístěni do tábora/centra pro uprchlíky na ulici Währinger Gürtel 97. [156] Po více než roce získali povolení Rakousko opustit a s pomocí International Refugee organization (Mezinárodní uprchlické organizace) se počátkem září 1951 vydali do Spojených států amerických. [157] S největší pravděpodobností se Blochovi usadili v New Yorku, kde již žili další příbuzní Ludvíkovy manželky.

Poválečni obyvatelé

V rámci osidlování pohraničí se po roce 1945 přestěhovaly stovky veteránů bývalé čs. zahraniční armády i na Sokolovsko. Dominovali mezi nimi zejména Volyňští Češi – většina z nich se do války zapojila později, až po osvobození jejich rodného území Rudou armádou.

Přímo na Sokolovsku se usadilo i několik bývalých účastníků bitvy u Sokolova.

Štefan Demko (1921–1996)

Štefan Demko patří mezi nejvíce zapomenuté hrdiny československé zahraniční armády. Přežil Gulag a vyznamenal se v bojích u Sokolova, Kyjeva či na Dukle. Jeho příběh se podařilo zmapovat i díky nálezu spisu ze zatčení sovětskou NKVD v archivu Zakarpatské oblasti.[158]

Narodil se 31. prosince 1921 ve vesnici Vonihovo (dnes Vonyhove), okres Ťačevo na Podkarpatské Rusi v tehdejším Československu. Jeho otcem byl rolník rusínské národnosti

[155] KLŮC, Jiří: *Josef Müller: příběh čs. židovského vojáka.* Cheb, Svět křídel 2020, s. 127-128.
[156] Arolsen archives, f. CM/1 Forms and various accompanying documents for DPs in Austria, Bloch Ludwig 1906.
[157] American Jewish Joint Distribution Committee Archives New York, f. Jewish Displaced Persons and Refugee Cards 1943-1959, Bloch Ludwig 1906.
[158] Státní archiv Zakarpatské oblasti (DAZO), f. 2558 (1939–1993), sv. č. 1601.

Vasil Demko (1877-?), matkou Marie Kucinová (1886-?). Manželé vychovávali ještě o 3 roky mladšího bratra Michala.

Štefan Demko měl, jako jeden z mála dospívajících z Podkarpatské Rusi, možnost vystudovat střední školu. Celkově absolvoval 8 ročníků obecné a 2 ročníky lesnické školy v ukrajinském jazyce. Studia dokončoval už za maďarské okupace – jeho rodná obec byla v roce 1939 násilně připojena k Maďarsku. Zhoršila se životní úroveň, mladým Rusínům navíc hrozila povinná služba v maďarské fašistické armádě a v polovojenských orientacích. Od roku 1940 tak tisíce mladých mužů i žen z území Podkarpatské Rusi utekli do Sovětského svazu. Stejný osud potkal i Štefana Demka. Společně se svým bývalým spolužákem Petrem Ňagušinem a dalšími dvěma kamarády Michalem Papkanem a Štěpánem Harastajem naplánovali útěk do SSSR. Pomoci ji v tom mělo Demkovo povolání – pracoval jako lesní dělník v lesích pod hřebenem Východních Karpat a nejvyšší hory Ukrajiny – Hoverly (2061 m).

Útěk skupiny pěti mužů začal v noci z 28. na 29. května 1941. Ve 2 hodiny ráno 29. 5. se jim podařilo bez povšimnutí přejít Hoverlu a překročit státní hranici Sovětského svazu. Ušli přes 9 kilometrů pěšky až do osady Bystrec. Tam je pravděpodobně na základě udání jednoho z místních obyvatel zatkli sovětští pohraničníci. Následovaly první výslechy NKVD ve věznici v Nadvirné a převozy do několika dalších věznic na území dnešní Ukrajině (např. Stanislavov – dnes Ivano-Frankivsk). Po několika týdnech se pětice mužů dostala do města Ivanovo, severovýchodně od Moskvy – v létě 1941 již naplno běžela válka mezi Německem a Sovětským svazem a vězni museli být urychleně evakuováni na východ. V Ivanovu byli nakonec všichni, vč. Štefana Demka, dne 3. září 1941 odsouzeni na 3 roky nápravně – pracovních táborů Gulagu za ilegální přechod sovětské hranice.

Svůj trest si odpykávali ve dvou lágrech v Archangelské oblasti na severu evropské části Ruska, lágru Jercevo a Kargopollag. V náročných podmínkách zde vězni pracovali na těžbě lesa.

Z Gulagu byl Štefan Demko propuštěn až téměř rok po vyhlášení amnestie pro československé občany. Dne 18. prosince 1942 se vydal k československé vojenské jednotce v Buzuluku, kde byl 31. prosince 1942–v den svých 21. narozenin – odveden. Takové štěstí neměli jeho kamarádi, Michal Papkan dokonce v Gulagu v dubnu 1942 zahynul.

Demko absolvoval v Buzuluku jen minimální výcvik a po pouhých třech týdnech odjel s minometnou rotou 1. čs. samostatného polního praporu na frontu. Zúčastnil se bojů o Sokolovo, a i přes svou nezkušenost projevil nesmírné hrdinství. Byl dokonce navržen na Československou medaili Za chrabrost před nepřítelem, ta mu nicméně udělena nebyla. V návrhu se psalo následující: „Při obraně Sokolova navržený svojí nebojácností udržoval obsluhu 82 mm minometů pobídkami: Čeho se bát, když budeme střílet, tak se nám nic nestane. Rychleji točte minometem. Minomet jeho družstva vypálil během boje u Sokolova 80 ran.“[159]

Koncem května 1943 Demko absolvoval v Novochopersku poddůstojnickou školu s dobrým prospěchem a další výcvik prodělával v řadách minometné roty 2. pěšího praporu 1. čs. samostatné brigády v SSSR. K 9. srpnu 1943 byl povýšen na svobodníka. Jako minometník se pak zúčastnil všech dalších bojů Čechoslováků na východní frontě, včetně těch u Kyjeva a na Dukle. Demobilizoval v lednu 1946 v hodnosti četaře.

Poválečné osudy přivedly Štefana Demka na Karlovarsko a Sokolovsko. Nejdříve bydlel v Karlových Varech a později v Šindelové – Krásné Lípě v domě s číslem popisným 4. V červenci 1962 se v Rotavě oženil s vdovou po padlém partyzánovi ze Slovenského národního povstání Julianou Buchlovou. Manželé vlastní děti nikdy neměli. Štefan pracoval až do odchodu do důchodu jako dělník a slévač u Lesního závodu Krásná lípa, žil v ústraní a veřejného života se nikdy nezúčastňoval.[160] Zemřel v kraslické městské nemocnici po těžké nemoci symbolicky v den boje u Sokolova, dne 8. března 1996.

Štefan Demko byl za hrdinství v bojích vyznamenán Československým válečným křížem 1939, Československou medailí Za chrabrost před nepřítelem, Sokolovskou pamětní medailí, Dukelskou pamětní medailí, medailí Za zásluhy o obranu vlasti (8. 3. 1968) či sovětskou medailí Za vítězství nad Německem 1941-1945.

[159] VÚA-VHA Praha, f. SSSR-II, sign. 12/8, inv. č. 28, návrh na vyznamenání, Demko Štefan.
[160] AKPR , f. KPR, 1965–1969, spis. znak Z I a 4, kart. 133, čj. Z I a 4/3-68, Propůjčení vyznamenání účastníkům bitvy u Sokolova, 1968.

Josef Hába (1912–1976)

Josef Hába byl členem české krajanské komunity na Volyni. Jeho předci odjeli na území tehdejšího carského Ruska ve druhé polovině 19. století z obce Volanice na Jičínsku. Na Volyni obdrželi půdu, kde vybudovali své vlastní hospodářství. Hába zde zažil několik vládnoucích režimů, a i když nikdy předtím nepoznal rodnou zemi svých předků, neváhal a vstoupil do Svobodovy armády s cílem osvobodit Československo.

Narodil se 19. března 1912 ve Straklově Českém na polské části Volyně jako syn Františka Háby a jeho manželky Josefy, rozené Hangoltové. Vzdělání se mu příliš nedostalo, situace byla po první světové válce velmi složitá a mohl absolvovat pouhé dva ročníky polsko-české obecné školy. Následně začal pracovat na rodinném hospodářství.

Vcelku poklidný život rolníka přerušila druhá světová válka. Polskou část Volyně zabrali Sověti a soukromí zemědělci museli vstupovat do kolchozů, jinak jim hrozila deportace na Sibiř. Ta se naštěstí Josefu Hábovi vyhnula, místo toho ovšem musel narukovat do Rudé armády. Po povolání v polovině května 1941 prošel krátkým výcvikem, a ještě před vypuknutím války mezi Německem a SSSR byl zařazen ke střeleckému pluku 239 dislokovanému v Novosibirské oblasti. Do bojů proti nepříteli však v sovětské uniformě nezasáhl.

Do Rudé armády byl odveden také Josefův mladší bratr Vladimír. Oba sourozenci byli Češi a když se dozvěděli od místního vojenského velitelství o vzniku československé vojenské jednotky, požádali si o přeložení. Bratři byli nakonec uvolněni 10. února 1942 a po dvou týdnech v Buzuluku odvedeni.

V rámci vojenského výcviku Josef Hába absolvoval kurz tankoborníků a současně hrál v rámci hudební čety na trubku. Velitelé jej podle dochovaných záznamů v kmenovém listu charakterizovali coby „ukázněný, nerozhodný, nemluvný a pomalý“.

Důležité je, jak se voják zachová v boji. Hába odjel na frontu k prvnímu boji čs. jednotky ve funkci zástupce velitele družstva a střelce lehkého kulometu 1. roty 1. čs. samostatného polního praporu v SSSR. Zúčastnil se krvavé bitvy u Sokolova, kde se prokázal jako nesmírně statečný a schopný voják. Svědčí o tom i návrh na vyznamenání: „jako střelec z lehkého kulometu 8. 3. 1943 přesnou

palbou vyřadil několik desítek nepřátelských automatčíků. Přesto, že byl raněn, neopustil zbraň a plnil dále svůj úkol do ukončení boje.“

Po vyléčení zranění byl Hába při další reorganizaci čs. jednotky v Novochopersku ke 3. červenci 1943 přemístěn k hudební četě štábní roty. Současně byl povýšen do hodnosti desátníka a počátkem prosince 1943 na četaře. Dalších bojů Čechoslováků v prostoru Kyjeva a Pravobřežní Ukrajiny se nezúčastnil, do první linie se vrátil až v bojích na Dukle – mezitím si prošel od února do března 1944 krátkou anabází u ženijní roty 1. čs. samostatné brigády, než se stal po rozšíření jednotky z brigády na sbor výkonným rotmistrem nově vzniklé hudební čety v rámci 3. čs. samostatné brigády. Se 3. brigádou pak bojoval i na dalších místech při osvobozování Československa a v květnu 1945 došel do Prahy.

Do zálohy odešel půl roku po konci války dne 19. prosince 1945 coby rotmistr pěchoty. Vrátil se zpátky k rodičům na Volyň a v roce 1947 s nimi definitivně opustil rodný kraj z důvodu reemigrace do Československa.

Ve své nové vlasti se Josef Hába usadil v obci Soseň na Rakovnicku. Pracoval nadále v zemědělství, veřejného života se stranil. Později se přestěhoval i s manželkou Gertrudou do západočeského Sokolova. Bydleli v místní části Stará Ovčárna.

Josef Hába zemřel 2. října 1976 a je pohřben na sokolovském městském hřbitově.

Za hrdinství v bojích na východní frontě byl vyznamenán Československým válečným křížem 1939 (8. 12. 1945), Československou vojenskou pamětní medailí se štítkem SSSR, Sokolovskou pamětní medailí, Dukelskou pamětní medailí, sovětskou medailí Za odvahu (17. 6. 1944) a sovětskou medailí Za vítězství nad Německem 1941-1945.

Václav Kaufman (1913–1985)

Volyňské Čechy zastupuje rovněž Václav Kaufman – blízký přítel Josefa Háby a jeho spolubojovník – hudebník již z počátků vzniku hudebního tělesa v Buzuluku.

Narodil se 12. června 1913 v Malované na Volyni jako jedno z dvanácti dětí v rodině Vincence Kaufmana a jeho ženy Růženy, rozené Rudolfové. Měl čtyři sestry (Marii, Annu, Emílii a Olgu) a

sedm bratrů (Josefa, Vladimíra, Alexandera, Bohumila, Jiřího, Řehoře a Jindřicha). Václavovi prarodiče přišli na Volyň v šedesátých letech 19. století z Hronova-Velké Dřevíče na Náchodsku a usadili se ve vesnici Noviny České, kde se v roce 1863 narodil jeho otec Vincenc.

Václav absolvoval čtyři třídy české obecné školy a poté pomáhal rodičům v zemědělství. Ve volných chvílích hrával ve vesnické kapele na křídlovku. V květnu 1941 byl povolán do Rudé armády, u které byl po základním výcviku zařazen jako specialista k ženistům.

„Brzy po mém povolání do armády došlo k přepadení Sovětského svazu Německem. Museli jsme ustoupit na východ, a tak jsem se dostal do Priluk za Kyjevem a odtud pak do Novosibirské oblasti až za Ural. Ze západních oblastí tam evakuovaly celé továrny. Přivezli soustruh, posadili ho na betonovou desku a už vyráběl pod širým nebem. Potom se teprve stavěla nad ním střecha. Byly tam neobyčejně těžké podmínky“[161], vyprávěl Václav Kaufman v jednom z rozhovorů z ledna 1978.

Kaufman se počátkem února 1942 dozvěděl o existenci československé jednotky – a odjel do Buzuluku ve stejné skupině Volyňských Čechů, jako byl i Josef Hába. Odveden byl 23. února 1942. Následně si prošel náročným výcvikem, využít mohl i své zkušenosti z Rudé armády, které mu pomohly k funkci zástupce velitele družstva zákopnické čety 1. čs. samostatného polního praporu. S tou se v březnu 1943 zúčastnil i boje o Sokolovo. Sám byl v boji lehce raněn, stal se však svědkem smrti jednoho ze svých kamarádů z Volyně. Na celou událost bitvy po válce vzpomínal následovně: „V průběhu boje byl vyslán na pomoc bojujícím četám i Václav se svým družstvem. Za soustředné palby nepřítele se dostali plížením a přískoky až k vysokému náspu, odkud spatřili přímo před sebou hrůzný obraz. Směrem k náspu se řítily čtyři německé tanky a nedaleko před nimi seděl na jednom ze dvou koní Václavův krajan Josef Jirkovský z Volkova na Volyni. Jirkovský zůstal sám z obsluhy děla ráže 45 mm a snažil se zřejmě odsunout protitankové dělo na jiné stanoviště, snad ke kruhové obraně u kostela. Pojednou se kůň vzepjal, zasažen střelou a plnou vahou svého těla padl na Josefa. Ozval se srdcervoucí výkřik a vzápětí se hora železa převalila přes muže, koně i dělo. Aby zkáza byla dokonalá, tank se ještě jednou kruhovitě obrátil a pak se rozjel proti náspu. Václav zoufal ve své bezmocnosti i svědectví hrozné

[161] Archiv autora, záznam rozhovoru s Václavem Kaufmanem z ledna 1978

smrti svého přítele, sklouzl dolů po náspu a přískokem se dostal mezi hořící stavení, kde byl se svými druhy přece jen trochu kryt.“[162]

Po rozšíření praporu na brigádu byl v Novochopersku Václav Kaufman přemístěn k hudební četě, v níž hrál na křídlovku. V souvislosti s dalším rozšíření jednotky na armádní sbor se v dubnu 1944 stal členem hudby 1. čs. samostatné brigády. V té pak vystupoval až do konce války. Demobilizoval v prosinci 1945 v hodnosti rotmistra.

Stejně jako Josef Hába, i Václav Kaufman s manželkou a dvěma dětmi, využil možnosti po válce reemigrovat z Volyně do Československa.[163] Václav se usadil nejdříve v Trutnově, několik let se živil i jako sedlák v Podbořanech a své bydliště uváděl rovněž v Bělé pod Bezdězem. Natrvalo se ovšem usídlil až na západočeském Sokolovsku, v městečku Habartov – tehdy nedaleko lomu Medard a dnes břehů stejnojmenného jezera. V jednom z cihlových domů ulice Karla Čapka bydlel Václav Kaufman až do roku 1982. Poslední tři roky života strávil se svou bývalou spolubojovnicí Marií Pánkovou. Zemřel 11. dubna 1985. Je pohřben na hřbitově v Podbořanech.

Za bojovou činnost v 1. čs. armádním sboru byl vyznamenán Československou vojenskou pamětní medailí se štítkem SSSR, Sokolovskou pamětní medailí, Dukelskou pamětní medailí a sovětskou medailí Za vítězství nad Německem 1941–1945.

Rudolf Kiklhorn (1912–1966)

Psal se květen 1941, když vyjela z Protektorátu Čechy a Morava skupina pracovníků plzeňské Škodovky na montážní práce do Sovětského svazu. Mezi oběma mocnostmi tehdy stále platila dohoda o neútočení podepsaná dvojicí Molotov – Ribbentrop, a tak pokračovala i hospodářská spolupráce. Vše se změnilo jen o měsíc později – napadením SSSR se "škodováci" ocitli na území nepřátelského státu. Rudolf Kiklhorn byl jedním z nich.

Narodil se 10. listopadu 1912 v západočeských Klatovech jako nemanželský syn Anny Kiklhornové – německy Güklhornové (7. 10. 1880 – 3. 7. 1925).[164] Jméno otce zůstává neznámé,

[162] DUFEK, Vladimír: *Kapitoly z dějin volyňských Čechů. Sborník historických souborných, vědeckých a memoárových prací.* Praha, Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel 1997, s. 200.
[163] NA Praha, f. Svaz Čechů z Volyně, Žatec, inv. č. 71, abecední seznam reemigrantů z Volyně.
[164] SOA Plzeň, f. Sbírka matrik západních Čech, Církev římskokatolická, sign. Klatovy 90, fol. 31.

v některých archivních dokumentech se nicméně objevuje jméno jistého Jakuba Voráče.[165] Ve svých válečných a poválečných dokladech nechával Kiklhorn kolonku otce prázdnou.

Matka Anna Kiklhornová pracovala v Klatovech jako dělnice. Pocházela z obce Chlistov, kde její otec Vojtěch Kiklhorn (26. 3. 1856 -?) pracoval jako kostelník. Původně sem rodina přišla již na přelomu 18. a 19. století ze Tří Seker na Chebsku – Vít Güklhorn (1769 - 22.6.1821) byl vlastníkem panství Chlistovského, jak uvádí 200 let stará pamětní deska na místním kostele Povýšení svatého kříže.[166]

Rudolf Kiklhorn za první republiky vychodil pět tříd obecné a tři třídy občanské školy. Další dva ročníky absolvoval na pokračovací dřevařské škole. Vychovávat ho museli příbuzní, matka Anna mu zemřela ve 13 letech na rakovinu žaludku v klatovské nemocnici.[167]

Po završení dospělosti se Rudolf v dubnu 1934 dostavil k hlavnímu odvodu a 1. října téhož nastoupil k pěšímu pluku 18 v Plzni vojenskou prezenční službu. Do zálohy byl přeložen přesně po dvou letech v hodnosti vojína.

Zaměstnání si Kiklhorn našel v plzeňských Škodových závodech. Stal se mědikovcem, tedy kovářem mědi. To s sebou přineslo i změnu bydliště – z klatovské ulice Na Stanovišti čp. 73 (dnes v místě sídliště U Pošty na Plzeňské ulici) se přestěhoval do podnájmu na plzeňskou Křimickou ulici čp. 8. Během první republiky pak změnil bydliště ještě několikrát – do Přemyslovovy čp. 40, v dubnu 1937 do Kotkovy čp. 19 a nakonec do Radyňské čp. 31. To už bylo za nacistické okupace, do odboje se ovšem nezapojil – a zatímco se jeho budoucí spolubojovníci se formovali ve vojenském zahraničním odboji na území Polska, Kiklhorn se 1. července 1939 v Rakovníku oženil s o tři roky mladší Marií Kratochvílovou. [168]

Novomanželé léto strávili v Plzni. S nástupem nového školního roku 1939/40 se pak oficiálně odhlásili do Rakovníka, pracovní povinnosti přesto drželi Rudolfa Kiklhorna v západočeské

[165] Tamtéž, f. Policejní ředitelství Plzeň 1918–1951 (PŘ Plzeň), Evidence obyvatel (EO), Kiklhorn Rudolf 1912.
[166] Na pamětní desce Veita Guerklhorna a jeho manželky se nachází následující text: „Vděčný syn Johann posvěcuje tento pomník svým, v tomto hrobě na jarní vzkříšení toužebně čekajícím, upřímně milovaným rodičům. Veit Guerklhorn. Majitel deskového panství Chlístov. Narozen v roce 1769 a zemřel 22.6.1821, v 52 letech svého činorodého života a spočinul po boku své zesnulé manželky, paní Margaretha Guerklhorn, narozené v roce 1771 a zemřelé 22. listopadu 1837 ve svých 66 letech a 7. měsících.
[167] SOA Plzeň, f. Sbírka matrik západních Čech, Církev římskokatolická, sign. Klatovy 85, fol. 305.
[168] Tamtéž, f. Policejní ředitelství Plzeň 1918–1951 (PŘ Plzeň), Evidence obyvatel (EO), Kiklhorn Rudolf 1912.

metropoli. Škodovy závody byly přičleněny k říšskoněmeckému průmyslovému komplexu a výroba se zaměřila zejména na zbraně a munici. Přeorientování provozu pro potřeby válečného průmyslu ovšem v prvních letech války nenarušilo zahraniční zakázky, které pokračovaly v původním plánu.

Cesta Rudolfa Kiklhorna do československého zahraničního vojska byla komplikovaná a zajímavá. Patřil mezi největší odborníky mezi mědikovci, a tak byl vybrán do skupiny specialistů, kteří pojedou pracovat na stavbu muničního závodu do Novosibirsku v Sovětském svazu. Mezi nacistickým Německem a SSSR tehdy stále platila dohoda o neútočení podepsaná dvojicí Molotov – Ribbentrop. Pokračovala i hospodářská spolupráce.

Získání víz a všech potřebných dokumentů trvalo více než rok. Vše bylo připraveno k odjezdu v polovině května 1941. Skupina pod vedením inženýrů Adolfa Vogla a Karla Rotta odjela nejdříve vlakem do Berlína, odkud se letecky přepravila do Moskvy a pak dále do místa stavby muničky.[169]

V Novosibirsku se nicméně na stavbě podíleli jen několik týdnů. Mezi Německem a Sovětským svazu v červnu 1941 vypukla válka – a pracovníci Škodovky na montážních pracích byli prohlášeni za občany nepřátelského Protektorátu Čechy a Morava. Následovala internace a život pod dohledem sovětských bezpečnostních orgánů. Jedinou záchranu života pro ně představoval vznik československé vojenské jednotky v Buzuluku. Vojenskou uniformu oblékl poprvé od všeobecné mobilizace v předvečer mnichovské krize.

Vojákem československé zahraniční armády se pak oficiálně stal 8. února 1942, kdy byl odveden a získal kmenové číslo 75/m. V Buzuluku tak patřil s dalšími Škodováky mezi vůbec první dobrovolníky – společně s bývalými příslušníky Východní skupiny čs. armády v zahraničí, kteří se na území SSSR dostali už po pádu Polska na podzim 1939 a od té doby pobývali v sovětské internaci.

Několik dní po svém odvodu byl Kiklhorn vtělen ke kulometné rotě, v rámci, které zahájil náročný vojenský výcvik. Koncem května 1942 byl odvelen do důstojnické školy – absolvoval ji po měsíci

[169] Tamtéž, pracoviště Klášter u Nepomuku, f. Škodovy závody akciová společnost – GŘ Praha, inv. 1285, zbrojní-linky Bx (nezpracováno).

a půl dne 18. července s výcvikem pro pěchotu jako vůbec poslední v pořadí na 38. místě. Přesto byl ještě tentýž dnem povýšen do hodnosti svobodníka a poslední prosincový den roku 1942 dokonce na desátníka.

Zruční mechanici plzeňské Škodovy plnili v jednotce ještě jednu důležitou úlohu. Vyrobili si razidlo a do mosazného plechu vysekávali odznaky na čepice se lvíčkem a také hvězdičky pro důstojníky. Ze stříbrného plechu zase vyráběli hvězdy pro rotmistry. Pomocí kulovité hlavice okenní zástrčky uměli vyrobit i vypouklé cvočky na nárameníky poddůstojníků.[170]

V průběhu dalšího výcviku byl 13. ledna 1943 přemístěn k zásobovací četě pomocné roty 1. československého samostatného polního praporu, se kterou také odjel na frontu a zúčastnil se prvního boje u Sokolova. Po stažení z fronty odpočívali Čechoslováci v záloze Voroněžského frontu ve vesničce Veseloje. Právě tam si Kiklhorn vyslechl další povýšení – dne 7. května 1943 se stal četaře. O pár dní později odjeli vojáci do Novochoperska, kde se začala formovat 1. čs. samostatná brigáda.

Součástí této brigády se v průběhu léta 1943 stala i tankový prapor: původně se přitom při reorganizaci praporu na brigádu uvažovalo pouze se zformováním motorizovaného smíšeného předzvědného oddílu (SPO). Počítalo se s pěti lehkými tanky T-70 a deseti obrněnými automobily BA-64. Plukovník Ludvík Svoboda však při jednáních se sovětskými zástupci přišel s návrhem, který zahrnoval i tankový prapor a konečný početní stav o 300 osob vyšší. S dosazením Svobody do funkce velitele vznikající brigády vypracoval nový velitel ještě jeden návrh počítající i s rotou středních tanků. Dne 26. července 1943 bylo rozhodnuto zrušit organizaci SPO a zřídit tankový prapor složený z roty obrněných automobilů BA-64, roty lehkých tanků T-70, roty středních tanků T-34/76, roty samopalníků a roty technického zabezpečení. Jeho součástí měla dále být spojovací, pomocná a ženijní četa a doprovodná polobaterie protitankových děl.

Rotný Rudolf Kiklhorn byl jmenován zbrojním a technickým důstojníkem tohoto tankového praporu a na podzim 1943 se zúčastnil těžkých bojů o Kyjev. „Dne 5. 11. 1943 v době nástupu na

[170] Jeden z takových čs. lvíčků se dochoval v pozůstalosti Rudolfa Burdy, Kiklhornova kamaráda a spolubojovníka z montáží v SSSR.

Kyjev, když nepřátelské letadlo zapálilo bednu s municí na autě, vyskočil na auto, bednu shodil, oheň uhasil, čímž předešel výbuchu veškeré munice,“[171] psalo se v návrhu na vyznamenání.

Literárněji je tato událost popsána v knize *Z Buzuluku do Prahy*: „V tankovém praporu prožili právě krátkou, ale všeobecnou hrůzu, když náhle se vynořivší nepřátelský letec zasáhl dávkou palubního velkorážního kulometu bednu s municí na autě. Ale už je tu malý atletický rotný Rudolf Kiklhorn, škodovácký montér, skok na auto, dva tři energické o přesné pohyby a bedna je na zemi; v několika okamžicích zlikvidoval nebezpečný oheň.“ [172]

V boji o ukrajinské hlavní město dosáhli čs. tankisté neobyčejného úspěchu – jako první pronikli do centra Kyjeva a tři její příslušníci obdrželi nejvyšší sovětská vyznamenání. Rotný Kiklhorn byl za výše citovaný čin oceněn Československým válečným křížem 1939.

Mezitím se na přelomu let 1943/1944 čs. brigáda účastnila dalších náročných bojových operací na Pravobřežní Ukrajině. Tehdy byl k 25. lednu 1944 Kiklhorn povýšen do hodnosti rotmistra.

Se vznikem 1. čs. armádního sboru a rozšířením tankového praporu na 1. čs. tankovou brigádu se přesunul koncem července 1944 do pozice zbrojního a technického důstojníka celé brigády. S touto funkcí byl zařazen do velitelské roty. Dne 1. září 1944 byl jmenován podporučíkem.

Na podzim 1944 se Čechoslováci s malým počtem tanků zúčastnili bojů na Dukle. Sovětské velením jim totiž i přes četné sliby a urgence z čs. strany nedodalo včas potřebné tanky. Po překročení Dukelského průsmyku tak zůstaly tankové brigádě pouhé tři tanky. Úplné bojové pohotovosti dosáhla až v únoru 1945. Krátce poté byla přemístěna do Slezska a od 24. března 1945 zasáhla do bojů v Ostravsko-opavské operaci. Do Ostravy vstoupili čs. vojáci až po několika týdnech bojů. Za tyto události byl ppor. Kiklhorn vyznamenán čs. medailí Za chrabrost před nepřítelem.

V průběhu bojů o Ostravu se pohyboval nejvíce u jednotek 2. praporu tankové brigády. „K praporu je přemístěn Kiklhorn místo Úhla. Ten se nemohl shodnout, tak ho z trestu přeložili k 1. praporu.

---

[171] VÚA-VHA Praha, f. Československá vojenská mise v SSSR, sign. 38/1/4, Seznamy vyznamenaných příslušníků 1. čs. sam. brigády v SSSR za boje u Jachnovščiny, Kijeva, Bielé Cerkve a Žaškova.
[172] SVOBODA, Ludvík: *Z Buzuluku do Prahy*. Praha, Naše vojsko 1974, s. 213.

Mám v něm velkou posilu, protože toho Kiklhorn dovede mnohem více než Úhel“[173], zapsal si do svého deníku zástupce velitele 2. tankového praporu nadporučík Jaromír Hecht-Lahůlek.[174]

Na vlastní žádost byl Rudolf Kiklhorn počátkem listopadu 1945 přeložen do zálohy. Demobilizoval v hodnosti poručíka technické zbrojní služby. Krátce poté se vrátil domů, do Plzně, kde jeho manželka žila v pronájmu na Radyňské ulici. Dne 2. ledna 1946 se oficiálně odhlásili do Chebu (bytem Libušina čp. 4) a odtud po jednom roce do tehdejšího Falknova. Zde byl mezi lety 1947-1950 národním správcem obchodu s obuví R. Meinlschmidt na dnešním Starém náměstí čp. 36.[175] U příležitosti dne armády byl 6. října 1950 povýšen do hodnosti nadporučíka v záloze. Krátce bydlel i na Třídě Maršála Tita a později v Jiráskově ulici. Až do své smrti pracoval jako zámečník Sokolovských dolů.[176] Zemřel 12. listopadu 1966 ve věku pouhých 54 let.

Za projevené hrdinství ve druhé světové válce byl vyznamenán Československým válečným křížem 1939, Československou medailí Za chrabrost před nepřítelem, československým Řádem rudé hvězdy in memoriam (8. 3. 1968), Sokolovskou pamětní medailí, Dukelskou pamětní medailí, sovětskou medailí Za odvahu (21. 12. 1943), sovětskou medailí Za osvobození Prahy a celou řadou dalších pamětních medailí.

Karel Schrötter (1902–1977)

Ve svých 42 letech patřil mezi nejstarší československé vojáky, kteří se v březnu 1943 zúčastnili bitvy u Sokolova. V bojích na východní frontě obstál, stal se důstojníkem a byl i oceněn několika vyznamenáními. Jeho nadšení z vybojované svobody ale brzy překonala těžká životní rána – manželku a celou širší rodinu včetně několika sourozenců – nacisté zavraždili v plynových komorách.

[173] Matej Uhel, narozen 15. února 1919. Odveden 5. července 1943 v Novochopersku, sloužil jako zbrojní důstojník 1. čs. tankové brigády v SSSR.
[174] TICHÁ, Věra: *Balada o českém vojákovi*. Praha, Naše vojsko 1986, s. 182.
[175] SOkA Sokolov, f. MěNV Sokolov, inv. č. 886, sign. 551, Národní správa živností – jednotlivě abecedně podle národních správců I-K 1945-1950.
[176] KLŮC, Jiří: *Sokolovo: Ve stínu propagandy*. Cheb, Svět křídel 2016, s. 130.

Narodil se 8. března 1902 ve Vizovicích na Zlínsku do rodiny maloobchodníka Bernarda Schröttera (1853–1938) a jeho manželky Růženy, za svobodna Zveigenthalové (1860–1915). Vyrůstal v rodině pěti starších sourozenců – tří sester a dvou bratrů.

Karel od roku 1908 chodil do obecné školy ve Vizovicích, tamtéž pak následoval na měšťanské škole. Když ji dokončil, zuřila už naplno první světová válka. Život rodina neměla jednoduchý, bratři museli na frontu a druhý rok v průběhu války jim zemřela i matka Růžena. O rodinu se tak staral jen otec Bernard, kterému tehdy bylo 63 let. Přesto mohl nastoupit středoškolské vzdělání a v červnu 1920 úspěšně odmaturoval na obchodní akademii v Olomouci.

Ve svých 18 letech se musel Karel postavit na vlastní nohy. Zůstal v Olomouci u svého strýce Josefa Schrötter, který ho zaměstnal jako úředníka ve své firmě. Jednalo se ovšem pouze o dočasné řešení, a tak v srpnu 1922 zvolil možnost zaměstnání v zahraničí. Odcestoval do polských Katovic a pracoval opět coby úředník u společnosti Richarda Krause. Tato epizoda z jeho života nakonec trvala jen něco málo přes půl roku – nedařilo se mu a v dubnu 1923 se vrátil zpátky do Československa. Na více než 10 let se usadil v České Třebové. Po celou dobu zde působil jako korespondent firmy Heřman Palacka a synové, jediné přerušení přinesla pozvánka k vykonání základní vojenské služby, avšak při odvodu byl Schrötter uznán neschopným vojenské služby a k armádě nenastoupil.

V červenci 1932 následovala další změna bydliště – na půl roku se přestěhoval do Náchodu, aby zde opět byl korespondentem jedné místní společnosti. Svou definitivní a poslední změnu svého povolání učinil v únoru 1933. Získal prestižní místo obchodvedoucího u světoznámé společnosti Baťa ve Zlíně. Toto obuvnické impérium bylo za první republiky na vrcholu svého byznysu a firmy expandovala i do zahraničí. Schrötter kvůli tomu jezdil na služební cesty do celého světa, delší dobu trávil například v Sýrii a Palestině. Ve druhé polovině 30. let se také oženil – za manželku si vzal ostravskou židovku Markétu Schrötterovou.

Karel si byl vědom hrozeb nacismu, zasáhl ho především anšlus Rakouska v březnu 1938. Jeho starší sestra Malvína se rozhodla emigrovat do americké Kalifornie a pro odchod do zahraničí se rozhodl i on sám. Překročením hranic u Ostravy se dostal do polských Katovic. Místo dobře znal, vždyť tu před 20 lety několik měsíců pracoval. Mohl tak využít známostí a dočasné bydlení. Svůj

smysl emigrace ale viděl jinde. Byl vlastenec a chtěl vstoupit do československé zahraniční armády, která se v Polsku organizovala. Nepřijali ho kvůli vyššímu věku.

Mezitím vypukla druhá světová válka a Polsko obsadilo Německo ze západu a Sovětský svaz z východu. Schrötter se dostal s dalšími emigranty na území obsazené SSSR, do Rovna, odkud se dál evakuoval na východ do nitra země. Nejdříve pobýval v přístavním městě Taganrog na pobřeží Azovského moře, kde pracoval jako dělník v místním kožeobuvním kombinátu. Později, v souvislosti s blížící se frontou, uprchl do uzbeckého Taškentu. Zde získal pracovní místo dělníka v Zrnosovchoze Milerovo. Tato práce ho nenaplňovala. Chtěl bojovat, vždyť to byl i důvod, proč odešel za hranice své rodné země. Poštěstilo se mu na přelomu zimy 1941/1942.

V místním rozhlase zaslechl výzvu o formující se vojenské jednotce na území SSSR. Neváhal, odjel na místní vojenské velitelství a vyřídil si potřebnou dokumentaci. Cesta z Uzbekistánu do Buzuluku byla dlouhá a náročná. Dne 8. dubna 1942 byl pod kmenovým číslem 630/m odveden. Následoval náročný výcvik mezi převážně mladšími spolubojovníky. Schrötter obstál, velitel ho charakterizoval jako ukázněného, ale bojácného vojáka. Během výcviku byl nejdříve přidělen ke strážní četě náhradní roty, od poloviny srpna 1942 byl příslušníkem 1. roty a od konce prosince příslušníkem spojovací čety. Brzy poté odjel z 1. čs. samostatným polním praporem v SSSR na frontu.

V tu chvíli asi netušil, že se svého prvního boje zúčastní přesně v den svých 41. narozeniny. V krvavé bitvě u Sokolova byl coby telefonista přidělen k posílení přímo 1. roty nadporučíka Jaroše, tedy jednotce, která nesla hlavní tíhu boje o ukrajinskou vesnici. Jen zázrakem se Schrötterovi podařilo vyváznout bez zranění.

Později se zúčastnil i dalších bojů Čechoslováků na východní frontě – u Kyjeva, Pravobřežní Ukrajiny i Dukly. V polovině září 1944 byl povýšen na podporučíka. Válku zakončil ve funkcí dozorčího spojení 1. spojovacího praporu 1. čs. armádního sboru.

Po návratu do svobodného Československa zůstal Karel Schrötter nadále v armádě. K 22. prosinci 1945 byl povýšen do hodnosti poručíka spojovacího vojska. Nadále tak působil na pozici zástupce velitele spojovací roty u Hlavního štábu v Praze. Během této služby se seznámil s telefonistkou působící na Ministerstvu národní obrany a podruhé se oženil (první manželka s největší

pravděpodobností zahynula v koncentračním táboře). Od října 1946 do března 1947 pak sloužil coby zástupce velitele Spojovacího skladu 1 v Praze.

Schrötter po roce 1945 nechtěl sloužit v armádě, naopak toužil věnovat se svému předválečnému zaměstnání. Velení armády mu vyhovělo teprve na počtvrté po urgencích firmy Baťa, aby byl opět zaměstnán jako odborník v kožedělném a obuvnickém průmyslu. Demobilizoval a začal si hledat místo, kde by se uplatnil. Nabídli mu pozici vedoucího obchodu Jas, n. p. v západočeském Oloví. Schrötter nabídku přijal a odstěhoval se do pohraničí. Po odsunutých Němcích dostal s manželkou rodinný dům s číslem popisným 225.

V národním podniku Jas pracoval i v době nástupu komunistů k moci. Počátkem 50. let se jen se štěstím vyhnul perzekuci – v západních Čechách byl mimo centrum dění, po výhrůžkami byl navíc donucen vstoupit do komunistické strany, aby ochránil svou rodinu se dvěma malými syny.

Od května 1951 vedl obchodní dům s módou v nedalekém Chebu. Jednalo se o pobočku Oděvního obchodu v Karlových Varech. Po necelých dvou letech byl donucen opět změnit zaměstnání, nově se stal úředníkem u Československých dopravních podniků v Sokolově, konkrétně pracovníkem sekretariátu závodu č. 404. Ani tam ovšem dlouho nevydržel – dodělal si dva ročníky sokolovské večerní průmyslové školy elektrotechnické a v lednu 1955 přešel na pozici elektro-strojního technika výstavby do Západočeských skláren Dukla v Oloví. Zde pak pracoval až do odchodu do důchodu.

Postupně byl povyšován do vyšších hodností spojovacího vojska: u příležitosti výročí bojů na Dukle v říjnu 1950 na nadporučíka a v dubnu 1955 na kapitána v záloze.

Karel Schrötter zemřel roku 1977 v Berouně, kde strávil poslední roky svého života.

Za hrdinství v bojích na východní frontě obdržel celou řadu řádů a vyznamenání, např. Československou medaili Za chrabrost před nepřítelem, Československou vojenskou pamětní medailí se štítkem SSSR, Sokolovskou pamětní medailí, Dukelskou pamětní medailí či sovětskou medailí Za vítězství nad Německem 1941-1945.

Závěr

Hlavním cílem této práce bylo na základě archivního výzkumu zachytit a pokusit se rekonstruovat složitou cestu samotného původu názvu Falknov/Sokolov a okolnosti přejmenování města u příležitosti 5. výročí bitvy u Sokolova (březen 1948). Stranou zájmu nezůstal ani pozdější vztah k této události v kontextu měnící se doby, což demonstruje hlavně pomník bojovníka od Sokolova stojící ve městě od roku 1951.

Nejde jen o odbornou práci, byl ale i o zaplnění určitého bílého místa v naší novodobé historii a připomenutí příběhů, které bohužel ve většině případů již téměř upadly do zapomenutí – o některých se dokonce ani doposud v historiografii nepsalo.

Při analýze se podařilo vyvrátit dosavadní známé údaje nebo je v některých případech alespoň doplnit. To platí hlavně pro české varianty Sokolow a Sokolov. Podle nových zjištění má tento tvar původ v době Českého národního obrození a je čistě českou formou německé varianty Falknov. Jednoznačně lze tedy vyloučit možnost, že s tímto tvarem přišli až komunisté, jak se může hlavně v diskusích objevovat. Co je ovšem zajímavé, je návrh představitelů místní samosprávy o drobnou úpravu ze Sokolov na Sokolovo, ke které naštěstí nikdy nedošlo.

Bezpochyby důležitým zjištěním je zpřesnění termínu, kdy bylo vůbec poprvé navrženo Falknov nad Ohří přejmenovat u příležitosti bitvy u Sokolova. Bylo to ještě mnohem dříve, než se ujala moci komunistická strana, a dokonce i před parlamentními volbami 1946, v nichž KSČ rovněž zvítězila. Přejmenování tedy vycházelo z původního obrozeneckého jazykového tvaru a pouze na návrh místního učitele Václava Němce byla zavedena upomínka v bitvu u Sokolovo, a to hlavně na paměť padlých československých vojáků, a nikoliv na přátelství se Sovětským svazem na věčné časy. Tato skutečnost začala být ve velkém připomínána až po únoru 1948 a díky komunistické propagandě se podařilo vytvořit mýtus, který některé více prozápadně smýšlející obyvatele města motivoval k útokům na sochu či jiným nenávistným projevům. Ani komunistický totalitní režim ovšem nevěnoval západočeskému Sokolovu příliš velkou důležitost. Důkazem mohou být pouze dvě větší připomínkové oslavy – první u příležitosti 5. výročí bitvy u Sokolova a podruhé v období uvolněné atmosféry pražského jara, kdy se oslav mohli zúčastnit, i dříve komunistickým režimem perzekvovaní, veteráni.

Čtenáře po přečtení textu jistě napadla myšlenka možné vzájemné partnerské družby mezi českým a ukrajinským Sokolovem. Neopomněl ji autor v práci uvést? Je to doslova neuvěřitelné, ale mezi městem Sokolov a vesnicí Sokolovo nikdy žádná přátelská družba neprobíhala. Obě sídla dlouhou řadu let ani neměla o existenci toho druhého tušení – neprobíhala ani jinak častá vzájemná korespondence žáků škol, ani výměnné pobyty. Ty se soustředily spíše na město Mělník, kde žila rodina Otakara Jaroše, jenž se stal reálným a daleko silnějším propagandistickým kultem než západočeské město. Jedinou světlou výjimkou představuje cesta československé zemědělské delegace do Sovětského svazu na podzim 1948, jejíž součástí byla i jistá soudružka Pýchová „z našeho Sokolova, která navázala v SSSR oficiálně styk našeho města s občany ukrajinské vesnice“[177]. Kromě jedné věty v časopise Naše vojsko se nikde o žádné vzájemné spolupráci nedochovaly žádné údaje. Cesta soudružky Pýchové tak pravděpodobně byla pouhým výkřikem do tmy.

Zdálo by se, že v dobách komunistického režimu se ve spojení města Sokolova s bitvou u Sokolova brala jakási samozřejmost, jenž potvrzuje ono tolik zdůrazňované původně slovanské osídlení západních Čech a bitvu Čechoslováků na území Ukrajiny, jejíž území Slované jako první ve východní Evropě obývali.

Oficiální výklad bitvy u Sokolova po únoru 1948 příliš nezdůrazňoval ani personální spojitosti se západočeským městem – a není se čemu divit. Z bojovníků, kteří se na Sokolovsku narodili či po válce usadili, zastávala většina protikomunistické/protisovětské názory, což neumožnilo totalitnímu režimu vytvořit propagandistické mýty jako v případě padlého Otakara Jaroše. Přímo na tehdejším Falknovsku se narodili dva bojovníci od Sokolova.

Jeden z největších hrdinů bitvy Karel Mora strávil předtím 3 roky v sovětských věznicích a Gulazích za protikomunistické a prozápadní názory a Ludvík Bloch raději před komunistickým režimem v roce 1948 emigroval do Spojených států amerických. Emigrovali také další dva rodáci z území Karlovarského kraje – Abraham Margulies i Lev Bruckner začali po válce své nové životy ve státu Izrael.

Rovněž veteráni osidlující pohraničí měli nepříjemné zkušenosti se sovětskými Gulagy či kolektivizací. Štefan Demko strávil 3 roky v Gulagu, Rudolfa Kiklhorna SSSR jako občana

[177] *U hrobu hrdiny Jaroše.* In: Naše vojsko (2. 12. 1948), s. 12.

nepřátelského státu internoval a rodiny Volyňských Čechů Josefa Háby a Václava Kaufmana zastihla kolektivizace a s tím spojená hrozba vystěhování na Sibiř. V západních Čechách se tak neusadil žádný vhodný „kandidát“, kolem kterého by komunisté mohli stvořit svůj mýtus a vyzdvihovat ho při vzpomínkových oslavách v Sokolově.

Mezi lety 1948-1989 se na výše zmíněné válečné hrdiny zapomnělo. Změnu bohužel nepřinesl ani pád komunistického režimu. Pozornost veřejnosti i badatelů se v 90. letech zaměřila na západní zahraniční odboj, za svých životů se tak úcty tito veteráni nedočkali. Vše se naštěstí mění v posledních letech, kdy se opět začínají více připomínat i osudy bývalých příslušníků československé zahraniční armády na východní frontě. Přesto se ještě dluh těmto pozapomenutým hrdinům nepodařilo splatit. Pokud k tomu alespoň trochu tato práce pomohla, pak bude její účel splněn.

Některá témata – s ohledem na limit délky bakalářské práce a téměř roční uzavření archivů zůstala přirozeně pouze načrtnuta a jejich zpracování by si zasloužilo další výzkum – jehož výstupem by v budoucnu mohla být nová monografie.

Použité prameny a literatura

Archivní fondy a sbírky

American Jewish Joint Distribution Committee Archives New York

- fond Jewish Displaced Persons and Refugee Cards 1943-1959

Archiv autora

Archiv bezpečnostních složek (ABS)

- fond Okresní správa Sboru národní bezpečnosti Sokolov
- fond Personální spisy
- fond Vyšetřovací spisy KS MV Karlovy Vary 1948–1960

Archiv Kanceláře prezidenta republiky Praha (AKPR Praha)

- fond Kancelář prezidenta republiky

Archiv rodiny Ludvíka Svobody

Archiv Univerzity Karlovy v Praze (AUK Praha)

- fond Právnická fakulta

Arolsen Archives

- fond CM/1 Forms and various accompanying documents for DPs in Austria
- fond Flossenbürg Concentration Camp

Archiv Poslanecké sněmovny PČR (APS PČR)

- Archivní soubor poslaneckých spisů

Literární archiv Památníku národního písemnictví (LA PNP)

- fond Drda Jan 1915-1970
- fond Majerová Marie 1886-1967
- fond Mareš Jan 1914-1986

Národní archiv (NA)

- fond Berní rula
- fond Desky zemské větší
- fond Policejní ředitelství Praha II – všeobecná spisovna
- fond Svaz Čechů z Volyně, Žatec
- fond Zemský výbor v Čechách (Praze) 1874-1928

Staatsarchiv Amberg

- fond Kloster Waldsassen Urkunden

Státní archiv Zakarpatské oblasti Užhorod (DAZO)

- fond 2558 (1939–1993)

Státní oblastní archiv v Plzni (SOA Plzeň)

- fond Policejní ředitelství Plzeň 1918–1951
- fond Škodovy závody akciová společnost – GŘ Praha
- fond Velkostatek Hřebeny
- sbírka matrik západních Čech

Státní okresní archiv Brno – venkov se sídlem v Rajhradě (SOkA Brno – venkov)

- fond MNV Ochoz u Brna 1945-1990

Státní okresní archiv Cheb (SOkA Cheb)

- fond Archiv města Cheb

Státní okresní archiv Sokolov se sídlem v Jindřichovicích (SOkA Sokolov)

- fond Archiv města Sokolov
- fond MěNV Sokolov
- fond Němec Václav OP

Vojenský archiv – centrální registratura Trnava (VA-CR Trnava)

- sbírka kmenových listů

Vojenský historický archiv Bratislava (VHA Bratislava)

- sbírka kmenových listů

Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv Praha (VÚA-VHA Praha)

- fond Československá vojenská mise v SSSR
- fond Evidence československý vojenských osob v zahraničí za 2. světové války
- fond SSSR-II (1. čs. samostatný polní prapor v SSSR)
- sbírka kmenových listů
- sbírka kvalifikačních listin
- sbírka osvědčení 255

Publikované prameny

Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim, I/2 1363–1369, ed. Jos. Emler, Pragae 1874

Monumenta Egrana. Denkmäler des Egerlandes als Quellen für dessen Geschichte. Herausgegeben von Heinrich Gradl. I. Band (805-1322). Eger 1886

Monografie a sborníky

AMERLING, Karel: *Průmysl v Čechách: zprávy statistické, řemeslnické a obchodnické: k užívání učitelům a čekatelům národních hlavních škol.* Praha, Porada učitelské v pražské Budči 1851.

BERANOVÁ VAICOVÁ, Romana a kol.: *Kniha o městě Sokolov.* Sokolov, Město Sokolov 2005, ISBN 80-86630-06-4

BÍLEK, Jiří – LÁNÍK, Jaroslav – ŠACH, Jan: Československá armáda v prvním poválečném desetiletí. Květen 1945–květen 1955. Praha, MO ČR 2006, ISBN 80-7278-377-7

BRUŽEŇÁK, Vladimír – JISKRA, Jaroslav: *Historie Sokolovska.* Svatava, Mikroregion Sokolov – východ 2010, ISBN 978-80-254-9445-5

ČORNEJOVÁ, Michaela: *Tvoření nejstarších českých místních jmen: bohemika z 11.-13. století.* Brno, Masarykova univerzita 2009, ISBN 978-80-210-5027-3

DAVID, Jaroslav: *Smrdov, Brežněves a Rychlonožkova ulice: kapitoly z moderní české toponymie. Místní jména, uliční názvy, literární toponyma.* Praha, Academia 2011, ISBN 978-80-200-1913-4

DUFEK, Vladimír: *Kapitoly z dějin volyňských Čechů. Sborník historických souborných, vědeckých a memoárových prací.* Praha, Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel 1997, ISBN 80-90178-6-2

GNIRS, Anton: *Karlsbader Geschichtsquellen in den älteren Ratschriften der Stadt Elbogen*. Karlsbad, Walther Heinisch 1929

Kapesní slovník jazyka českého a německého = Taschen-Wörterbuch der böhmischen und deutschen Sprache. Díl německočeský. Praha, Tisk a sklad C.k. dvorní knihtiskárny synův Bohumila Haase 1860

KLÁCEL, František Matouš: *Příruční slovník jazyka českého i německého*. Praha, I.L. Kober 1865

KLŮC, Jiří: *Jejich smrt nebyla zbytečná: Osudy padlých Čechoslováků u Sokolova* (rukopis)

KLŮC, Jiří: *Josef Müller: příběh čs. židovského vojáka.* Cheb, Svět křídel 2020, ISBN 978-80-7573-027-5

KLŮC, Jiří: *Kapitán Otakar Jaroš: Příběh hrdiny od Sokolova.* Cheb, Svět křídel 2018, ISBN 978-80-7573-027-5

KLŮC, Jiří: *Sokolovo: Ve stínu propagandy*. Cheb, Svět křídel 2016, ISBN 978-80-87567-85-2

KORB, František: *Místní jména v sokolovském okrese.* Karlovy Vary, Krajské nakladatelství 1957

NEJEDLÝ, Jan: *Lehrbuch der Böhmischen Sprache für Böhmen.* Praha, In Commission in der Widtmannschen Buchhandlung 1830

POLÁK, František: *Sedm let v Gulagu. Vzpomínky pražského advokáta na sovětské pracovní tábory*. Praha, ÚSTR 2015, ISBN 978-80-87912-25-6

PROFOUS, Antonín: *Místní jména v Čechách: jejich vznik, původní význam a změny, 1. díl, A-H.* Praha, Česká akademie věd a umění 1947

PROKOP, Vladimír – SMOLA, Lukáš: Sokolovsko: umění, památky a umělci do roku 1945. 2. díl. Sokolov, AZUS Březová 2014, ISBN 978-80-905485-2-7

PROKOP, Vladimír – SMOLA, Lukáš: *Biografický lexikon sokolovského regionu*. Sokolov, Fornica Publishing 2009, ISBN 978-80-87194-09-6

PROKOP, Vladimír: *Kapitoly z historie Sokolova.* Sokolov, MěNV Sokolov 1979

PRŮCHA, Václav a kol.: *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992–2. díl, období 1945-1992.* Brno, Doplněk 2009, ISBN 978-80-7239-228-5

ROZKOŠNÁ, Blanka – LAUERMANN, Marek: *Židé na Kutnohorsku: osídlení na kutnohorském venkově*. Kutná Hora, Klub rodáků a přátel Kutné Hory 2008, ISBN 978-80-905230-0-5

SCHALLER, Jaroslav: *Topographie des Königreichs Böhmen*, svazek 1785, Praha, K. K. Normalbuchdruckerey 1785

SOBOTA, Emil: *Národnostní právo československé*. Brno, Barvič & Novotný 1927

SVOBODA, Ludvík: *Z Buzuluku do Prahy*. Praha, Naše vojsko 1974

TICHÁ, Věra: *Balada o českém vojákovi*. Praha, Naše vojsko 1986

Úřední list republiky Československé I. díl. Praha 1948

Věstník ministerstva pošt, část I. Praha 1948

Vědecké práce a odborné studie

BOUKAL, Jan: *„Bratřie z Falknova“ v česky psané listině z chebského archivu z roku 1439. Příspěvek k dějinám češtiny jako jazyka komunikace v pozdním středověku*. In: Sokolovsko, roč. 7, č. 2 (2017), s. 6-7

BRUŽEŇÁK, Vladimír: *Stopy zapomenutých válek*. In: Sokolovsko, roč. 8, č. 1 (2018), s. 3-11.

CIMALOVÁ, Kristýna: *Změny v toponymii šumperského okresu po II. světové válce*. (Bakalářská práce). FF MU Brno 2009

COUFAL, Zdeněk: *Inventář archivního fondu MNV Ochoz u Brna 1945*-1990 (Bakalářská práce). FF MU Brno 2016

DOHNAL Pavel*: Doosídlování okresu Sokolov v letech 1945-1948* (Bakalářská práce). FF UK Praha 2007

DURNÝ, Tomáš: *Odsun Němců ze Sokolovska po druhé světové válce* (Bakalářská práce). FF MU 2012

KLŮC, Jiří: *Kult kapitána Jaroše: jak se zrodila jedna z komunistických legend.* In: Paměť a dějiny: revue pro studium totalitních režimů. Roč. 13, č. 1 (2019), s. 114-131

MAKAJ, Michal: *Jak se z Falknova nad Ohří stal Sokolov.* In: Sokolovsko, roč. 2, č. 2 (2012), s. 31-34.

RUND, Jan: *Realizace pomníku bitvy u Sokolova.* In: Sokolovsko, roč. 5, č. 2 (2015), s. 10-13.

ŠTĚPEK, Jiří: *Přídělové systémy na československém území v letech 1939-1953.* In: Archivní časopis, roč. 60, č. 4 (2010), s. 361-385.

VYKOUK, Jaroslav: *Pětasedmdesáté motyčínské jubileum.* In: Kladenské noviny, roč. 47, č. 8 (1997), s. 4.

ŽALUD, Václav – ŠOLTA, Vladimír: *Úspěch sochařů na Výtvarné úrodě 1951*. In: Tvorba: list pro kritiku a umění, roč. 21, č. 3 (1952), s. 69-84.

Články v denním tisku

Falknov slavnostně přejmenován na Sokolov. In: Rudé právo (1. 4. 1948)

Min. gen. L. Svoboda čestným občanem Sokolova. In: Svobodné slovo (1. 4. 1948)

Ministr národní obrany na oslavě přejmenování města Sokolova: Se Západem jít nemůžeme a nesmíme – byla by to naše sebevražda. In: Obrana lidu (2. 4. 1948)

Naše korespondence. In: Plzeňské listy (18. 7. 1899)

Nejsme městem mezi východem a západem. In Právo lidu (2. 4. 1948)

Výsledek voleb do říšské rady. In: Plzeňské listy (3. 7. 1879)

Zemřel dr. Josef Volf. In: Lidové noviny (14. 5. 1937)

Internetové zdroje

Alois Peyr (1935). Pametnaroda.cz [online]. [cit. 2019-08-11]. Dostupné z: http:// www.pametnaroda.cz/witness/recording/id/1403

В Україні декомунізували 51 тис. вулиць і майже тисячу сіл і міст. BBC.com [online]. [cit. 2021-03-31]. Dostupné z: https://www.bbc.com/ukrainian/news-38443316

Český statistický úřad – výsledky voleb do ústavodárného Národního shromáždění v roce 1946

na území České republiky. Czso.cz [online]. [cit. 2021-03-27]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/20536128/422008k018.pdf/0e71fa93-c8e0-479a-9644-11d34f80f014?version=1.0

Josef Toman. Slovnikceskeliteratury.cz [online]. [cit. 2021-03-21]. Dostupné z: http://www.slovnikceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1184.

Ve Španělsku přejmenovali vesnici, která svým názvem vyzývala k zabíjení Židů. irozhlas.cz [online]. [cit. 2021-04-13]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/ve-spanelsku-prejmenovali-vesnici-ktera-svym-nazvem-vyzyvala-k-zabijeni-zidu_201506230844_mvydrova

Wiesenthalovo centrum kritizuje název osady „Smrt Židům“. CT24.cz [online]. [cit. 2021-04-12]. Dostupné z: https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/1022054-wiesenthalovo-centrum-kritizuje-nazev-osady-smrt-zidum

Příloha č. 1: jméno Sokolov

Název obce	Stát	Oblast/kraj	Počet obyvatel	Poznámka
Sokolov	Ruská federace	Adygejsko	neobydlená	součást obce Yegeruhaj
Sokolov	Ruská federace	Volgogradská oblast	77	součást obce Verkněgutovskij
Sokolov	Ukrajina	Žitomyrská oblast	1200	Pulinsky rajon
Sokolov Brod	Ukrajina	Žitomyrská oblast	202	Popelnyansky rajon
Sokolov	Ukrajina	Lvovská oblast	362	
Sokolov	Ukrajina	Ternopilská oblast	1800	Bučačskij rajon
Sokolov	Ukrajina	Ternopilská oblast	532	Tereboljanskij rajon
Sokolov	Česká republika	Karlovarský kraj	23 033	

Sokolov ale není jen jménem obcí, jedná se hlavně o označení lidského příjmení – zatímco u nás typické příjmení Sokol – Sokolová etymologicky označuje druh zvířete, na území bývalého Sovětského svazu je hojně využívána varianta Sokolov – Sokolova, která má kozácké kořeny. Podle statistik v současné době příjmení Sokolov zaujímá 7. místo nejčetnějších příjmení v Ruské federaci. Celkový počet nositelů příjmení Sokolov se ve světě šplhá ke čtvrt milionu.

S početností příjmení Sokolov souvisí i počet významných osobností nesoucí toto jméno. Mezi slavnými Sokolovi tak najdeme spisovatele, vědce, sportovce, politiky i vojevůdce.

Jedním z nejslavnějších „Sokolovů“ se nestal rodák z bývalého Ruska, nýbrž Žid z východního Polska Nachum Sokolov (1859-1936). Proslavil se jako spisovatel i překladatel z hebrejštiny, patřil mezi sionistické vůdce a v roce 1931 se dokonce stal prezidentem Světového sionistického kongresu.

Jméno Lale Sokolov (1916-2006) nesl i slavný „Tatér z Osvětimi“, který spoluvězňům tetoval na ruce přidělená čísla. Slovenský rodák si toto jméno vybral až změnou ze svého původně německy znějícího.

Olympijským vítězem v boxerské kategorii do 54 kg na LOH 1968 v Mexiku de City se stal Valerian Sergejevič Sokolov (1946), Igor Alexandrovič Sokolov (1958) vyhrál zlatou medaili ve střelbě na 50 metrů na LOH 1980 v Moskvě.

Významným sovětským politikem druhé poloviny minulého století byl Sergej Leonodovič Sokolov (1911-2012), který zastával mezi lety 1984-1987 post ministra obrany. Druhoválečný veterán sloužil v sovětské armádě i po porážce nacistů a dosáhl hodnosti maršála.

V dlouhém zástupu vojevůdců a válečníků se jménem Sokolov najdeme celou řadu druhoválečných Hrdinů Sovětského svazu – a někteří z nich dokonce s vazbou na Československo.

Semjon Nikolajev Sokolov (1922-1998) byl mezi lety 1975-1977 vojenským a leteckým přidělencem SSSR v Československu. Za druhé světové války se od léta 1943 zúčastnil frontových bojů jako pilot bitevníku Iljušin IL-2, se kterým létal na pozorovací mise a mapoval nepřátelská obranná postavení. Koncem války operovala jeho jednotka nad protektorátem.

Příloha č. 2: Bedřich Steiner (1913-1983), druhý čestný občan Sokolova[178]

Narodil se 1. dubna 1913 ve Zbraslavicích na Kutnohorsku. Jeho otcem byl místní venkovský obchodník se smíšeným a lněným zbožím Emil Steiner (1881-1942) a matkou Elsa, rozená Fischelová (1888-1938). Rodina byla židovského původu, otec byl velmi aktivní v místní zbraslavické židovské obci a členem představenstva Židovské obce Kutná Hora.[179] Jako podnikatel pomáhal nezaměstnaným – například se roku 1933 zapojil přispěním 10 tisíc KČ do tzv. Půjčky práce, jejímž účelem bylo opatřovat zaměstnání a užitečnou práci pro nezaměstnané. Obchod provozovali Steinerovi v domě s číslem popisným 43, který zdědili po rodičích matky Elsy Fischelové[180]

Bedřich vychodil obecnou školu a jeden ročník měšťanky ve Zbraslavicích, následně nastoupil na Státní reálné gymnázium v Kolíně. Ročník 1929/1930 studoval na gymnáziu v Čáslavi, odkud přestoupil do Pardubic, kde na tamějším gymnáziu v červnu 1933 úspěšně odmaturoval. Následně začal od zimního semestru 1933/1934 studovat Právnickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze. Studia přerušil po 4 letech [181]a dokončil je získáním titulu JUDr. až po skončení druhé světové války.[182] Mezitím si ale prošel celou anabází československé zahraniční armády na východě.

V nacisty okupované Praze Steiner odmítl žít a rozhodl se společně s mladším bratrem Arnoštem emigrovat do zahraničí. Bedřichova cesta vedla v polovině srpna 1939 do Polska a 2. září 1939 byl v Malých Bronowicích prezentován jako příslušník vojenské jednotky, tzv. „Polského legionu“. S ním v důsledku vypuknutí války ustupoval na východ a přešel do sovětské internace. Během internace skupiny v Suzdalu, nyní zvané „Východní skupina čs. armády v zahraničí“, se na vlastní žádost od čs. vojáků odpojil a žil jako politický uprchlík na území Sovětského svazu. Vystřídal několik zaměstnání, například pozice dělníka v ukrajinském Mariupolu či kažašské Karagandě, své znalosti ze studií uplatnil i v několika sovětských podnicích v oblasti hospodářského práva.

---

[178] Sestaveno na základě materiálů kmenového listu a kvalifikační listiny, uložených ve VÚA-VHA Praha.
[179] ROZKOŠNÁ, Blanka – LAUERMANN, Marek: *Židé na Kutnohorsku: osídlení na kutnohorském venkově.* Kutná Hora, Klub rodáků a přátel Kutné Hory 2008, s. 8.
[180] Emanuel Fischel, povoláním obchodník střižním zbožím, zemřel roku 1935 ve věku 81 let a v domě bydlel nadále se Steinerovými, jeho manželka Emilie zemřela roku 1908 ve věku 44 let. Tamtéž, s. 68.
[181] Archiv Univerzity Karlovy v Praze (dále jen AUK Praha), f. Právnická fakulta (dále jen PF), Knihy zkušebních protokolů státních zkušebních komisí č. 29, inv. č. 19, s. 216.
[182] Podle jiných pramenů a životopisů sepsaných přímo Bedřichem Steinerem došlo k ukončení studia již v roce 1939. Viz např.: Archiv Poslanecké sněmovny PČR, archivní soubor poslaneckých spisů, 1913 Steiner Bedřich.

Počátkem roku 1942 odjel mezi prvními dobrovolníky do Buzuluku, odveden byl již 8. února pod kmenovým číslem 96/m. V rámci výcviku pak absolvoval mj. kurz telefonistů (s velmi dobrým prospěchem) a kurz stíhačů tanků (s dobrým prospěchem). Ve svém volném čase působil ve fotbalovém mužstvu čs. jednotky. Na frontu s 1. čs. samostatným polním praporem odjel coby pozorovatel 2. čety protitankových pušek protitankové roty. Do bojů o Sokolovo zasáhl až v rámci protiútoku 9. března 1943, kdy postupoval v prvním sledu a dostal se až na okraj vesnice. Byl přitom tehdy těžce raněn granátem. Roztříštěný loket už lékaři nedokázali zachránit a po odsunu do sovětské polní nemocnice bylo Steinerovi levé předloktí amputováno.

Během rekonvalescence se Steiner v Novochopersku 5. září 1943 oženil se sovětskou státní občankou Marií Lebeděvovou. Seznámili se v Suzdalu a od té doby byl mladý pár spolu, cestoval spolu přes Ukrajinu i Kazachstán až do Buzuluku. Do československé jednotky Marie mohla vstoupit až po sňatku s Bedřichem Steinerem, začátkem ledna 1944. V tu dobu se v Jefremově začala organizovat 2. čs. paradesantní brigádě, ke které byli oba manželé přemístěni. Prošli dalším výcvikem a v říjnu 1944 byli s parabrigádou letecky dopraveni na letiště Tri Duby na pomoc Slovenskému národnímu povstání, Bedřich Steiner ve funkci proviantního důstojníka brigády. Společně se slovenskými povstalci přešli na partyzánský způsob boje, prodělali náročný přechod přes Chabenec, kde byli přímými svědky skonu Jana Švermy na vyčerpání. Zesláblá a nemocná Marie málem při přechodu hor také zemřela, byla totiž těhotná. Po operaci potratila. Na jaře 1945 se manželé spojili s jednotkami 1. čs. armádního sboru. Steiner válku zakončil jako kapitán. Byl prohlášen válečným invalidou a v červnu 1947 demobilizován.

Po válce

Bedřich Steiner se po druhé světové válce aktivně zapojil do politického života. V květnových volbách 1946 zvolen poslancem Ústavodárného Národního shromáždění za volební kraj Karlovy Vary. Vzdal se sice vojenské uniformy, na své spolubojovníky ale nezanevřel a snažil se jim pomoci z jiné pozice, například ve věci výplat náležitostí z titulu služby čs. příslušníků v RAF či při začleňování bývalých vojáků do civilního života. Tehdy spolupracoval i s bývalým velitelem výsadku Clay Antonínem Bartošem a pozdějším členem 3. odboje či samotným ministrem národní obrany Ludvíkem Svobodou.

Jako člen komunistické strany pracoval coby vedoucí osidlovacího oddělení ÚV KSČ, v parlamentu působil jako člen branného, ústavního a zemědělského výboru. Ve volbách 1948 byl

poslancem zvolen znovu a byl jím až do 27. listopadu 1954. V tomto druhém volebním období byl členem branného, hospodářského a kulturního výboru. Po zrušení osidlovací komise ÚV KSČ působil od ledna 1949 coby náměstek ministra vnitřního obchodu Františka Krajčíře. Z funkce byl s okamžitou platností propuštěn v březnu 1951, tedy v době, kdy byla perzekvována celá řada dalších bývalých spolubojovníků z východu i politici židovského původu. Hlavním důvodem jeho politického konce však byla emigrace mladšího bratra Arnošta do zahraničí. Tím se jeho vlivná kariéra začala uzavírat, naopak se o něj začala zajímat Státní bezpečnost, dlouhé roky byl sledován, ale podezření z protistátní činnosti se nepotvrdilo.

Po propuštění z ministerstva pracoval Steiner ve funkci podnikového ředitele u národního podniku Kniha, roky 1954-1959 strávil jako vedoucí Hlavní správy knižního obchodu na Ministerstvu školství a kultury a poté až do odchodu do důchodu zastával post ředitele podniku Krásná jizba, spadající pod Ústřední lidovou uměleckou kulturu.

V období „Pražského jara“ byl rehabilitován a propuštění z ministerstva bylo označeno za neoprávněné. Po srpnu 1968 se válečný hrdina dostal do pozornosti StB znovu, a to poté, co z Československa emigrovali oba jeho synové. Bedřich Steiner ve své rodné vlasti zůstal, v penzi ještě pracoval na částečný úvazek, naposledy jako starožitník. Působil i jako člen předsednictva ÚV Svazu protifašistických bojovníků a místopředseda Sdružení zahraničních vojáků. Zemřel 1. října 1983 ve věku 70 let, jeho manželka Marie 10. dubna 2008.

Příloha č. 3: seznam veteránů – účastníků oslav 25. výročí bitvy u Sokolova v západočeském Sokolově

Hlavní hosté

1. gen. Miroslav Šmoldas (1917-2003)
2. plukovník Rudolf Bejkovský (1917-1977)
3. plukovník Rudolf Burda (1921-1988)
4. major Ferdinand Dvořák – původně Derfler (1923-1991)

Ostatní (abecedně)

5. Michal Babič (1924-?)
6. Ondřej Brodský – původně Breitbart (1911-1976)
7. Štefan Daš (1922-?)
8. Štefan Demko (1921-1996)
9. Ivan Denčila (1919-?)
10. Vladislav Hába (1914-1981)
11. Michal Irčák (1919-1988)
12. Vladimír Levora (1920-1999)
13. Karel Mora (1918-1984)
14. Robert Najman – původně Neumann (1896-?)
15. Jaroslav Nedbálek (1908-?)
16. Ivan Patrus (1913-1978)
17. Michal Rabren (1918-?)
18. Michal Síč (1912-?)
19. Ladislav Smejkal (1916-1993)
20. Evžen Zollmann (1913-?)
21. ?
22. ?
23. ?

Obrazové přílohy

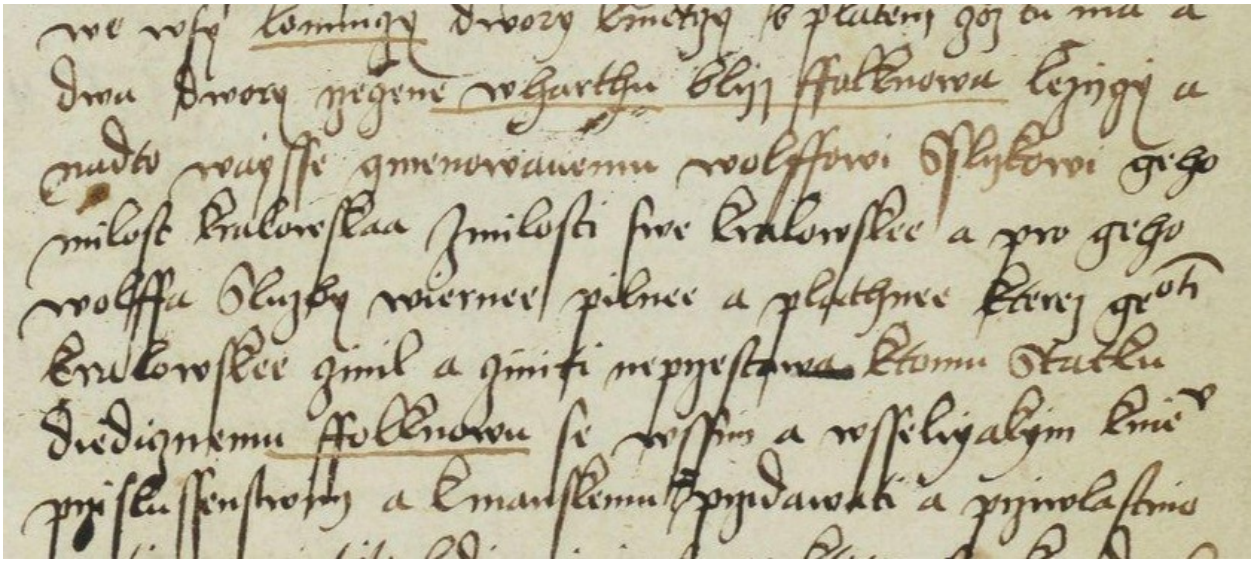

Zemské desky (1555) s transkripcí názvu *Ffolkonow* (NA Praha).

Ludvík Svoboda se vítá se zástupci sokolovského okresu (archiv autora).

Ludvík Svoboda při slavnostní přehlídce na Starém náměstí v Sokolově, 31. 3. 1948 (archiv autora).

Bedřich Steiner a Ludvík Svoboda – čestní hosté na oslavách přejmenování města (archiv autora)

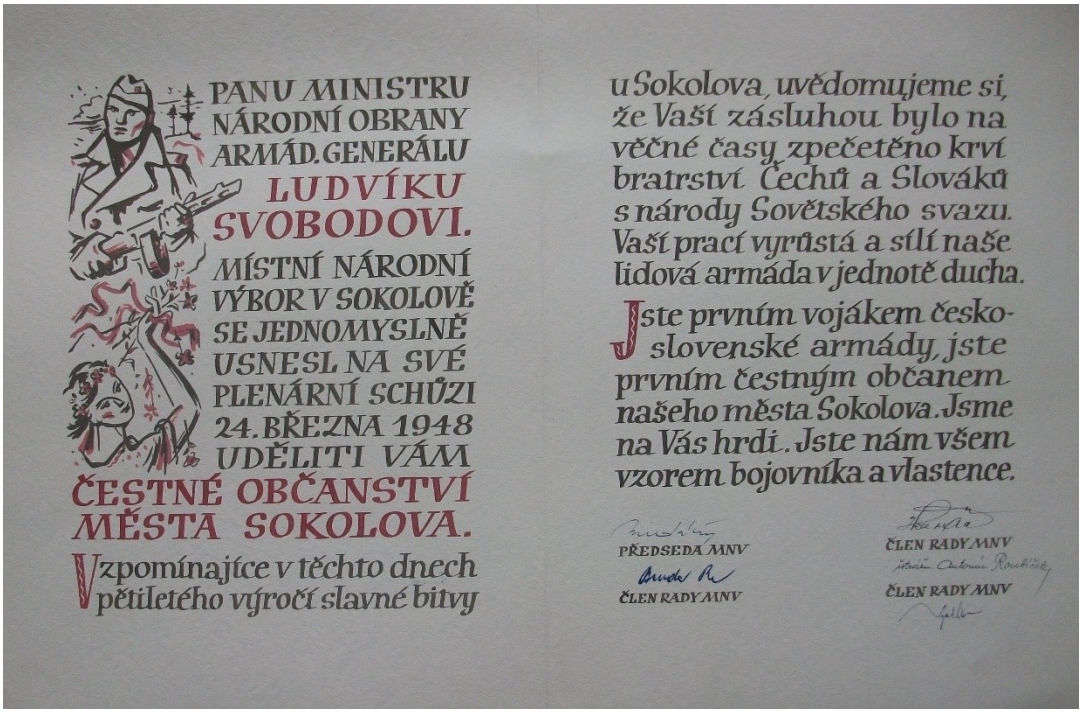

PANU MINISTRU
NÁRODNÍ OBRANY
ARMÁD. GENERÁLU
LUDVÍKU
SVOBODOVI.
MÍSTNÍ NÁRODNÍ
VÝBOR V SOKOLOVĚ
SE JEDNOMYSLNĚ
USNESL NA SVÉ
PLENÁRNÍ SCHŮZI
24. BŘEZNA 1948
UDĚLITI VÁM
ČESTNÉ OBČANSTVÍ
MĚSTA SOKOLOVA.

Vzpomínajíce v těchto dnech pětiletého výročí slavné bitvy u Sokolova, uvědomujeme si, že Vaší zásluhou bylo na věčné časy zpečetěno krví bratrství Čechů a Slováků s národy Sovětského svazu. Vaší prací vyrůstá a sílí naše lidová armáda v jednotě ducha.

Jste prvním vojákem československé armády, jste prvním čestným občanem našeho města Sokolova. Jsme na Vás hrdi. Jste nám všem vzorem bojovníka a vlastence.

PŘEDSEDA MNV
ČLEN RADY MNV
ČLEN RADY MNV
ČLEN RADY MNV

Dekret potvrzující čestné občanství Ludvíka Svobody (archiv rodiny L. Svobody).

Z oslav 25. výročí bitvy u Sokolova, březen 1968 (archiv autora).

Z oslav 25. výročí bitvy u Sokolova, březen 1968 (archiv autora).

Snímek Aloise Peyra po zatčení (ABS).

Pomník bojovníka od Sokolova, 8. 3. 2021 (foto autor).

Svatební fotografie Karla Mory (archiv autora).

Josef Hába, rok 1945 (archiv autora).

Václav Kaufman (archiv autora).

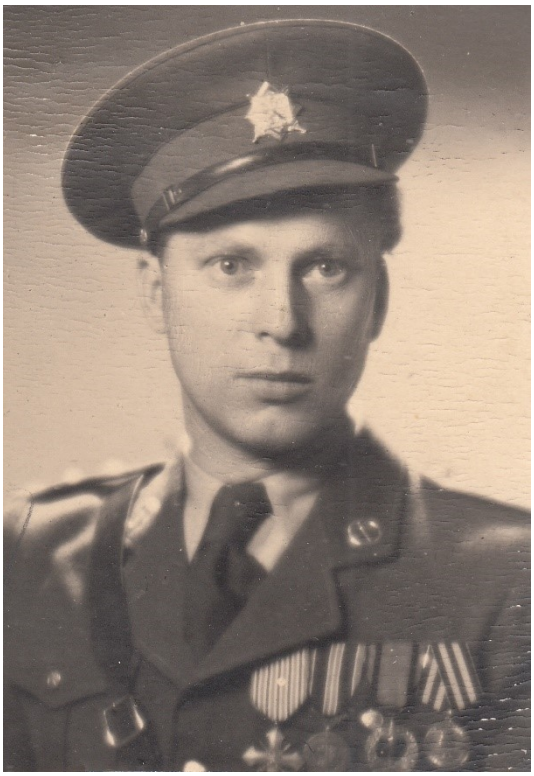

Rudolf Kiklhorn, rok 1945 (archiv autora).